

รายงานการวิจัย
การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

อนุชา เทวราชสมบูรณ์
และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ปีงบประมาณ ๒๕๔๔

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้าน ประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ ในท้องถิ่น และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้าน ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาจากเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง บุคคลหรือกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และหลักฐานทางกายภาพ สรุปผลการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติ ความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น พบว่า

๑.๑ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากเวียงจันทน์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อว่าจังหวัดเพชรบูรณ์และอำเภอหล่มสัก มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปี มีพื้นที่ ๑,๕๓๕ ตารางกิโลเมตร เป็นที่ราบลุ่มอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก แบ่งการปกครองเป็น ๒๒ ตำบล ประชากร ๑๔๘,๑๐๗ คน อาชีพหลักได้แก่อาชีพเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ภาษาพูดเป็นภาษา "สำเนียงลาว" รับประทานอาหารเหนียว และบ้านที่อยู่อาศัยเป็นแบบทรงไทย

๑.๒ ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่ทางด้าน ทิศตะวันออกของอำเภอหล่มสัก บ้านดิวนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่เมื่อใด คาดว่าคงไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว มีพื้นที่ ๑๑๒.๕๔ ตารางกิโลเมตร เป็นที่ราบลุ่มน้ำห้วย ขอนแก่น แบ่งการปกครองเป็น ๑๒ ตำบล ประชากร ๘,๖๐๐ คน อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เป็นชุมชนดีเด่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัด

๒. การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ทาง ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า

๒.๑ กลุ่มชนอำเภอหล่มสักมีความเป็นมาของบรรพบุรุษ ที่มีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวมาแต่ในอดีต โดยเฉพาะเมืองเวียงจันทน์ ทำให้ความเป็นมาของ วัฒนธรรม ด้านภาษา การแต่งกายและความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันกับประชาชนชาวลาวในปัจจุบันมาก ประเพณีความเป็นอยู่ของชาวหล่มสักมีความคล้ายคลึงกันในทุกหมู่บ้าน และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเห็นได้ชัด

๒.๒ สภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ชาวตำบลบ้านดิวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ ๙๙.๕ มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดมั่นมา แต่โบราณกาล และประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ การแต่งกาย การกินอาหาร ความเป็นอยู่ ประเพณีกินตอง บวชพระ งานศพ งานบุญขึ้นบ้านใหม่ บุญแจกข้าว บุญวันพระ เป็นต้น

คำนำ


รายงานการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ รายงานการวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๔ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น และเพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ส่วนประกอบของเอกสารรายงานวิจัยฉบับนี้ประกอบด้วย บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลงานวิจัยนี้สำเร็จได้ดี ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยทุนอุดหนุนการวิจัย การค้นคว้าหาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการประสานงานอย่างดี ได้รับการสนับสนุนจากบุคลากรและหน่วยงาน ได้แก่ สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๗ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก สภาวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ประกาศศัญญาการต่อ คณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์ ประธานอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เจริญศิริ อนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ มหาวิทยาลัยนเรศวร และ ม.ล.ทวีปัญญา เกษมสันต์ กรรมการและเลขานุการ ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ขอขอบคุณอย่างสูงคณบดีนักวิจัยในพื้นที่อำเภอหล่มสัก ได้แก่ นางแนนน้อย เสาวรัจ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก นายธีรพล พลเยี่ยม ครูใหญ่โรงเรียนผู้ใหญ่ผดุงวิทย์ โรงเรียนผดุงวิทย์ นายชลธิ มยุคำ ครูฝ่ายโสตทัศนศึกษา โรงเรียนผดุงวิทย์ และนางสาวเสาวลักษณ์ เหง้ารักษา ผู้รับตั้งไปรษณีย์อนุญาต ที่ทำการไปรษณีย์ห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจน นางศรีทวน เทวราชสมบูรณ์ อาจารย์ ๓ ระดับ ๙ โรงเรียนอนุบาลพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นบรรณาธิการงานวิจัยฉบับนี้ ไว้ ณ โอกาสนี้



(นายอนุชา เทวราชสมบูรณ์)

ผู้ดำเนินการวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
บทที่ ๑ บทนำ	
หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์การวิจัย	๗
ระเบียบวิธีการวิจัย	๗
ขอบเขตของการวิจัย	๘
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๙
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง	
ตอนที่ ๑ แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น	๑๑
ตอนที่ ๒ แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๗
ตอนที่ ๓ สภาพทั่วไปจังหวัดเพชรบูรณ์	๒๓
ตอนที่ ๔ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น	๒๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบการวิจัย	๓๖
กรอบการศึกษาองค์ความรู้	๓๖
พื้นที่เป้าหมายการวิจัย	๓๗
แหล่งข้อมูลในการวิจัย	๓๘
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	๓๙
การรวบรวมข้อมูล	๓๙
การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๐
การรายงานผลการวิจัย	๔๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ ๑ วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก	๔๑
ตอนที่ ๒ ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว	๕๓

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและเสนอแนะ

วัตถุประสงค์การวิจัย	๖๓
ระเบียบวิธีการวิจัย	๖๓
ขอบเขตการศึกษา	๖๔
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๕
การอภิปรายผล	๗๐
ข้อเสนอแนะ	๗๕
บรรณานุกรม	๗๖
ภาคผนวก	
๑. บันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก	๘๔
๒. แบบบันทึกข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น	๑๑๘
คณะกรรมการที่ปรึกษา	๑๓๒
คณະนักวิจัย	๑๓๒



ศาลหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์



อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ตั้งอยู่ ณ สีแยกหล่มสัก อำเภอหล่มสัก



รำเสื้อแขบลาน (แถบลาน)



การละเล่นแมงต๋บเต๋า



เทศกาลแห่เทียนพรรษา



การทำกลดสำหรับพระธุดงค์



การจักสานไม้ไผ่



การทอผ้าพื้นเมือง



การเพาะเห็ด



การบั่นอิฐ



พิธีรักษาโรคแบบแผนโบราณ



การทำไวน์กระชายดำ

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและเหตุผล

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

“มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟู จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาติ ฯ”

“มาตรา ๖๙ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากรช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิด ความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้า วิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนา วิชาชีพครู และ ส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ”

“มาตรา ๒๘๙ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่ในการบำรุงรักษา ศิลปะจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายใน ท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อ มาตรา ๔๓ และ มาตรา ๘๑ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒

มาตรา ๗ ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จัก รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม และของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริม ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนการอนุรักษทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙)

แนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) มีแนวความคิดปรัชญาหลัก คือ การพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง โดยเน้นการสร้าง "ค่านิยม" ที่ดีเพื่อพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพใน ๓ ด้าน คือ ด้านสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

สำหรับ สังคมแห่งภูมิปัญญาการเรียนรู้ จะต้องสร้างโอกาสและกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนไทยทุกคน คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการรักษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙)

เจตนารมณ์แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) มุ่งพัฒนาสังคมไทยโดยรวม มุ่งหวังภายในปี ๒๕๔๙ คนไทยรู้ เข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม มีระบบคิดในการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสาธารณะ สามารถปรับปรุงวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาประเทศมีทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ของแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ฯ จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อให้คนไทยทุกคนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการธำรงรักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติ และมีคุณภาพตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดซึ่งประกอบด้วย

๑. รู้ เข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม
 ๒. มีระบบคิดในทางสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสาธารณะ
 ๓. ปรับปรุงวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต
- เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ฯ จึงกำหนดเป้าหมายไว้ ดังต่อไปนี้
๑. คนไทยทุกคนได้รับการบริการทางวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง เท่าเทียมและมีคุณภาพ ฯ
 ๒. มีการส่งเสริมงานวิจัยและพัฒนางานวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่ง ฯ
 ๓. มีการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม ปลุกฝัง ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ฯ
- กำหนดพันธกิจหลักในการดำเนินงานวัฒนธรรม ๒ พันธกิจ คือ

พันธกิจที่ ๑ บริการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและบูรณาการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในกระบวนการเรียนรู้

พันธกิจที่ ๒ การบริหารการจัดการด้านวัฒนธรรม

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๕๙)

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๕๙) ได้กำหนดเจตนารมณ์ เพื่อมุ่งพัฒนา (๑) สังคมไทยที่มีคุณภาพ (๒) สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (๓) สังคมแห่งความสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน มีวัตถุประสงค์และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการที่เกี่ยวข้อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ ๒ : การสร้างสรรค์พัฒนาและเผยแพร่ความรู้ การเรียนรู้ และการใฝ่รู้ของประชาชน เพื่อสร้าง สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้

แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ ๖ : การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้ เพื่อสร้าง สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้

วัตถุประสงค์ ๓ : การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาประเทศ

แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ ๗ : การส่งเสริมและสร้างสรรค์ ทูตทางสังคมและวัฒนธรรม บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น / ไทย

กรอบแนวทางการวิจัยวัฒนธรรม ปิงปประมาณ พ.ศ.๒๕๔๔

แผนแม่บทวาระแห่งชาติ "ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา" (พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๕๐) เป็นกรอบความคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

๓. การศึกษาและสืบค้นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ : เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่าง ๆ และศึกษาสืบค้นทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาเป็น ภูมิปัญญาไทย ลักษณะต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากิน ประวัติศาสตร์ ศิลปหัตถกรรม การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ เป็นต้น อันนำไปสู่การสร้างสำนึก และศักดิ์ศรีของท้องถิ่น ความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง

วิธีการ : เน้นการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้มีการศึกษา สืบค้นทุนทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนวิธีการที่จะนำไปสู่การที่ท้องถิ่นเรียนรู้คุณค่าของ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อให้เกิดการติดต่อในเรื่องต่าง ๆ เช่น แหล่งการเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม การบริการทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น

สภาพอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

อำเภอหล่มสัก ประชากรส่วนใหญ่อพยพจากเวียงจันทน์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อว่าจังหวัดเพชรบูรณ์และอำเภอหล่มสัก มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปี

สภาพภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่ภาคเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ ๑,๕๓๕.๓๔๘ ตารางกิโลเมตร ระยะทางห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๕ กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศ มีภูเขาขนาดสามด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศใต้ มีลำน้ำป่าสักขนาดทางด้านทิศตะวันออก และลำน้ำพุงขนาดทางด้านตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ประชาชนส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพเกษตรกรรม

สภาพภูมิอากาศอำเภอหล่มสัก ฤดูร้อนร้อนจัด ฤดูหนาวหนาวจัด ฤดูฝนฝนตกชุกในเดือน ตุลาคม - พฤศจิกายน และมีน้ำหลากรุนแรงเป็นบางปี

สภาพการปกครอง อำเภอหล่มสักแบ่งการปกครองเป็น ๒๒ ตำบล และการปกครองแบ่งออกเป็นเขตเทศบาล ๑ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๒๐ แห่ง และสภาตำบล ๒ แห่ง

สภาพประชากร ประชากรอำเภอหล่มสักส่วนมากอพยพมาจากที่อื่นเกือบทั้งหมด ภาษาพูดจึงหลากหลาย มีประชากรทั้งสิ้น ๑๔๘,๑๐๗ คน เป็นชาย ๗๓,๘๒๙ คน และหญิง ๗๔,๒๗๘ คน

สภาพเศรษฐกิจ ประชากรอำเภอหล่มสักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มีพื้นที่การเกษตร ๒๔๗,๓๕๗ ไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ยาสูบ พืชผัก ผลไม้ มะขามหวาน เป็นต้น

สภาพการศึกษา มีหน่วยงานทางการศึกษา ได้แก่ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา ๑๑๐ แห่ง ครู/อาจารย์ ๑,๘๐๖ คน นักเรียน ๒๘,๗๕๐ คน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา ๑๒๘ แห่ง ครู/อาจารย์ ๗๐ คน นักศึกษา/ผู้เรียน ๕,๕๖๘ คน

สภาพการศาสนา ศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน ๑๔๕ วัด พระภิกษุ ๕๑๖ รูป สามเณร ๒๑๓ รูป รวม ๗๒๙ รูป มีวัดสำคัญหลายแห่งที่สร้างขึ้น อาทิ วัดไพโรสถ์ศักตาราม วัดตุมคามณี วัดโพธิ์ชัย วัดศรีวิชัยหรือวัดบ้านหวาย เป็นต้น และศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์ ๔ แห่ง

สภาพการวัฒนธรรม มีสภาวัฒนธรรมอำเภอ ๑ แห่ง สภาวัฒนธรรมตำบล ๑ แห่ง มีขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน มีความแตกต่างกันไป เช่น เทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อบุญมาเมือง การละเล่นแมงต๋ับเต่า (ตำบลบ้านดิว) จำเลื้อยแถบลาน (ตำบลบ้านดิว) ประเพณีเชิญนางตั้ง ประเพณีแห่เทียนจำนำพรรษา เป็นต้น ยังมีโบราณสถานที่สำคัญ เช่น โบราณสถานนครเดิด (ตำบลลานป่า) เจดีย์โบราณห้วยโป่ง (ตำบลบ้านโลก) ข้าวสารดำ (ตำบลบ้านโลก) เป็นต้น (รายงานการศึกษา ฯ ของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก ประจำปี ๒๕๔๕)

วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความหมายถึง วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งความหมายวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยนัยดังกล่าวนี้ ย่อมครอบคลุมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ในด้านที่เป็นนามธรรมอัน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม คำสอน จารีต นิทาน และวรรณกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านที่เป็นรูปธรรม ซึ่งประกอบด้วย จิตรกรรม สถาปัตยกรรม การละเล่นและการแสดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการจัดระบบสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับธรรมชาติแวดล้อม ที่สะท้อนให้สังเกตได้ในรูปของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และวิธีการทำมาหากินของคนในท้องถิ่นด้วยอีกส่วนหนึ่ง

วัฒนธรรมท้องถิ่น ในความหมายดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นสิ่งเดียวกันที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นเอง สามารถใช้สื่อความทดแทนกันได้ หากให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ในความหมายกว้าง หมายถึง วิถีชีวิตของคน

วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่การศึกษาวิจัย พัฒนาและถ่ายทอดให้มีการสืบต่อในสังคมไทยทั้งในระบบท้องถิ่นและระดับชาติโดยรวมเพราะเหตุว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นแสดงถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของชุมชนท้องถิ่นหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตนแตกต่างกันออกไปมากเท่าใด ยิ่งเป็นเครื่องหมายความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมหรือประเทศไทยมากตามไปด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมีความสำคัญตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็จะพบกับความเป็นจริงว่า ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการละเลยโดยตรงและโดยอ้อมจากบุคคล หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายที่จะช่วยให้มีการสืบต่อถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้บุคคลในรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้ตระหนักในคุณค่าตลอดจนการเลือกสรรยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสงบสุข

จากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้ การจะแก้ปัญหา ก็สามารถทำได้โดยส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น จากแนวนโยบายพื้นฐานที่รัฐกำหนดตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ นโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา วันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลป วัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๕๙) กรอบแนวทางการวิจัยวัฒนธรรม ปิงปประมาณ พ.ศ.๒๕๔๔ และสภาพอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาและสืบค้นวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างยิ่ง ควรมีการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังกล่าว เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยมี ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ระเบียบวิธีการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย (Research Design) เป็นแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ให้ได้รับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์
๒. วางแผนและกำหนดกรอบในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๓. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จากเอกสารและรายงานของคณาจารย์บุคคลหรือบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๔. สร้างแบบเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่
 - ๔.๑ แบบบันทึกข้อมูลตำบล
 - ๔.๒ แบบบันทึกข้อมูลบุคลากรทางวัฒนธรรม
 - ๔.๓ แบบบันทึกข้อมูลการละเล่น การแสดงพื้นบ้าน
 - ๔.๔ แบบบันทึกข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - ๔.๕ แบบบันทึกข้อมูลโบราณสถานหรือสถานที่ที่น่าสนใจ เป็นต้น
๕. การรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสารและรายงานต่าง ๆ การสัมภาษณ์รายบุคคลและการบันทึกการจัดกลุ่มสนทนา
๖. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่รวบรวมมาวิเคราะห์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
๗. เรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นระบบ สร้างเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๘. รายงานวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเผยแพร่ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ดำเนินการศึกษาใน ๒ เรื่อง ได้แก่
 - ๑.๑ สภาพทั่วไปของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น
 - ๑.๒ องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป
๒. พื้นที่การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ได้คัดเลือกชุมชนตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากเหตุผลโดยสังเขป ดังต่อไปนี้
 - ๒.๑ เป็นชุมชนวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่คัดเลือกจากตำบลอื่น ๆ อำเภอหล่มสัก
 - ๒.๒ เป็นชุมชนวัฒนธรรมไทยสู่ภัยเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 - ๒.๓ ชุมชนบ้านดิว มีศูนย์กลางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๓. แหล่งข้อมูลในการศึกษา ได้แก่
 - ๓.๑ เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๓.๒ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๓.๓ หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๓.๓ หลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
๔. การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ครั้งนี้ นอกจากจะต้ององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นตามที่กล่าวมาแล้ว ยังถือว่าเป็นโครงการนำร่อง (Pilot Project) การสืบค้นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือตอนล่างอีกด้วย
๕. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ได้บริหารเวลา ดังต่อไปนี้
 - ๕.๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ จัดทำโครงการเสนอของบประมาณ
 - ๕.๒ มิถุนายน ๒๕๔๕ วางแผนและประสานงาน
 - ๕.๓ กรกฎาคม ๒๕๔๕ สัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล
 - ๕.๔ สิงหาคม ๒๕๔๕ วิเคราะห์ข้อมูล
 - ๕.๕ กันยายน ๒๕๔๕ เขียนรายงานและส่งรายงานการวิจัย
๖. ข้อจำกัดในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด ดังต่อไปนี้
 - ๖.๑ ระยะเวลาในการวิจัยน้อย ไม่สามารถที่ศึกษาในตำบลอื่น ๆ ได้ครบถ้วน
 - ๖.๒ ระยะทางจากสถานที่พักผู้วิจัยกับพื้นที่ในการวิจัยอยู่ห่างกัน ต้องใช้เวลาเดินทางมาก
 - ๖.๓ ภัยทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม สะพานขาด หินร่วง เป็นต้น ทำให้งานวิจัยล่าช้า

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยขอนิยามศัพท์เฉพาะ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

การศึกษา (Studies) หมายถึง การรวบรวม วิเคราะห์ และวิจัยองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อนำไปพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติ

องค์ความรู้ (Body of Knowledge) หมายถึง การประมวลข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เป็นลักษณะเฉพาะ ลักษณะที่เหมือนกัน หรือลักษณะร่วมกัน เป็นสื่อแสดงออกมาให้สังคมได้รับรู้ในความหมายเดียวกัน สร้างเป็นองค์ความรู้ นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) หมายถึง สภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์มาจากบุคคล ครอบครัวหรือชุมชน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล และสามารถถ่ายทอด เผยแพร่สู่บุคคลอื่นได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง ภูมิปัญญาของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์จากบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล และสามารถถ่ายทอดเผยแพร่ไปสู่บุคคลอื่นได้

เอกสารและรายงาน (Documents and Reports) หมายถึง หลักฐานด้านเอกสารและรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ทางคณะนักวิจัยรวบรวมและประมวลข้อมูลจากแหล่งความรู้ที่เชื่อถือได้

บุคคล (Personal) / คณะบุคคล (Personal Comities) หมายถึง บุคคล /คณะบุคคลที่มีภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ในสาขาต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดข้อมูล เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติ

หลักฐานทางกายภาพ หมายถึง หลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนในบริเวณนั้น ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

อำเภอ หมายถึง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นเขตพื้นที่ในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน ๑,๕๓๕.๓๔๘๘ ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๕ กิโลเมตร ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒๒ ตำบล ๒๓๐ หมู่บ้าน

จังหวัด หมายถึง จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๑ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อำเภอบึงสามพัน อำเภอชนแดน อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอวิเชียรบุรี อำเภอศรีเทพ อำเภอหนองไผ่ อำเภอวังโป่ง อำเภอเขาค้อและอำเภอน้ำหนาว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผลประโยชน์ต่อบุคคล

๑.๑ นักเรียนและนักศึกษา ได้ใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย ในการสืบค้นและศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบสานวัฒนธรรมไทย

๑.๒ ประชาชน มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มากยิ่งขึ้น สามารถช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๑.๓ ข้าราชการ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้ความร่วมมือ ประสานงานในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๒. ผลประโยชน์ต่อครอบครัว / หน่วยงาน

๒.๑ สมาชิกในครอบครัว มีความรู้และความเข้าใจ และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในชีวิตประจำวันได้

๒.๒ องค์การและหน่วยงานทางวัฒนธรรม นำผลจากการวิจัยจากการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานศิลปวัฒนธรรม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๓ หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลจากการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้

๓. ผลประโยชน์ต่อชุมชน / สังคมส่วนรวม

๓.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถาน เป็นแหล่งการเรียนรู้ แหล่งส่งเสริมการท่องเที่ยว และแหล่งรายได้ของประชาชน ชุมชนและท้องถิ่นนั้น

๓.๒ ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษา เยาวชนและประชาชน ได้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน

๔. ผลประโยชน์ต่อการวิจัย / การศึกษา

๔.๑ การศึกษาโดยใช้การวิจัยรูปแบบการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จะก่อให้เกิดการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) อันจะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง และเป็นรากฐานในการวิจัยอื่น ๆ ต่อไป

๔.๒ ผลจากการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้ จะเป็นพื้นฐานในการวิจัยเชิงลึกได้ เช่น แหล่งการเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม การจัดการบริการทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

บทที่ ๒

เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ ๑ แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความหมายของวัฒนธรรม

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๖ ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย กลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

พระยาอนุমানราชธน กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวม ที่มีมนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีมา (กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา, ม.ป.ป. : ๖)

แนวทางในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๒๙ กล่าวไว้ ๓ ประการ ได้แก่

๑. วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตมนุษย์ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม
๒. วัฒนธรรม คือ มรดกของสังคม ซึ่งสังคมปรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม
๓. วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงาม

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐ อธิบายความหมายของวัฒนธรรมเป็น ๒ นัย คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญเป็นหมู่คณะ และวิถีชีวิตของหมู่คณะ (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป และคณะ, ๒๕๓๔ : ๔๘๗)

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน คือ จิตใจ สังคมและวัตถุ มีการสั่งสม สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนสามารถเรียนรู้ และก่อให้เกิดผลิตรกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ้ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างเอตทัคคะ และการแลกเปลี่ยน เพื่อเสริมสร้างดุลยภาพระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข สันติสุขและอิสรภาพ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕ : ๖)

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันเข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเป็นผลจากสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคมนั้น

แผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ.๒๕๔๑ - ๒๕๔๔ ให้ความหมายและโครงสร้างวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรม คือ รูปแบบวิถีชีวิตซึ่งเป็นจิตวิญญาณของผู้คนที่ทำให้เกิดความสุขกายสบายใจ อยู่เย็นเป็นสุขแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและเผ่าพันธุ์ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. มรดกทางวัฒนธรรม (Culture Heritage) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์ได้เคยสร้างไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ในการใช้สอย การดำรงชีพ และพิธีกรรมต่าง ๆ หลักฐานทางวัฒนธรรมในอดีต แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑.๑ โบราณสถาน หรือ สิ่งก่อสร้างในอดีต

๑.๒ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ หรือรูปเคารพ ถ้วยชาม เครื่องมือเครื่องใช้

๑.๓ จารึก หนังสือ เอกสารโบราณ สมุดไทย จดหมายเหตุ

๒. วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture) คือ รูปแบบเฉพาะที่คนปัจจุบัน ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นรูปแบบที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ ปรับปรุง พัฒนาสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เรียกกลุ่มวัฒนธรรมนี้ว่า ชนบทกรรมนิยมประเพณีและวิถีชีวิต แบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ

๒.๑ วัฒนธรรมด้านการดำรงชีพ (Life) ได้แก่ การทำมาหากิน อาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น

๒.๒ วัฒนธรรมด้านภาษา (Language) ได้แก่ การพูด การเขียน การอ่าน เป็นต้น

๒.๓ วัฒนธรรมด้านศาสนา (Religion) ได้แก่ พิธีกรรม ความเชื่อ วินัย เป็นต้น

๒.๔ วัฒนธรรมด้านศิลปะและสุนทรียภาพ (Arts) ได้แก่ ความงาม เพลิดเพลิน เป็นต้น

๒.๕ วัฒนธรรมด้านสังคม (Social) ได้แก่ กฎ กติกา การดำรงชีวิตร่วมกัน เป็นต้น

๓. ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี คือ ความรู้ ความชำนาญ ที่เป็นศาสตร์สืบทอดมาจากการปฏิบัติ การบอกเล่า การจดบันทึก ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มี ๙ ประเภท คือ

๓.๑ ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน

๓.๒ ภูมิปัญญาทางการศึกษา ภาษาและพัฒนาความรู้

๓.๓ ภูมิปัญญาด้านศาสนา ศีลธรรม

๓.๔ ภูมิปัญญาด้านศิลปะ สุนทรียภาพ

๓.๕ ภูมิปัญญาด้านสังคม

๓.๖ ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ การค้า การพาณิชย์

๓.๗ ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรม

๓.๘ ภูมิปัญญาด้านการเมือง

๓.๙ ภูมิปัญญาด้านการปกครอง (กรมศิลปากร, ๒๕๔๑ : ๒ - ๓)

รูปแบบของวัฒนธรรมไทย

รูปแบบของวัฒนธรรมไทย อาจพิจารณาจัดได้หลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. จัดรูปแบบตามอุดมคติทางวัฒนธรรมได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่
 - ๑.๑ วัฒนธรรมทางจิตใจ (Intangible หรือ Non Material Culture)
 - ๑.๒ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Tangible หรือ Material Culture)
๒. จัดรูปแบบตามยุคสมัยได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่
 - ๒.๑ วัฒนธรรมในอดีต หรือมรดกทางวัฒนธรรม (Past Culture หรือ Cultural Heritage)
 - ๒.๒ วัฒนธรรมปัจจุบัน หรือวัฒนธรรมร่วมสมัย (Cultural Life)
๓. จัดรูปแบบตามระดับพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้ ๓ รูปแบบ ได้แก่
 - ๓.๑ วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Local Culture)
 - ๓.๒ วัฒนธรรมแห่งชาติ (National Culture)
 - ๓.๓ วัฒนธรรมสากล (National Culture)
๔. จัดรูปแบบตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ ๔ รูปแบบ ได้แก่
 - ๔.๑ คติธรรม ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด แบบแผนชีวิต สังคมและประเพณี
 - ๔.๒ เนติธรรม ได้แก่ กฎหมาย ระเบียบ จารีตประเพณี ศิลธรรม จริยธรรม
 - ๔.๓ วัตถุธรรม ได้แก่ สิ่งประดับต่าง ๆ รวมทั้งบ้านเรือน ศิลปกรรม
 - ๔.๔ สหธรรม ได้แก่ พิธีกรรม ประเพณี และวิธีปฏิบัติต่าง ๆ
๕. จัดรูปแบบตามข้อมูลสารสนเทศและดัชนีทางวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๓๖ ได้ ๕ รูปแบบ ได้แก่
 - ๕.๑ หมวดขนบธรรมเนียม ประเพณีและศาสนา
 - ๕.๒ หมวดภาษาและวรรณกรรม
 - ๕.๓ หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี
 - ๕.๔ หมวดการเล่นและการพักผ่อนหย่อนใจ
 - ๕.๕ หมวดชีวิตและความเป็นอยู่
๗. จัดรูปแบบตามแนวความคิดของพระยาอนูมานราชชนได้ ๕ รูปแบบ ได้แก่
 - ๗.๑ ด้านการดำรงชีวิต (Life)
 - ๗.๒ ด้านสังคม (Social)
 - ๗.๓ ด้านศาสนา (Religion)
 - ๗.๔ ด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic)
 - ๗.๕ ด้านภาษา (Language)

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture)

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folk Culture) หมายถึง แนวปฏิบัติหรือวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่แทรกอยู่ในวัฒนธรรมรวม (Total Culture) ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือปฏิบัติ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ วัฒนธรรมท้องถิ่นยังหมายถึง วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีลักษณะแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นที่บุคคลกลุ่มหนึ่งปฏิบัติอยู่ในสังคมส่วนใหญ่

ประเภทวัฒนธรรมท้องถิ่น

การแบ่งประเภทมีหลายแบบ แล้วการกำหนดเกณฑ์ชนิดใดเป็นบรรทัดฐาน อาทิ เช่น การแบ่งประเภทตามวิถีชีวิต ตามแนวความคิดของ พระยาอนุমানราชชน กำหนดไว้ ๕ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการดำรงชีวิต (Life) เป็นวิถีชีวิตการทำมาหากินของประชาชนทั่วไป
๒. ด้านสังคม (Social) เป็นเรื่องของคนอยู่ร่วมกัน และแสดงออกซึ่งกิจกรรมร่วมกัน
๓. ด้านศาสนา (Religion) เป็นเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญาและความเชื่อต่าง ๆ
๔. ด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เป็นเรื่องความงาม รสนิยม ศิลปกรรมต่าง ๆ
๕. ด้านภาษา (Language) เป็นเรื่องราวการสื่อสาร วรรณคดีเรื่องราวของเผ่าชนต่าง ๆ

นอกจากนั้น การแบ่งประเภทวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามระบบข้อมูลสารสนเทศ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ ๕ หมวด ดังต่อไปนี้

๑. หมวดขนบธรรมเนียม ประเพณีและศาสนา
๒. หมวดภาษาและวรรณกรรม
๓. หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี
๔. หมวดการเล่นและการพักผ่อนหย่อนใจ
๕. หมวดชีวิตและความเป็นอยู่

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เพิ่มหมวดที่ ๖ หมวดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ด้วย

ส่วน รัตนะ บัวสนธิ์ และคณะ ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยอาศัยภาษา (Verbal)

เป็นบรรทัดฐาน ได้แก่

๑. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Verbal Folklore)
๒. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Non-Verbal Folklore)
๓. วัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทผสมผสาน (Partly Folklore)

(ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา, ๒๕๓๘ : ๑๓)

ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

๑. วัฒนธรรมช่วยให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้น สามารถช่วยแก้ปัญหา และสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ ช่วยให้นักมนุษยพันจากอันตรายสามารถเอาชนะธรรมชาติได้
๒. วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคม ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน ย่อมจะมีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน
๓. เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่อง และเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ
๔. เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติหรือสังคมที่มีเอกภาพทางวัฒนธรรม
๕. ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าชาตินั้นมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่ดี มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ยึดมั่นในหลักประหัต ขยัน อดทน ความมีระเบียบ วินัยดีที่ดี เป็นต้น สังคมนั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, ๒๕๓๗ : ๔๑)

แหล่งข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น

๑. แหล่งข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถค้นหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ได้แก่
 - ๑.๑ ห้องสมุด หอสมุด หอเอกสารของหน่วยงานต่างๆ ทั้งของทางราชการและเอกชน
 - ๑.๒ พิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมข้อมูลด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ
 - ๑.๓ สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา
 - ๑.๔ ศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครู วิทยาลัยพลศึกษา หรือในโรงเรียนมัธยมศึกษา
 - ๑.๕ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
๒. แหล่งข้อมูลเฉพาะปัญหาวัฒนธรรมท้องถิ่น อันได้แก่
 - ๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาวิจัยหรือสืบค้นหาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๒.๒ ปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือท้องถิ่นที่ศึกษา
 - ๒.๓ อาคารบ้านเรือนของชาวบ้านที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ
 - ๒.๔ พงศาวดาร โบราณ คัมภีร์ ลายผ้าเก่า หนังสือชุด วัสดุ สิ่งของของท้องถิ่น
 - ๒.๕ โบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ถ้วยชาม เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ เป็นต้น
 - ๒.๖ โบราณสถาน เช่น วัดวาอาราม เจดีย์ สถูป ภาพจิตรกรรม ฝาผนัง เป็นต้น

(ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา, ๒๕๓๗ : ๘ - ๑๕)

กระบวนการศึกษาสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น

หัวใจของการศึกษา สืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และการปฏิบัติงานภาคสนามจะมีคุณภาพเพียงไร ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการศึกษาสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

๑. การเตรียมตัวและการเริ่มทำงาน

๑.๑ การกำหนดจุดประสงค์ ผู้ศึกษาต้องกำหนดจุดประสงค์ในการศึกษาให้ชัดเจน คือ ตั้งใจที่จะศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดในชุมชน

๑.๒ การกำหนดพื้นที่สนาม หรือชุมชนที่จะศึกษา ต้องดูความเป็นไปได้ของสนาม ต้องไม่ใหญ่เกินไป และมีคุณภาพและปริมาณของข้อมูลที่ต้องการ

๑.๓ การใช้เวลาในสนาม ควรเลือกติดต่อผู้นำท้องถิ่น เพื่อช่วยประสานและเป็นผู้นำทาง เพื่อทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

๑.๔ การเตรียมตัวเข้าสนาม เป็นการเตรียมตัวทางด้านภาษา การแต่งกาย และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานภาคสนาม

๑.๕ การเริ่มทำงาน ต้องเริ่มด้วยการแนะนำตัว สร้างความสัมพันธ์ และการทำแผนที่

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๒.๑ การสังเกต เป็นการเฝ้าดูการกระทำที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล มีทั้งการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม

๒.๒ การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ มี ๒ แบบ ได้แก่

๒.๒.๑ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ หรือกึ่งทางการ

๒.๒.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

๒.๓ การใช้ข้อมูลเอกสาร

๓. การตรวจสอบข้อมูล โดยสามารถตรวจสอบจากบุคคลที่ต่างกัน สถานที่ที่ต่างกัน เวลาที่ต่างกัน การใช้ผู้เก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน และการตรวจสอบกับเจ้าของข้อมูลโดยตรง

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล และการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย เช่นกัน

(ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา, ๒๕๓๗ : ๒๕ - ๓๑)

ตอนที่ ๒ แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้และมีการสืบทอด ไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน (กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ, ม.ป.ป.)

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ในการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๕ : ๖)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติและปัญญา อันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม และถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้นำแนวทางชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๓๖ : ๒๐ - ๒๕)

เอกวิทย์ ณ ถลาง อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มิชอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเห็นความคิด วิธีการในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๓๖ : ๖)

ขอบข่ายเนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จำแนกประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
๒. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
๓. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
๔. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
๕. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
๖. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
๗. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

(สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๖ : ๒๓)

รุ่ง แก้วแดง กล่าวถึง การกำหนดเนื้อหาของภูมิปัญญาไทยของสถาบันต่าง ๆ ทั้งสถาบันทางวิชาการ หน่วยงานรัฐและเอกชนสามารถแยกเป็นสาขาได้ ๑๐ สาขา ดังต่อไปนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเอง ในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม กระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

๓. สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิต ผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑ : ๒๔ - ๒๕)

สภาพปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม นักวิชาการบางท่านได้แสดงความคิดเห็น ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

พัทธา สายหู กล่าวว่ หน่วยงานราชการในท้องถิ่นมักจะทำกิจกรรมพัฒนาเฉพาะทางของหน่วยงาน โดยไม่คำนึงถึงพื้นฐานลักษณะชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานราชการมีบทบาทเฉพาะในการนำความรู้ และวิธีการแผนใหม่มาเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้พัฒนา จึงเป็นสิ่งที่ทวนกระแสกับการเก็บรักษาแบบอย่างประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน (พัทธา สายหู, ๒๕๓๒ : ๒๔๗)

เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ปรัชญาการณอย่างหนึ่งที่สมควรได้นำมาทบทวน คือ การบริหารที่มีศูนย์รวมอยู่ในส่วนกลางของทุกระทรวง ทบวง กรม โดยมีความเชื่อว่าสามารถทำให้ประเทศไทยเป็นเอกภาพมีวิถีทางเดียวกันในการดำเนินชีวิต เป็นความเชื่อมั่นโดยปราศจากที่จะเรียนรู้เรื่องราวของชาวบ้าน วิถีชีวิต ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกันผู้อยู่ได้ปกครอง ก็ได้รับอิทธิพลจากระบบการศึกษาแบบสากล ที่ทำให้มีความรู้สึกมีปมด้อยว่าอยู่กับวัฒนธรรมที่ด้อยต่ำกว่า เป็นเบี้ยล่าง ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีความภาคภูมิใจ ทำให้ชาวบ้าน ไม่เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งได้สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๓๖ : ๕ - ๙)

รุ่ง แก้วแดง ได้ชี้ให้เห็นว่า สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาไทยมีสภาพตกต่ำอย่างในปัจจุบัน คือ

๑. สังคมไทยละเลย ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อมีระบบโรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาของไทยจนเกือบสิ้นเชิงโดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ไม่มีการให้เกียรติยกย่อง หรือให้ความสำคัญ

๒. ขาดการศึกษา รวบรวม วิจัย และพัฒนาในเรื่องภูมิปัญญาไทยเพื่อนำมาใช้ในชีวิตและสังคม ดังจะเห็นได้ว่างานวิจัยในปัจจุบันทั้งในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิชาการทั้งของหน่วยงานราชการและเอกชน ส่วนใหญ่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องที่เป็นวิชาการแบบสากลซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่ การค้นคว้าเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อย

๓. ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียน การศึกษาในระบบโรงเรียนของเรา มุ่งไปทางความรู้สากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณ ๔๐ - ๙๐ % ของเนื้อหา แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง ๕-๑๐ % เท่านั้น เช่น ภาษาไทย ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น

๔. ไม่มีการส่งเสริมแผนงาน หรือโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย จากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกรมที่ดูแลนโยบายและแผน หรือกรมที่ดูแลสถานศึกษามีน้อยมาก (รุ่ง แก้วแดง, ๒๕๔๑ : ๒๑๑ - ๒๑๔)

แนวคิดในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขณะนี้มีบุคคลหลายฝ่ายได้เห็นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า ส่งเสริม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอความคิดไว้ดังต่อไปนี้

ประจักษ์ สายแสง ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน สรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. มีการรวบรวมข้อมูลและชี้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านใด ควรได้รับการส่งเสริมโดยการศึกษา ค้นคว้า หรือการวิจัย

๒. ผู้ประกอบการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยประสานประโยชน์ทางวิชาการ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้ต้องมีการร่วมมือกันในกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้านและกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๓. ควรให้มีความเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุนงานวัฒนธรรม

๔. จัดให้มีวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านในทุกระดับการศึกษา โดยแยกเป็นวิชาอิสระหรือสอดแทรกอยู่ในรายวิชาต่าง ๆ (ประจักษ์ สายแสง, ๒๕๓๑ : ๗๕ - ๗๔)

สามารถ จันทรสุรีย์ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. เก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานงานกับจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่หลากหลายตามหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง มีการสืบค้นสอบถามขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์จัดระบบ และจัดทำในรูปของสื่อเอกสารหรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับศึกษา ส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า และวิจัยในระดับลึกต่อไป

๒. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ (สามารถ จันทรสุรีย์, : ๑๕๗ - ๑๕๙)

ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งมีแนวทางบางประการดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลควรประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ และทะนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลาย และจะทำให้การรับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น

๓. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชนให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ

๓.๑ ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน

๓.๒ เป็นศูนย์ข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

๓.๓ ให้การศึกษาทุกรูปแบบแก่ชุมชนและนำทรัพยากรจากชุมชน หน่วยงานราชการ ภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมเร็วขึ้น โดยการผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (ประเวศ วะสี ๒๕๓๗ : ๘๕ - ๘๖)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการศึกษา

รุ่ง แก้วแดง กล่าวมาก่อนที่ประเทศไทยจะนำรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนจากประเทศตะวันตกเข้ามานั้น การศึกษาแบบดั้งเดิมของไทยได้ใช้ภูมิปัญญาไทยทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาและที่เป็นกระบวนการเรียนการสอนโดยการศึกษาไทยแต่เดิมมีรูปแบบการเรียน ๒ แบบ คือ

๑. การเรียนอย่างเป็นระบบ คือ การเรียนใน “วัง” กับ “วัด” มีการเรียนการสอน มีตำรา ผู้สอน ในวังคือ “ขุนนาง” ในวัดคือ “พระ” แต่เนื่องจากไม่มีการจัดตั้งโรงเรียนอย่างเป็นทางการ จึงมีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน วิชาสอนส่วนใหญ่คือ ภาษาไทย และวิชาชีพร่าง ร้อย

๒. การเรียนอย่างไม่เป็นระบบ เป็นการเรียนจากชีวิตประจำวันเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต เช่น การเกษตร หัตถกรรม การทอผ้า ตีตบ เป็นต้น ไม่มีตำราสอนแต่จะใช้ความจำ และประสบการณ์ของคนที่มีความรู้ และอาจเรียกว่า ได้แก่ พ่อ แม่ หรือคนในครอบครัว และคนในชุมชนที่มีความรู้มากจนได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ และได้ถ่ายทอดบอกต่อ ๆ กันมา

เพื่อให้ภูมิปัญญาไทยยังคงมีความสำคัญต่อสังคมไทย จำเป็นต้องมีการพัฒนานำไปใช้ และถ่ายทอดกันต่อไป เพื่อมิให้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทย กระบวนการที่จะทำให้ภูมิปัญญาไทยฟื้นคืนชีพกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้งคือ “กระบวนการศึกษา” จึงต้องช่วยกันคิดว่าจะนำภูมิปัญญากลับมาสู่ระบบการศึกษาอย่างไร (รุ่ง แก้วแดง, ๒๕๔๑ : ๒๓๐ - ๒๔๑)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ในหมวด ๗ กระบวนการเรียนรู้ ต้องส่งเสริม ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

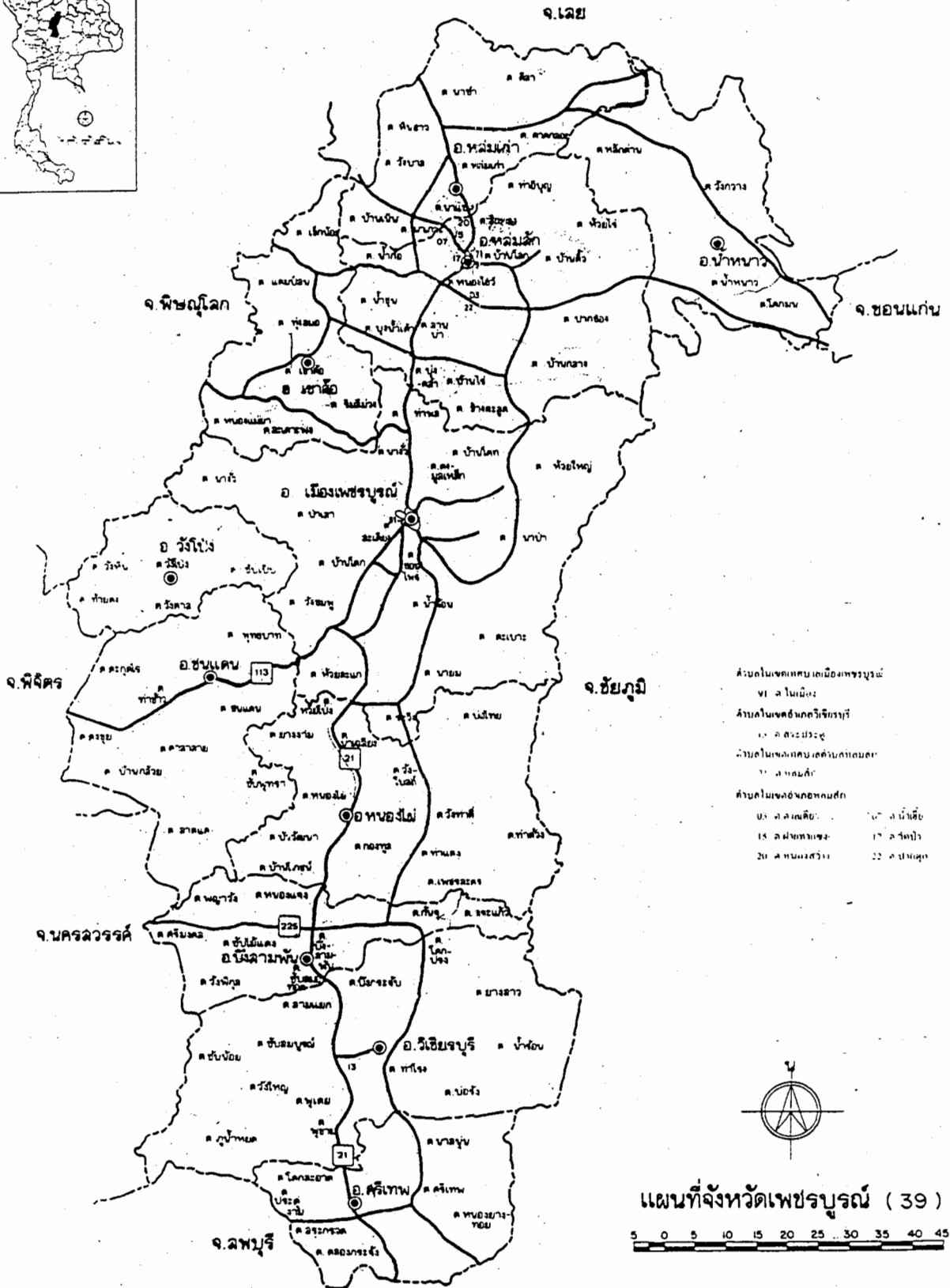
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ระบุถึงกระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทย ดังต่อไปนี้

๑. งานวิจัย หมายถึง การสำรวจ ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมความเป็นเลิศและแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา
 ๒. งานพัฒนา หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับยุคสมัย เกิดประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติ
 ๓. งานฟื้นฟู หมายถึง การเลือกสรรมรดกทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในอดีตแต่ได้สูญหาย หรือกำลังเสื่อมสลายไปให้กลับมามีความหมาย และความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชาติ และถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน
 ๔. งานถ่ายทอด หมายถึง การนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรร กลั่นกรองแล้วนำไปใช้ในกระบวนการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗ : ๔ - ๕)

แนวการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา กล่าวโดยสรุปไว้ว่า

๑. การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งพัฒนาการศึกษาโดยนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาทุกระดับ ทั้ง ๓ ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาสากล จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น
๒. การยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย โดยให้มีการเทียบความรู้ เทียบตำแหน่ง จัดระบบถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในทุกระดับ ทุกระบบ กำหนดภารกิจหน้าที่ การจ่ายค่าตอบแทนการปฏิบัติงานตามภารกิจหน้าที่
๓. การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้สามารถนำเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ และพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้
๔. การบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งเน้นการสร้างระบบการบริหารจัดการที่ทำให้กระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทยทั้ง ๘ งาน ได้แก่ งานวิจัย พัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยน อย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑ : ๑๗๗ - ๒๒๑)



1. จำนวนตำบลในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ ๗ ตำบล
 2. จำนวนตำบลในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ๒๓ ตำบล
 3. จำนวนตำบลในเขตกิ่งอำเภอ ๑๐ ตำบล
 4. จำนวนตำบลทั้งหมด ๔๐ ตำบล

แผนที่จังหวัดเพชรบูรณ์ (39)

ตอนที่ ๓ สภาพทั่วไปจังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติความเป็นมา

ในการศึกษาสภาพทั่วไปจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ผู้วิจัยได้สืบค้นจากเอกสารอ้างอิงเป็นส่วนใหญ่ ประกอบคำบอกเล่าของบุคคลในท้องถิ่น ทำให้ทราบว่า จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นเมืองโบราณ สร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้างนั้นยังมีหลักฐานไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวิเคราะห์ว่าเป็นเมืองที่สร้างมา ๒ ยุค แต่สร้างลงซ้ำในทีเดียวกัน สิ่งสำคัญ คือ พระมหาธาตุและวัดโบราณซึ่งทำให้เราเข้าใจว่ายุคแรกสร้างเมืองเหนือคือกรุงสุโขทัยหรือพิษณุโลก เป็นเมืองหลวง ด้วยเอาลำน้ำไว้กลางเมืองเช่นเมืองพิษณุโลกยุคที่สองจะสร้างในสมัยแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยมีป้อมและกำแพงก่อด้วยอิฐปูนศิลาฐานคล้ายที่เมืองนครราชสีมา แต่เล็กและเตี้ยกว่า เอาแม่น้ำไว้กลางเมืองเหมือนกัน เป็นแต่ร่นกำแพงเมืองให้เล็กลงกว่าเดิม

นอกจากนี้ ในท้องที่อำเภอศรีเทพ มีโบราณสถานเก่าแก่ชื่อ "เมืองศรีเทพ" จากการค้นพบซากโบราณสถานและจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบในเมืองศรีเทพทำให้น่าเชื่อว่าเมืองเพชรบูรณ์มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปี และเป็นเมืองที่ซ่อมสร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงเมืองพิมาย ลพบุรีและจันทบุรี เพื่อเป็นจุดเผยแพร่วัฒนธรรมของขอมไปสู่อาณาจักรทวารวดี ปัจจุบันยังมีซากตัวกำแพงเมืองและปรางค์ปรากฏอยู่

จังหวัดเพชรบูรณ์มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน หลักฐานเท่าที่ค้นพบมีปรากฏมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จากการขุดค้นพบลานทองในเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ เมื่อครั้งกรมศิลปากรทำการบูรณะซ่อมแซม ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ พบอักษรไทยโบราณอ่านแล้วได้ความว่า เดิมเมืองเพชรบูรณ์ชื่อเมือง "เพชรบุรี" หรือ "พีชปุระ" อันหมายถึงเมืองแห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น โดยได้จัดรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นมณฑล ได้ยกฐานะเมืองเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นมณฑล ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๒ ให้โอนเมืองเพชรบูรณ์ เมืองชัยบาดาล เมืองบัวชุม และเมืองวิเชียรบุรีจากมณฑลลาวกลาง เมืองหล่มสักดีและเมืองเลยจากมณฑลลาวฝ่ายเหนือรวมจัดตั้งเป็นมณฑล และได้ประกาศยุบลงเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๗ เพราะเป็นเมืองเล็กและกันดาร ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นใหม่ เพราะการคมนาคมติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ในมณฑลไม่สะดวกมีเมือง ๒ เมือง คือ เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักดี ต่อมาได้ประกาศยุบเลิกมณฑลเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลกตามเดิม

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ และสงครามมหาเอเชียบูรพา ประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะ
คับขัน กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ฝ่ายตรงข้ามมุ่งโจมตีรัฐบาล ในสมัยนั้นมี
จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เห็นว่าจังหวัดเพชรบูรณ์มีชัยภูมิเหมาะสมในการโยกย้าย
เมืองหลวงของไทยไปอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย เพราะมีภูเขาล้อมรอบมีทางออกทางเดียวคือตรูกรานไต้ยาก
จึงได้ยกร่างพระราชกำหนดสร้างนครบาลขึ้น แล้วย้ายสถานที่ราชการมาตั้งที่จังหวัดเพชรบูรณ์
พระราชกำหนดนครบาลใหม่นี้ชื่อว่า "พระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และสร้าง
พุทธบุรี พ.ศ.๒๔๘๗" แต่พอนำเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบ ปรากฏว่า ฝ่ายรัฐบาล
แพ้เสียงเพราะสภาผู้แทนราษฎร ในสมัยนั้นเห็นว่าเป็นการหมดเปลืองโดยเปล่าประโยชน์กับทั้งทำให้
ประชาชนที่เกณฑ์มาสร้างถนนสายสะพานหิน-เพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นทางออกทางเดียว ต้องเสียชีวิต
มากมาย จึงลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล รัฐบาลจึงต้องลาออกและเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง
หน่วยราชการต่าง ๆ ก็ย้ายกลับกรุงเทพฯ เช่นเดิม

สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย หรือภาคกลางตอนบนทางภาค
ภูมิศาสตร์ อยู่ระหว่างภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๖ องศา
เหนือ กับเส้นแวง ๑๐๑ องศาตะวันออก ส่วนที่กว้างที่สุดของจังหวัดจากตะวันออกถึงตะวันตก กว้าง
๕๕ กิโลเมตร ส่วนที่ยาวที่สุด วัดจากด้านเหนือสุดถึงใต้สุดยาว ๒๙๖ กิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเล
ปานกลางประมาณ ๑๑๔ เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๔๖ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข
๒๑ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดเลย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดพิจิตร

มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๖๘.๔๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗.๙ ล้านไร่ มีภูมิประเทศเป็น
ที่ราบลุ่ม ท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป พื้นที่ลาดชันจากเหนือ
ลงไป ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นที่ราบและมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ขนาบกันไปทั้งสองข้าง
ทั้งทิศตะวันออกและทิศตะวันตก มีแม่น้ำป่าสักซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดของจังหวัด ไหลผ่าน
ตอนกลางของจังหวัดจากทิศเหนือไปทิศใต้ ความยาว ๓๕๐ กิโลเมตร ที่ประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์ได้
ใช้ประโยชน์มากที่สุด

การปกครอง

จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอวิเชียรบุรี อำเภอชนแดน อำเภอหนองไผ่ อำเภอศรีเทพ อำเภอบึงสามพัน อำเภอน้ำหนาว อำเภอวังโป่ง และอำเภอเขาค้อ มีตำบล ๑๑๗ ตำบล หมู่บ้าน ๑,๒๒๘ หมู่บ้าน เทศบาล ๑๖ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๑๑๐ แห่ง

ประชากร

จังหวัดเพชรบูรณ์ มีประชากรทั้งสิ้น ๑,๐๕๑,๒๐๒ คน ชาย ๕๒๗,๕๕๒ คน หญิง ๕๒๓,๖๕๐ คน เป็นจังหวัดที่มีประชากรเกิน ๑ ล้านคน นับเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นลำดับที่ ๑๘ ของประเทศ ประชากรส่วนมากเป็นคนเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นคนต่างด้าว เช่น คนจีน คนญวนและชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ นอกจากคนดั้งเดิมในพื้นที่แล้วก็มีอพยพมาจากท้องที่อื่น ๆ เกือบทั่วทุกจังหวัดของประเทศ เพราะมีพื้นที่เพาะปลูกว่างเปล่าอยู่อีกมากมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

การประกอบอาชีพ

สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอาชีพการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพของประชากรกว่าร้อยละ ๘๕ ของประชากรทั้งจังหวัด พืชไร่เป็นพืชที่ปลูกมากที่สุดโดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงไปได้แก่ถั่วเขียว ข้าวฟ่าง ฝ้าย งา ละหุ่ง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ข้าวมีเนื้อที่ปลูกเป็นอันดับสองรองจากข้าวโพด และการทำสวนผลไม้ส่วนมากเป็นมะขามหวาน

ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดนับถือศาสนาพุทธ รองลงไปได้แก่ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามตามลำดับ ศาสนิกชนของศาสนาได้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามคำสอนศาสนา และช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความรักกลมเกลียวด้วยความสันติตลอดมา

เนื่องจากจังหวัดเพชรบูรณ์ตั้งอยู่ระหว่างภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นจะมีลักษณะคลุกเคล้าผสมผสานกันอยู่มาก แต่ส่วนใหญ่จะค่อนข้างไปทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานประเพณีที่สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ งานประเพณีสารทไทยและอุ้มพระดำน้ำ ซึ่งจัดสืบทอดกันมาเป็นประจำทุกปี มีการอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชา พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดไตรภูมิ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ไปประกอบพิธีสงฆ์และดำน้ำยังที่จุดพบองค์พระพุทธรูปครั้งแรก ในงานนี้มีการแข่งขันการพายเรือ

ฝ้ายเรือทวนน้ำ และการประกวดเรือประเภทต่าง ๆ ด้วย งานเทศกาล "งานมะขามหวานนครบาล เพชรบูรณ์" ที่ทางจังหวัดเพชรบูรณ์ได้จัดเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ก็มีประเพณีของแต่ละท้องถิ่นที่จัดขึ้น เช่น งานทำบุญบั้งไฟเดือนเจ็ด กับงานแข่งเรือพายเทศกาลออกพรรษาของชาวอำเภอหล่มเก่า งานเลี้ยงกลองล่องโคมไฟไหว้พ่อขุนผาเมือง เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณของพ่อขุนผาเมืองของชาวอำเภอหล่มสัก งานบวงสรวงเจ้าพ่อศรีเทพของชาวอำเภอศรีเทพ และงานบวงสรวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของชาวอำเภอวิเชียรบุรี เป็นต้น

แหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

จังหวัดเพชรบูรณ์มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโบราณสถานโบราณวัตถุ อันเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดต่อกันมามีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง นอกจากนี้จากการที่มีพื้นที่เป็นป่าเขาจึงมีมรดกทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับการคมนาคมติดต่อภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนการเดินทางติดต่อกับกรุงเทพมหานคร สามารถเดินทางได้สะดวกตลอดปี จึงมีความเหมาะสมที่จะได้รับความสนใจเดินทางไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่

๑. หลักเมืองเพชรบูรณ์
๒. วัดมหาธาตุ
๓. วัดไตรภูมิ
๔. อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง
๕. ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๖. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
๗. พระตำหนักเขาค้อ
๘. อนุสรณ์ผู้เสียสละเขาค้อ
๙. ศาลหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์
๑๐. อ่างเก็บน้ำห้วยป่าแดง
๑๑. น้ำตกศรีดิษฐ์
๑๒. อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว
๑๓. น้ำตกตาดหมอก
๑๔. สวนรุกขชาติผาเมือง
๑๕. วัดไพธสนธิ์วราราม เป็นต้น

ตอนที่ ๔ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น

สุเทพ สุนทรภัสส์ (๒๕๓๔) รายงานการวิจัย เรื่อง ความเป็นไปได้ในการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา และทรัพยากรธรรมชาติ : แนวความคิดพื้นฐานและการศึกษา งานค้นคว้าชิ้นนี้ ตั้งอยู่บน แนวความคิดพื้นฐานที่ว่า ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคเหนือตอนบนและ ตอนล่าง ประกอบไปด้วยประชากรที่มีเชื้อชาติ ขนบธรรมเนียมในประเพณี หรือที่เรียกว่า "วัฒนธรรม" หลากหลายและแตกต่างกันอย่างมาก ในกระบวนการพัฒนาของชาติที่ผ่านมา กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังกล่าวได้อาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เป็นเครื่องช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านนิเวศวิทยา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองเพื่อความอยู่รอดของเผ่า ชาติพันธุ์ของตน และในขณะเดียวกันก็มีส่วนร่วมอย่างมากในอันที่จะให้เกิดบูรณาการของชาติในสวนรวม พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือที่อาจจะเรียกได้ว่า "ภูมิปัญญา" ดังกล่าว เป็นสิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ ได้รับสืบทอดต่อ ๆ กันมาภายในชุมชนของตน ในยุคที่การพัฒนาของประเทศมุ่งที่จะสร้าง ความเข้มแข็งให้กับประชาคมของท้องถิ่น และการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่จะต้องทำการศึกษา ก่อนที่จะนำไปใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น

ในงานวิจัยชิ้นนี้ "กลุ่มชาติพันธุ์" (Ethnic Group) ได้รับการนิยามว่า เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ (Informal Grouping) โดยที่สมาชิกของกลุ่ม อาจจะใช้สิ่งที่อาจเรียกรวม ๆ ว่า "สถาบันพื้นฐาน" อันได้แก่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือการเฉลิมฉลอง เป็นเครื่องช่วยในการรวมกลุ่ม เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง การรวมกลุ่ม ทางชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ที่จะพบได้ทั่วไป ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา โดยที่กลุ่มชนที่มีความแตกต่าง ทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม จะมีการรวมกันบนชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่ง ลักษณะของการรวมกลุ่ม ดังกล่าว จึงไม่ถือว่าเป็นลักษณะอนุรักษนิยม (Conservatism) หรือลัทธิการแบ่งแยก (Separatism) แต่เป็นการรวมเพื่อต่อสู้หรือปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มดังกล่าว

ลักษณะการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์ มักจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการหรือแบบพิธี (Non-Formal Grouping) เนื่องการรวมกลุ่มอาจขัดกับนโยบายของรัฐ หรือแนวความคิดหรืออุดมการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาจไม่เป็นที่ยอมรับของรัฐที่กลุ่มเป็นส่วนหนึ่ง การรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการจึงเป็น วิถีทางที่เป็นไปได้ทางเดียว และการใช้สถาบันพื้นฐานเป็นเครื่องช่วยในการรวมกลุ่มเป็นข้อเปรียบเทียบ ในเชิงยุทธวิธี (Strategies) เพราะรัฐคงไม่สามารถจะขัดขวางได้ เพราะเกรงว่าอาจจะขัดกับกฎหมาย เกี่ยวกับสิทธิพื้นฐานของประชาชนหรือสิทธิมนุษยชน

ประพัฒน์ กุสุมานนท์ (๒๕๓๔) รายงานการวิจัย เรื่อง วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาวแพ ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ๓ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ประชากร และวัฒนธรรม ด้านกระบวนการปรับตัวและภูมิปัญญา และ สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ข้อมูลและข้อค้นพบต่าง ๆ ตลอดจนข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ จะมีผลดีต่อการดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำหลายประการ เช่น การวางแผนพัฒนาทรัพยากรสัตว์น้ำ สิ่งแวดล้อมในอ่างเก็บน้ำและจะมีส่วนเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ ด้านพัฒนาชุมชนพัฒนาสังคมและพัฒนาชนบททั่วไป

ผลการวิจัยพบว่า ประชากรส่วนหนึ่งไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร ขาดโอกาสได้รับการพัฒนาในเรื่องการประกอบอาชีพ น้ำในอ่างเก็บน้ำไม่สะอาดพอ ปลาที่เลี้ยงในกระชังเป็นโรคพาลาไซต์ เป็นผลตามลำตัว การประกอบอาชีพการประมงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด มีผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลด ป่าไม้ถูกทำลายเป็นบริเวณกว้าง ไม้ที่ตัดแล้วบางรายจะต่อไว้เป็นแพเพื่อขาย ในแง่ นโยบายของรัฐบาลมีภาพพจน์ทางบวกกล่าวคือ นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล โดยเนื้อหาแล้ว อยู่ในฐานะปกป้องสภาพแวดล้อมและพัฒนาได้อย่างน่าพอใจ กรณีผู้ใช้กฎหมาย ซึ่งหมายถึง ผู้มีอำนาจตามพระราชบัญญัติแล้ว ความสมบูรณ์ของการปฏิบัติอาจเกิดขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดของงบประมาณ กำลังคน และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

สุมาลิน วงศ์มณี และคณะ (๒๕๓๗) รายงานการวิจัย เรื่อง ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสุโขทัย : ศึกษากรณีเครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ในบริเวณชุมชนทุ่งหลวง สภาพการทำเครื่องปั้นดินเผา วิธีการและเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผา ช่างฝีมือที่มีความสามารถในงานเครื่องปั้นดินเผา ผลสืบเนื่องทางเศรษฐกิจและสังคม และแนวทางส่งเสริมและอนุรักษ์การประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาของตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า

๑. ชุมชนทุ่งหลวงเป็นชุมชนเก่าแก่มาแต่โบราณ มีหลักฐานทั้งศิลาจารึกและวัดโบราณ กระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณตำบลและบริเวณใกล้เคียง ประชากรมีอาชีพส่วนใหญ่ คือ การทำนา ทำไร่ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับชาวชนบททั่วไป คือ มีรายได้ค่อนข้างต่ำ มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เกิดจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันตรุษ สารท งานบวชนาค และการละเล่นพื้นบ้านที่เล่นในช่วงเทศกาลวันตรุษ วันสงกรานต์ เช่น เล่นสระบัว นางครก นางสาก แม่ศรี นางดั่ง เป็นต้น

๒. ตำบลทุ่งหลวงมีหมู่บ้านอยู่ในปกครอง จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผา มีจำนวน ๘ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑,๒,๓,๔,๕,๗,๙ และ ๑๐ มีผู้ประกอบการ ๑๗๓ ครอบครัว มีผู้ที่สามารถทำเครื่องปั้นดินเผาได้ ๒๕๕ คน เป็นชาย ๖๙ คน หญิง ๑๘๖ คน ผู้ผลิตมีอายุตั้งแต่ ๒ - ๙ ปี

๓. กรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง ใช้ดินจากบริเวณหนองทอง ผสมทรายในอัตราส่วน ๒:๑ การปั้นใช้ ๒ แบบ คือ แบบตี และแบบใช้แป้นหมุน เครื่องปั้นดินเผาตำบลทุ่งหลวงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือ เนื้อดินไม่แกร่ง สีผิวน้ำตาลอมส้ม ลวดลายใช้วิธีกดพิมพ์และฉลุลายรูปแบบนั้น ๆ แบ่งได้หลายประเภท ได้แก่ หม้อหรือโอ่ง ภาชนะฉลุลายเป็นโคมไฟ แจกัน เครื่องใช้ในครัวเรือน อ่างบัว และโอ่งขนาดใหญ่ ส่วนประเภทอื่นอีกจำนวนมาก คล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาแหล่งอื่น ๆ

๔. ช่างฝีมือที่มีความสามารถพิเศษในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเลือกผู้ที่มีความสามารถปั้นชิ้นงานในรูปแบบที่แปลกไปจากการปั้นกระถาง หรือหม้อกรันแบบธรรมดา จากจำนวน ๒๕๕ คน ได้ ๙ คน ทั้งนี้เป็นผู้มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐ คน

๕. ผลสืบเนื่องทางเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีรายได้ทำให้ภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น มีความสัมพันธ์ทางครอบครัวดีขึ้น มีวิถีชีวิตที่สงบสุขไม่สร้างปัญหาให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม

๖. แนวทางส่งเสริมและการอนุรักษ์การประกอบอาชีพและการทำเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ การแก้ปัญหาเกี่ยวกับราคาที่ย่ำแย่ การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ ส่งเสริมการผลิต ทั้งวัตถุดิบ คุณภาพ และทุนในการดำเนินการส่งเสริมด้านการตลาด พัฒนาช่างฝีมือ รวมทั้งสืบทอดการทำเครื่องปั้นดินเผาให้แก่เยาวชนในท้องถิ่น โดยจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

สุพจน์ พุกพระวันและคณะ (๒๕๓๔) รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนกิ่งเมือง กิ่งชนบท : กรณีศึกษาบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของสถาบันครอบครัวและชุมชนในการสร้างความมั่นคงของชีวิต และศึกษาศักยภาพของครอบครัวและชุมชนในการเผชิญหน้ากับปัญหาทางสังคมแบบกิ่งเมืองกิ่งชนบท การศึกษาใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนจัดให้มีเวทีชาวบ้านเพื่อศึกษาปัญหาชุมชนร่วมกัน นอกจากนั้นยังศึกษากกรณีตัวอย่างด้วย

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาต่าง ๆ โดยมีปัจจัยหลัก ๒ ประการที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ปัจจัยที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ปัจจัยที่สอง คือ ปัจจัยที่เกิดจากกระแสนิยมวัฒนธรรมสากล ซึ่งส่งผ่านมาทางกระบวนการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ

จากแรงผลักดันทั้งสองปัจจัยดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ต้องปรับตัวเองจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมเมือง เพื่อให้เกิดความทันสมัยและการมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ยิ่งปรับตัวก็ยิ่งเกิดปัญหาใหม่ตามมา เพราะการปรับตัวของชาวบ้านไม่ได้พึ่งพาภูมิปัญญาของตนเอง แต่พึ่งพาปัจจัยจากภายนอกเป็นหลัก

ประยูทธ สุรเดชไพบูลย์ (๒๕๓๔) รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพรับรู้และสภาพ การดำเนินงาน ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกระทรวงศึกษาธิการ ในเขตการศึกษา ๗ สรุปได้ว่า

๑. สภาพการรับรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับชัดเจนมาก โดยมีด้านที่รับรู้ ระดับชัดเจนมากคือ ด้านดนตรี และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน

๒. สภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

วรรณศิริ เพชรภริ (๒๕๓๙) วิจัยเรื่อง วิเคราะห์ความเชื่อในนิทานพื้นบ้าน เขตภาคเหนือ ตอนล่าง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

ประเภทของนิทานที่พบมากที่สุด คือ นิทานท้องถิ่น ความเชื่อในนิทานพื้นบ้าน เชื่อมากที่สุด เรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กตัญญูรู้คุณ

นิทานพื้นบ้าน วิเคราะห์ว่ามีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเรียน การสอนนิทานพื้นบ้าน และวรรณกรรมท้องถิ่นตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย

บัณฑิต ยาฉาย (๒๕๓๙) รายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการพัฒนาและการปรับตัวของชุมชน เมืองพิษณุโลก การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา พัฒนาการของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไข ของการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเมือง การเรียนรู้ และการปรับตัวของชุมชนเมือง พิษณุโลก โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยศึกษาเฉพาะพื้นที่ในเขตผังเมือง ซึ่งครอบคลุมเขตเทศบาลเมือง และตำบลท่าทอง วัดจันทร์ บ้านคลอง พลายชุมพล บ้านกร่าง จอมทอง ปากโทก หัวรอ สมอแข อรัญญิก และตำบลนาโพธิ์ รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงาน เอกสาร บทความ งานวิจัย และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนเมืองพิษณุโลกมีการพัฒนาเมือง ตั้งแต่สมัยลพบุรีถึงรัตนโกสินทร์ ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากคือ พ.ศ.๒๔๕๓ เป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีพ.ศ.๒๕๐๐ เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ อันเนื่องมาจากไฟไหม้หมดทั้งเมือง เกิดการเคลื่อนย้ายของคนไทยเชื้อสายจีน ต่อมาได้พัฒนาเมือง ควบคุมเศรษฐกิจและการปกครองส่วนท้องถิ่น แรงกระตุ้นคือ พ่อค้า นายธนาคาร และเจ้าของที่ดิน ทำให้เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือตอนล่าง ปัจจัยและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงชุมชน ส่วนหนึ่งเกิด จากความเป็นศูนย์กลางทางคมนาคม การศึกษา เป็นแหล่งวัตถุดิบทางการเกษตร มีการพัฒนาระบบ พื้นฐานและบริการอย่างทั่วถึง เป็นแหล่งพลังงาน เขตอุตสาหกรรม และระบบการบริหารส่วนท้องถิ่น ให้มีศักยภาพ จากการพัฒนาเมืองได้ส่งผลกระทบดังนี้ สภาพการจราจรติดขัด สภาพแม่น้ำลำคลอง เน่าเสีย สวนสาธารณะและต้นไม้ไม่เพียงพอต่อชุมชน เกิดฝุ่นควันและมลภาวะเสี่ยง ความปลอดภัย

ในชีวิตและทรัพย์สิน มรดกทางวัฒนธรรมถูกทำลาย น้ำใจไมตรีและความเกื้อกูลของสังคมลดลง โครงข่ายการคมนาคมกระทบต่อพื้นที่เมืองเก่า ผลกระทบจากการพัฒนาเมือง ที่สำคัญที่สุด คือ สูญเสียดุลยภาพระหว่างวิถีชีวิตครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จากการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านของชุมชนเมืองพิษณุโลก ได้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวก่อเกิดเป็น "ชุมชนวิชาการ" เพื่อร่วมกันศึกษาค้นคว้าให้ก่อเกิดการพัฒนาอย่างได้ดุลยภาพในทุก ด้าน คือ มีเศรษฐกิจดี สังคมดี สิ่งแวดล้อมดี และศีลธรรมดี นอกจากนี้ ได้มีการจัดตั้งตลาดในทึบอาคารเพื่อการค้าและการท่องเที่ยว การเรียนรู้ และการปรับตัวของชุมชนเรือนแพ โดยความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานของรัฐ เพื่อหาข้อยุติระหว่างเอกลักษณ์ หรือปัญหาของชุมชนเมืองพิษณุโลก

นภาพรณี คชแก้ว และคณะ (๒๕๔๐) รายงานการวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาไทยด้านพิธีไหว้และครอบครัวชน - ละคร : กรณีศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ในเขตภาคเหนือ ผลการวิจัยสรุปว่า

องค์ประกอบและกระบวนการของพิธีไหว้ครูและครอบครัวชน-ละคร ล้วนแฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาที่สอดแทรกข้อคิด และหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิตทั้งสิ้นโดยการนำอิทธิพลความเชื่อของผู้อยู่ในวงการนาฏศิลป์ไทย ที่มีต่ออำนาจเร้นลับของสิ่งเหนือธรรมชาติเข้ามาปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาระหว่างครูกับศิษย์ เป็นแรงผลักดันทางใจแก่ศิษย์ที่จะพยายามให้ตนเองประสบความสำเร็จ

ชุมพล วิจิตรพร และคณะ (๒๕๔๐) รายงานการวิจัย เรื่อง การนำภูมิปัญญาไทยไปใช้ในการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยสรุปว่า

ชาวไทยได้ใช้ภูมิปัญญาไทย ดำรงชีวิตทั้งการเลือกตั้งถิ่นฐานอันเหมาะสม มีบุคคลสำคัญที่เป็นตัวอย่าง มีขนบธรรมเนียมประเพณี มีภาษาคติเตือนใจ ศิลปกรรม มีขนมหวาน อาหาร ยารักษาโรค รวมทั้งการเล่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ด้านความคิดเห็น เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น เห็นด้วยที่จะนำภูมิปัญญาไทยมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สุรพล สกุนา , ร.ต.อ. (๒๕๔๐) รายงานการวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมหมู่บ้านในชนบทจังหวัดอุทัยธานี ศึกษาเฉพาะประเพณีความเชื่อและการละเล่นของหมู่บ้านท่าโพพันธ์ อำเภอนองขาห้วย จังหวัดอุทัยธานี ผลวิจัยพบว่า

๑. การปฏิบัติทางวัฒนธรรมด้านประเพณี ความเชื่อ ส่วนใหญ่ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ แต่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมตามสภาพ และกาลเวลา

๒. มีการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ประเพณี ปฏิบัติมากในประเพณีครอบครัวเกี่ยวกับการบวช การแต่งงาน และการตาย
- ๒.๒ ความเชื่อ ปฏิบัติมากในเรื่องครุฑเรือน ที่อยู่อาศัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ และสุขภาพ
- ๒.๓ การละเล่น ปฏิบัติมากที่สุด คือ การละเล่นตามเทศกาล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑) รายงานการวิจัย เรื่อง แนวทางส่งเสริม ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาภูมิปัญญาไทยที่สำคัญที่สุด คือ ภูมิปัญญาไทยได้สูญหายไปจากสังคมเป็นอันมากเกือบหมดสิ้น โดยมีภูมิปัญญาสากลที่ไม่เหมาะสม กับสังคมไทยเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาไทย จะเห็นได้จากการจัดเนื้อหาการจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษาในระบบมีเนื้อหาภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิปัญญาไทย จึงทำให้ภูมิปัญญาไทย ไม่ได้รับการฟื้นฟู และนำคุณค่ามาปรับใช้ในการจัดการศึกษา และวิถีชีวิตไทยในปัจจุบัน ทำให้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

ฉันทนา จันทร์บรรจง (๒๕๔๑) รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาวิจัยการพัฒนาทางสังคมของ กลุ่มชนพื้นเมืองเชื้อสายไทย - ลาว ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่แถบพื้นที่ชายขอบประเทศไทย ในจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดเลย งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะในการพัฒนา สังคมตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยพัฒนา เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ เพื่อศึกษาสภาพและ ปัญหาในการพัฒนาทางสังคมที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และเพื่อศึกษารูปแบบที่พึงประสงค์ ในการอนุรักษ์และพัฒนาระบบการศึกษา และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชนพื้นเมือง เชื้อสายไทย - ลาว ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ชายขอบประเทศไทย ในจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดเลย สรุปผลการค้นพบ ดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาทางสังคมในยุคก่อนสุโขทัยจนถึงยุคต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อม กันทุกเมือง แต่พัฒนาต่อเนื่อง เริ่มจากภายในก่อน เริ่มจากแห่งเพิงผา และถ้ำ ต่อมาก็พัฒนาเป็น ชุมชนถาวร ทำการเกษตรแถบที่ลุ่มเชิงเขา ปกครองโดยผู้นำที่เข้มแข็ง มีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ จากวัสดุท้องถิ่น หลังจากนั้นมีการอพยพของผู้คนกลุ่มใหม่เข้ามาเป็นระยะ ๆ ส่วนใหญ่มาจากแถบ ประเทศลาว คนกลุ่มเก่าและใหม่อยู่ร่วมกันได้ดี ผลผลิตทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็น จุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ลักษณะพิเศษ คือ อาศัย เทือกเขาสูงโอบล้อมป้องกันการถูกรุกรานจากภายนอก ชุมชนตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำซึ่งอุดมสมบูรณ์ ตั้งบ้าน เรือนเป็นกลุ่มอยู่ใกล้ชิดกัน มีไร่นาโอบล้อม กันกลุ่มบ้านกับทิวเขา หลังจากมีผู้คนมากขึ้น ได้ขยายตัว ออกไปยังแหล่งใหม่ที่มีพื้นที่มากกว่า โดยยึดชุมชนเดิมเป็นต้นแบบ

ระบบเศรษฐกิจเน้นการเกษตรแบบพอเพียง ใช้พื้นที่จำกัด ข้าวเหนียวเป็นพืชหลัก ระยะเวลา หลัง มีการปลูกข้าวเจ้าด้วย ปลูกผักและพืชสมุนไพรจำเป็นใกล้บ้าน อาหารโปรตีนได้จากเนื้อสัตว์ป่าและ สัตว์น้ำในลำห้วย ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่โลภ มีคารวะธรรมต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ กรณีบ่อเกลือพันปีที่บ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย เป็นตัวอย่างหนึ่ง สร้างสรรค์ เครื่องใช้จากวัสดุธรรมชาติ ที่หาง่าย ใช้หินในยุคก่อนประวัติศาสตร์และพัฒนามาเป็นเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องจักสานจากไม้ไผ่

การรักษาโรคอาศัยสมุนไพรในละแวกบ้านและป่า โดยใช้ศรัทธาในสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการเสริมพลังจิตใจ หมออย่าไม่หวังประโยชน์ส่วนตน ผู้ป่วยต้องไม่ทำผิดกฎระเบียบของสังคม ระบบเครือญาติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษและความเชื่อเกี่ยวกับอารักษ์ประจำท้องถิ่นถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อยึดเหนี่ยวผู้คนให้สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด นับญาติกับบุคคลทั่วไป เช่น ไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับ เช่น ไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ยึดถือว่าอารักษ์ที่ศาลเป็นเสมือนบรรพบุรุษของทุกคน เรียกว่า "ปู่" "ย่า" หรือ "เจ้าปู่" "เจ้าย่า" ความคิดเรื่องธรรมชาติถูกผูกโยงเข้ากับความเชื่อเรื่องอารักษ์ประจำท้องถิ่นด้วย เช่น กรณีพระธาตุศรีสองรักและหอประจำเมืองที่ด่านซ้าย นอกจากนี้ ได้พัฒนาระบบความสัมพันธ์กับผู้ให้กำเนิดทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พิธีกรรมเช่น ไหว้เจ้าปู่บ่อเกลือที่บ้านบ่อโพธิ์ และพิธีปักธงบนยอดเขาหลายแห่งในเขตพื้นที่อำเภอนครไทยและหล่มสัก

การพัฒนาและสืบทอดภูมิปัญญา มีการพัฒนาด้านจริยศึกษาและธรรมชาติศึกษา เริ่มตั้งแต่วัยทารกผ่านเพลงกล่อมเด็ก ผูกโยงกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติการพัฒนาด้านคตินิยม ความเชื่อ และค่านิยมที่ฝังงม เริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเข้าในและรู้จักสิ่งรอบตัวพอสมควร โดยอาศัย นิทานสนุก การละเล่นต่าง ๆ และการพาทำการพัฒนาด้านหน้าที่ต่อบุคคลอื่น เริ่มพัฒนาตั้งแต่วัยรุ่น ผ่านเพลงประกอบพิธีกรรมและการสู่ขวัญ การพัฒนาความไม่ประมาทในชีวิต และพัฒนาความประพฤติที่เกื้อกูลต่อผู้อื่นและธรรมชาติดำเนินการทุกช่วงชีวิตโดยมีผู้สูงอายุ ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา ทำให้เห็นแบบอย่างในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และพิธีกรรมในประเพณีเดือน ๑๒

การพัฒนาการปกครอง สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มีหัวเมืองต่าง ๆ ถูกปกครองโดยข้าหลวงเทศาภิบาล ลดฐานะหัวเมืองที่เป็นปัญหาเป็นเมือง อำเภอและตำบล หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ ระบบเทศาภิบาลก็ถูกยกเลิกไป หัวเมืองที่เป็นกรณีศึกษาถูกจัดให้อยู่ในระดับอำเภอหรือตำบล การอพยพย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่อำเภอหล่มสัก ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และการนำแผนบูรณะชนบท พ.ศ.๒๔๘๕ มาใช้ พร้อมกับนโยบายรัฐนิยม ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านพื้นเมืองบางกลุ่มเปลี่ยนไป การสร้างถนนระหว่างอำเภอต่าง ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้ใกล้ชิดศูนย์กลางอำนาจของรัฐมากขึ้น หลังจากเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเทศาภิบาล มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นทุกอำเภอ โดยจัดให้ตั้งในวัดก่อน แต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ โรงเรียนกลายเป็นเครื่องมือ สร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย สร้างความรู้สึกชาตินิยม

การดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘ - ๒๔๗๐ จนถึงประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๐ มีผลกระทบต่อชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่รอยต่อของเขตจังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์และเลย มีการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์โดยทั่วไป จนเรียกว่าพื้นที่สี่ชมพู รัฐบาลไทยได้ใช้กลยุทธ์หลายประการเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น สร้างถนน ขยายระบบสาธารณูปโภค และการสื่อสาร การพัฒนา

อุดมการณ์ทางการเมือง พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีโรงเรียนและวัดเป็นหน่วยงานหลักที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานของกระทรวงอื่น คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะหลังจากประกาศใช้ระเบียบนายกรัฐมนตรีกว่าด้วยการกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕ - ๒๕๒๙)

๒. สภาพสังคมปัจจุบัน ได้พัฒนาเป็นชนบทกึ่งเมืองได้รับความเจริญทางวัตถุแบบตะวันตกมากขึ้น เส้นทางการคมนาคมสะดวกถึงระดับหมู่บ้าน มีโรงเรียนประถมศึกษา และที่อ่านหนังสือพิมพ์เกือบครบทุกหมู่บ้าน โรงเรียนมัธยมเกือบทุกตำบล บางอำเภอมีโบสถ์คริสต์และหน่วยสอนศาสนาของฝ่ายโปรเตสแตนต์ รวมทั้งผู้นับถือศาสนาอิสลาม การประกอบอาชีพหลากหลายมากขึ้น มีการค้าขายและอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในเขตเมืองของบางอำเภอ มีการยึดครองที่ดินทางการเกษตร โดยนายทุนจากภายนอกหลายอำเภอ บางอำเภอมีการประปนของชาวเขาเผ่าม้งในพื้นที่สูง ประเพณีท้องถิ่นหลายอย่างสูญหายไป มีประเพณีที่ได้รับจากภายนอกเข้ามาแทนที่มากขึ้น มีการปรุงแต่งให้หรูหราฟุ่มเฟือยฉาบฉวย เพื่อการค้าหรือการท่องเที่ยว

ปัญหาสังคมมีความหลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ความอ่อนแอของระบบเครือญาติ การละทิ้งชีวิตแบบกินพอกดีอยู่พอดี การศึกษาไม่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ การประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต โรคเอดส์ การฉ้อโกง การผูกขาดภูมิตำแหน่งทางจริยธรรม การขาดขวัญกำลังใจของผู้อาวุโสในชุมชน ความสับสนทางวัฒนธรรมของผู้เยาว์ เป็นต้น

๓. รูปแบบที่พึงประสงค์ ในการอนุรักษ์ และพัฒนาระบบการศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น การให้ผู้เรียนออกไปสัมผัสท้องถิ่น การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยคำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูอาจารย์ศึกษาค้นคว้ามากขึ้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน รัฐส่งเสริมการวิจัยระหว่างนักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่น พัฒนาโรงเรียนในท้องถิ่นอย่างน้อย ๑ แห่ง เป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

รูปแบบที่ถึงประสงค์มากที่สุดในการอนุรักษ์และพัฒนาระบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม ได้แก่ รัฐสนับสนุนให้นักวิชาการและสื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณีที่สร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีในท้องถิ่น รัฐสนับสนุนเป็นพิเศษแก่กิจกรรมอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีคุณค่าด้านความสัมพันธ์ทางสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. เสริมสร้างศักยภาพของวัด เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะและนันทนาการแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น รัฐสนับสนุนเป็นพิเศษแก่โครงการ ที่ส่งเสริมความร่วมมือในการทำงานตามวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

พิศิษฐ์ สิทธินันท์ไชย และคณะ (๒๕๔๒) รายงานการวิจัย เรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสอนวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดน่าน ผลการวิจัย พบว่า

๑. การนำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมมาใช้หรือสอดแทรกในวิชาสังคมศึกษา ในด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ภาษาถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมวัตถุพื้นบ้าน นำมาใช้ระดับปานกลาง และนำมาใช้ในการสอนน้อย คือ ดนตรีพื้นบ้าน และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

๒. การนำรูปแบบการสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เหมาะสมแก่การนำมาใช้มี ๕ รูปแบบ และที่นำมาใช้มาก คือ การนำเข้าสู่ชีวิต นอกนั้นนำมาใช้ปานกลาง

๓. การศึกษากรณีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้ทรงภูมิปัญญาใน ๔ ด้าน คือ ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ภาษาพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน และวัฒนธรรมวัตถุพื้นบ้าน ยังมีการเผยแพร่ผลงาน เช่น การแสดงขอพื้นบ้านในงานประเพณีวันเริงต่าง ๆ มีการสืบทอดและถ่ายทอดในการแกะสลัก มีการรับเชิญเป็นวิทยากรประจำท้องถิ่นด้วย

ทิพาพร ศรีสุธรรม (๒๕๔๕) รายงานวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา : สหวิทยาเขตพิษณุโลกนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา : สหวิทยาเขตพิษณุโลก นครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า

๑. ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอนครไทย ส่วนใหญ่เป็นวิถีชีวิตในสังคมและชุมชนที่มีทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งจำแนกได้เป็น ๔ สาขา คือ สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม และสาขาศาสนาและประเพณี โดยภาพรวมยังไม่ได้รับความสนใจและยังไม่เห็นความสำคัญ จึงมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลรุ่นหลังน้อยมาก

๒. รูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา : สหวิทยาเขตพิษณุโลก นครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

จากการศึกษาเอกสารและรายวิจัที่เก็ยข้องตามทีกล่าวมาแล้ว สามารถนำไปกำหนดกรอบและแนวทางพื้นฐานการดำเนินงานวิจัย การศึกษาองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีการวิจัย เรื่องการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย (Research Design)

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยสังคมศาสตร์ประยุกต์ (Applied Social Sciences Research) เป็นการวิจัยที่มีข้อมูลหลากหลายจากแหล่งข้อมูลต่างกัน ดังนั้น จึงกำหนดวิธีการวิจัยไว้หลายประเภท ประกอบด้วย

๑. การวิจัยจากเอกสาร (Document Research) โดยกำหนดขอบเขตของเอกสารเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพของจังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก ตำบลบ้านดิวและ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสืบหาข้อเท็จจริง นำมาประมวลเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) เอกสารเหล่านี้ส่วนมากจะได้จากในพื้นที่ เช่น สำนักงานศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ สภาวัฒนธรรมเพชรบูรณ์ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก เป็นต้น

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) โดยใช้แนวการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ตามแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและนำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

กรอบการศึกษาองค์ความรู้

ผู้วิจัยได้วางแผนและกำหนดกรอบในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยดำเนินการศึกษาใน ๒ เรื่อง ได้แก่

๑. องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

๒. องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของชุมชนวัฒนธรรมบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

พื้นที่เป้าหมายในการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวิธีการพิจารณาพื้นที่เป้าหมายในการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. สสำรวจข้อมูลพื้นฐานเชิงวัฒนธรรมเบื้องต้นของจังหวัดต่าง ๆ เขตภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดชัยนาท พบว่า จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่อยู่รอยต่อทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจากภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางครั้งยังมีวัฒนธรรมจากประเทศอื่นที่ผู้คนอพยพพาเข้ามา เช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น น่าสนใจศึกษาวิถีชีวิตอย่างยิ่ง

๒. จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งการปกครองท้องถิ่นเป็น ๑๑ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอวิเชียรบุรี อำเภอชนแดน อำเภอหนองไผ่ อำเภอศรีเทพ อำเภอวังสามพัน อำเภอน้ำหนาว อำเภอวังโป่ง และอำเภอเขาค้อ ผู้วิจัยสนใจศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก เพราะเป็นอำเภอที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มั่นคง และไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง การเมือง สภาพสิ่งแวดล้อมที่สำคัญหลายครั้งก็ตาม ยังคงสภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิม

๓. อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งการปกครองท้องถิ่นเป็น ๒๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลตาลเดี่ยว ตำบลปากดุก ตำบลน้ำซุน ตำบลบุงคล้า ตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านโสก ตำบลบ้านหวาย ตำบลปากช่อง ตำบลบ้านดิว ตำบลหนองไขว่ ตำบลน้ำก้อ ตำบลหนองสว่าง ตำบลข้างตะลูด ตำบลห้วยไร่ ตำบลสักหลง ตำบลท่าอิบุญ ตำบลวัดป่า ตำบลฝายนาแซง ตำบลน้ำเหี้ย ตำบลบ้านไร่ ตำบลลานป่า ตำบลบุงน้ำเต้า และตำบลหล่มสัก ในตำบลเหล่านี้ ตำบลบ้านดิว นับว่าเป็นตำบลที่มีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมอย่างยิ่ง เนื่องจากมีเป็นชุมชนวัฒนธรรมตำบล ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนวัฒนธรรมไทยสู่ภัยเศรษฐกิจ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และสภาวัฒนธรรมตำบลแห่งเดียว ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์อีกด้วย

๔. ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งการปกครองท้องถิ่นเป็น ๑๒ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปากห้วย บ้านกกเคื่อ บ้านดิว บ้านทุ่ง บ้านห้วยนาเลา บ้านบุงผักหม บ้านทุ่งนาทอน บ้านท่าบ้านห้วยโป่ง บ้านหนองผือ บ้านป่าแกเครือ และบ้านไร่ณาเจริญ มีพื้นที่อยู่ตรงกลางของพื้นที่อำเภอ ดังนั้น จึงเปรียบเสมือนพื้นที่หลักทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นใด ๆ ก็ตาม อำเภอหล่มสักมักจะนำเสนอชุมชนตำบลบ้านดิวเป็นตัวแทนอำเภอไปร่วมกิจกรรมทุกครั้ง นอกจากนั้น ชุมชนตำบลบ้านดิว ยังมีร่องรอยทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์น่าศึกษาอย่างยิ่ง

แหล่งข้อมูลในการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้จากเอกสารและรายงานวิจัย บุคคล กลุ่มบุคคลสำคัญ หน่วยงานหลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

๑. เอกสารและรายงานวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น (บรรณานุกรม)
 - ๑.๑ เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นทั่วไป
 - ๑.๒ เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
 - ๑.๓ เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก
 - ๑.๔ เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นตำบลบ้านดิว
 - ๑.๕ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
๒. บุคคล หรือกลุ่มบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๒.๑ ศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
 - ๒.๒ เลขาธิการสภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก
 - ๒.๓ คณะแสดงรำแชบลาน (แถบลาน) / คณะแสดงการละเล่นแมงต๊อบเต่า
 - ๒.๔ ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ ประธาน อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
 - ๒.๕ ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ผู้ทรงคุณวุฒิ / ชาวบ้าน เป็นต้น
๓. หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๓.๑ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 - ๓.๒ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์ / ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์
 - ๓.๓ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์ / สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์
 - ๓.๔ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก / สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก
 - ๓.๕ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดิว / สภาตำบลบ้านดิว เป็นต้น
๔. หลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๔.๑ อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง / ศาลหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์ / โบราณสถาน / ศาสนสถาน
 - ๔.๒ ประเพณีท้องถิ่น เช่น รำเสื่อแชบลาน / การละเล่นแมงต๊อบเต่า / การจุดบั้งไฟ เป็นต้น
 - ๔.๓ อาชีพในท้องถิ่น เช่น การปลูกมะขาม ยาสูบ ข้าวโพด เป็นต้น
 - ๔.๔ อาหารการกิน เช่น ขนมจีนหล่มสัก เบ็ดยางหล่มสัก ข้าวเหนียว ส้มตำ ไก่ย่าง เป็นต้น
 - ๔.๕ สภากฎมิตศาสตร์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ ที่ราบ การคมนาคม ประชากร เป็นต้น
 - ๔.๖ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสาน การทอผ้า การปั้นอิฐ การเพาะเห็ด เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

๑. ผู้วิจัยได้สร้างแบบเก็บรวบรวมข้อมูล (ภาคผนวก) ได้แก่

- ๑.๑ แบบบันทึกข้อมูลตำบล
- ๑.๒ แบบบันทึกข้อมูลบุคลากรทางวัฒนธรรม
- ๑.๓ แบบบันทึกข้อมูลการละเล่น การแสดงพื้นบ้าน
- ๑.๔ แบบบันทึกข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๑.๕ แบบบันทึกข้อมูลโบราณสถานหรือสถานที่ที่น่าสนใจ

แบบเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าว ได้รับการอนุเคราะห์จาก ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เจริญชัย อนุกรรมการวัฒนธรรมภาคเหนือ ให้คำแนะนำและแก้ไข

๒. เครื่องมือและอุปกรณ์เทคโนโลยี ได้แก่

- ๒.๑ เครื่องคอมพิวเตอร์กระเป๋า (Notebook)
- ๒.๒ เครื่องถ่ายภาพแบบ Normal และ Digital
- ๒.๓ เครื่องถ่าย Video
- ๒.๔ เครื่องบันทึกเสียง (Tape Recorder)

การรวบรวมข้อมูล

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Document Study) โดยกำหนดขอบเขตของเอกสารที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพของจังหวัด เพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก ตำบลบ้านตัวและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสืบหาข้อเท็จจริง นำมาประมวลเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) เอกสารเหล่านี้ส่วนมากได้จากในพื้นที่ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก เป็นต้น

๒. รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยคณะนักวิจัยในท้องถิ่น จำนวน ๔ ท่าน ประกอบด้วย นางแนนน้อย เสาววัจ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก นายธีรพล พลเปี่ยม โรงเรียนผู้ใหญ่มดุงวิทยศึกษ นายชลธิ มุขคำ โรงเรียนผดุงวิทย นางสาวเสาวลักษณ์ เห่งรักษา ไปรษณีย์ห้วยไร่ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) กิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) โดยใช้แนวการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ตามแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้อาตรวจสอบความถูกต้อง นำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลที่รวบรวมมานั้นมีลักษณะเป็นเนื้อหาเป็นส่วนใหญ่ เพื่อความเป็นระเบียบในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดหัวข้อหลัก (Main Point) และหัวข้อย่อย (Micro Point) ขึ้น แล้วนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ความรู้อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๑ สภาพทั่วไปของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

๑.๒. องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. องค์ความรู้ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๑ สภาพทั่วไปของชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

๑.๒. องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การรายงานผลการวิจัย

รายงานวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเผยแพร่ต่อไป ประกอบด้วย

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายและเสนอแนะ

บรรณานุกรม

นอกจากการรายงานวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยยังได้ค้นพบหลักฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่นหลายท่านได้บันทึกไว้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รวบรวมไว้ในภาคผนวก เรียกว่า บันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อีกด้วย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก

ประวัติความเป็นมา

ยุคแรก มีหลักฐานปรากฏอยู่ที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก ซึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นที่ตั้งของเมืองรัต เมืองของพ่อขุนผาเมือง ผู้ซึ่งร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง (นครไทย) ขับไล่ขอมและสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย เมืองรัตล่มสลายตั้งแต่นั้นมา

ตำนานเมืองรัตเล่าสืบต่อมาว่า เป็นเมืองของพ่อขุนผาเมือง ซึ่งเป็นหัวหน้าคนไทยในอดีต ที่อพยพมาเป็นกลุ่มใหญ่ มาตั้งรกรากอยู่บริเวณบ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวายปัจจุบัน ในสมัยนั้น กรุงสุโขทัยอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของขอม ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์ของขอม พ่อขุนนาวันมถมได้จัดให้พ่อขุนบางกลางหาวชองสุมผู้คนในเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมืองชองสุมผู้คนในเมืองรัตเพื่อรวมกำลังขับไล่ขอมออกจากกรุงสุโขทัย เมื่อกษัตริย์ขอมทราบเรื่องเห็นว่าพ่อขุนผาเมืองมีกำลังและมีมือเข้มแข็ง ต้องการให้มาเป็นพวกของตน จึงยก "นางสิงขรเทวี" พระธิดาให้เป็นมเหสีพร้อมทั้งพระราชทานบรรดาศักดิ์ "กมรเต็งอัญศรีอินทราธิบดี" หากแต่พ่อขุนผาเมืองมิได้ลุ่มหลงไปกับสิ่งเหล่านั้น เพราะความเจ็บแค้นที่ขอมข่มขืนคนไทยในกรุงสุโขทัยตลอดมา จึงได้วางแผนร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาวโจมตีขอมด้วยแผนล่อเสือออกจากถ้ำเป็นผลสำเร็จ

เกิดปัญหาว่า ตำแหน่งกษัตริย์ของกรุงสุโขทัยจะยกให้ผู้ใด ซึ่งถ้าพิจารณาตามความเป็นธรรมแล้วน่าจะตกแก่พ่อขุนผาเมือง แต่หากพ่อขุนผาเมืองไม่ได้ยินดีรับ ด้วยเหตุผลสำคัญคือมเหสีของพระองค์เป็นขอม ทายาทที่จะครองแผ่นดินสืบต่อไปสายเลือดจะไม่ใช่ไทยแท้ พระองค์จึงได้เวนตำแหน่งกษัตริย์ให้แก่พ่อขุนบางกลางหาว พร้อมทั้งยก "นางเสือง" น้องสาวให้เป็นมเหสีของพ่อขุนบางกลางหาว และถวายนามพ่อขุนบางกลางหาวว่า "พ่อขุนศรีอินทราทิตย์" ด้วยน้ำพระทัยและความเป็นยอดของผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ เพื่อบ้านเมืองได้สร้างตำนานที่ยิ่งใหญ่แก่ชาวเพชรบูรณ์ไว้แก่อนุชนรุ่นหลังไว้อย่างภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

ยุคที่ ๒ อำเภอหล่มสัก ตั้งขึ้นสมัยตอนต้นกรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๐ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาจักรี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ยกกองทัพไปปราบเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ซึ่งเป็นกบฏ ได้ชัยชนะได้นำพระแก้วมรกตและกวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์มาด้วย และให้ตั้งหลักแหล่งที่เมืองลพบุรี บางส่วนได้ให้อพยพผ่านมาทางเมืองเพชรบูรณ์ มีผู้หนีทัพมาจากเวียงจันทน์บางส่วนมาตั้งหลักแหล่งแถวเมืองหล่มเก่า ซึ่งเมืองหล่มเก่าเป็น

เมืองที่สร้างขึ้นเนื่องจากชาวเวียงจันทน์ได้ติดตามมามากขึ้น และมาตั้งถิ่นฐานที่ “บ้านหนองซี้ควาย” (บ้านหินกลิ้ง ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่าปัจจุบัน) เนื่องจากเป็นสถานที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำพุ่งไหลผ่าน เหมาะแก่การเกษตร กลายเป็นชุมชนใหญ่ เจ้าเมืองคนแรกได้แก่ “ปู่เฒ่า” เป็นคนเชื้อสายเวียงจันทน์ มีเจ้าเมืองปกครองมาประมาณ ๕ คน ถึงสมัยพระสุริยวงศาเห็นว่าที่ตั้งเมืองไม่เหมาะสม จึงย้ายมาตั้งใหม่ที่บ้านโพธิ์ (บ้านท่ากกโพธิ์) และเรียกชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองหล่มสัก เพราะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำป่าสัก ประชาชนชาวเวียงจันทน์ที่ลพบุรีได้อพยพมาเพิ่มเติมจนกลายเป็นเมืองใหญ่ขึ้นเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “อำเภอวัดป่า”

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าเมืองคนแรกคือพระสุริยวงศา (คง) ได้มาตั้งเมืองขึ้นใกล้แม่น้ำป่าสัก ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๑๑ ยกฐานะเมืองเพชรบูรณ์เป็นมณฑล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนเมืองหล่มสัก ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับมณฑลอุดร มาขึ้นกับมณฑลเพชรบูรณ์ ให้พระแก้วอาสา (ทองดี) นายอำเภอด่านซ้าย มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองหล่มสัก ต่อมาเมืองหล่มสักถูกลดฐานะเป็นอำเภอ ขึ้นอยู่กับจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๙ เรียกชื่อว่า “อำเภอวัดป่า” และได้มีพระราชกฤษฎีกาในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ เปลี่ยนชื่อมาเป็น “อำเภอหล่มสัก” จนถึงปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าอำเภอหล่มสัก เป็นอำเภอที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย มีความเป็นมาของบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์กับประเทศลาวมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะเมืองเวียงจันทน์ ทำให้ความเป็นมาของวัฒนธรรมทางด้านภาษา การแต่งกายและความเป็นอยู่มีความคล้ายคลึงกันในทุกหมู่บ้าน มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเห็นได้ชัด

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่ประมาณละติจูด ๑๖ องศาเหนือ และลองจิจูด ๑๐๑ องศาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๓๕ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอน้ำหนาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

สภาพภูมิศาสตร์

พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ตามแม่น้ำป่าสัก อยู่ทางเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑ สายสระบุรี-หล่มสัก ระยะทางห่างจากจังหวัดเพชรบูรณ์ ๔๔ กิโลเมตร มีภูเขาล้อมรอบ ๓ ด้าน คือ ด้านทิศเหนือส่วนของตำบลท่าอิบุญ ด้านทิศตะวันออกในพื้นที่บางส่วนของตำบลห้วยไร่ ตำบลบ้านดิว ตำบลบ้านกลาง ตำบลช้างตะลูด ด้านทิศตะวันตกในเขตพื้นที่บางส่วนของตำบลบึงคล้า ตำบลบึงน้ำเต้า ตำบลน้ำซุน ตำบลน้ำก้อ เป็นพื้นที่ภูเขาประมาณ ๓๐ % ของพื้นที่ทั้งหมด สภาพดินในพื้นที่ราบเป็นดินร่วนปนดินเหนียว เหมาะสำหรับการปลูกข้าว ในพื้นที่ภูเขาเป็นดินร่วนปนดินทราย และดินเหนียวปนดินทราย เหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ชิง และไม้ยืนต้น

สภาพภูมิอากาศ

อุณหภูมิระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์จะเป็นช่วงอากาศหนาว อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๓.๖ องศาเซลเซียส อุณหภูมิจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนในเดือนเมษายนจะเป็นเดือนที่ร้อนที่สุด อุณหภูมิโดยเฉลี่ย ๓๙.๕ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนรายปีของอำเภอเฉลี่ยรอบ ๕ ปี ประมาณ ๙๔๖.๙ มิลลิเมตร ซึ่งนับว่าน้อยมากต่อการเพาะปลูก ซึ่งโดยเฉลี่ยควรสูงกว่า ๑,๐๐๐ มิลลิเมตร

สภาพการศึกษา

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีหน่วยงานทางการศึกษา ๓ แห่ง คือ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีสถานศึกษา ๙๐ แห่ง ๓ สาขา ครูอาจารย์ ๑,๐๗๔ คน นักเรียน ๑๕,๓๕๓ คน กรมสามัญศึกษา มีสถานศึกษา ๗ แห่ง ครูอาจารย์ ๓๑๐ คน นักเรียน ๖,๙๙๘ คน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มีสถานศึกษา ๖ แห่ง ครูอาจารย์ ๑๙๗ คน นักเรียน ๕,๙๑๕ คน กรมการศึกษามีสถานศึกษา ๑ แห่ง ครูอาจารย์ ๒๕ คน นักเรียน ๒๙๕ คน กรมอาชีวศึกษา มีสถานศึกษา ๑ แห่ง ครูอาจารย์ ๔๓ คน นักเรียน ๙๕๗ คน กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีสถานศึกษา ๑ แห่ง ครูอาจารย์ ๔๕ คน นักเรียน ๑,๒๙๓ คน เทศบาลเมืองหล่มสัก มีสถานศึกษา ๓ แห่ง ครูอาจารย์ ๑๑๐ คน นักเรียน ๒,๐๑๙ คน กรมพัฒนาชุมชน มีสถานศึกษา ๑๕ แห่ง ครูอาจารย์ ๓๗ คน นักเรียน ๘๖๗ คน และกรมประชาสัมพันธ์ มีสถานศึกษา ๑ แห่ง ครูอาจารย์ ๓ คน นักเรียน ๑๔ คน รวมทั้งสิ้น มีสถานศึกษา ๑๒๔ แห่ง ๓ สาขา ครูอาจารย์ ๑,๕๔๔ คน และนักเรียน ๓๓,๗๑๑ คน

สภาพการปกครอง

๑. การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลเมืองหล่มสัก

๒. การบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งเป็น ๒๒ ตำบล ๒๑๖ หมู่บ้าน ๓๗,๐๗๔ ครัวเรือน ดังต่อไปนี้

ที่	ตำบล	หมู่บ้าน	ครัวเรือน
๑	ตำบลตาลเดี่ยว	๑๑	๑,๓๙๕
๒	ตำบลปากดุก	๗	๒,๑๒๖
๓	ตำบลน้ำซุ่น	๑๗	๕๘๖
๔	ตำบลนุ่งคล้า	๑๔	๓๐๑
๕	ตำบลบ้านกลาง	๑๕	๓๗๖
๖	ตำบลบ้านโสก	๗	๑,๒๒๙
๗	ตำบลบ้านหวาย	๖	๑,๖๙๕
๘	ตำบลปากช่อง	๑๖	๑,๔๗๙
๙	ตำบลบ้านตีว	๑๒	๒,๐๒๓
๑๐	ตำบลหนองไขว่	๑๔	๙๗๓
๑๑	ตำบลน้ำก้อ	๑๓	๓,๐๑๑
๑๒	ตำบลหนองสว่าง	๔	๑,๗๐๖
๑๓	ตำบลช้างตะลูด	๑๒	๓,๓๖๖
๑๔	ตำบลห้วยไร่	๑๓	๒,๒๓๔
๑๕	ตำบลสักหลง	๑๑	๑,๖๗๑
๑๖	ตำบลท่าอิบุญ	๑๑	๑,๘๘๐
๑๗	ตำบลวัดป่า	๑๒	๑,๕๖๘
๑๘	ตำบลฝายนาแซง	๖	๒,๑๖๑
๑๙	ตำบลน้ำเฝ้าย	๕	๑,๕๗๐
๒๐	ตำบลบ้านไร่	๖	๕๓๑
๒๑	ตำบลลานป่า	๑๗	๗๒๘
๒๒	ตำบลนุ่งน้ำเต้า	๑๑	๑,๐๑๕
๒๓	เทศบาลเมืองหล่มสัก	๑๑	๓,๔๕๐

หมายเหตุ : ข้อมูลสำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก ประจำปี ๒๕๔๕

สภาพประชากร

อำเภอหล่มสัก มีประชากรทั้งสิ้น ชาย ๗๙,๔๕๓ คน หญิง ๗๗,๒๙๗ คน รวม ๑๕๖,๗๕๐ คน ดังตารางแสดงรายละเอียดของแต่ละตำบล ดังต่อไปนี้

ที่	ชื่อตำบล	ชาย	หญิง	รวม
๑	ตำบลตาลเดี่ยว	๔,๑๕๘	๔,๔๘๔	๘,๖๔๒
๒	ตำบลปากดุก	๒,๘๙๑	๒,๗๒๓	๕,๖๑๔
๓	ตำบลน้ำขุ่น	๑,๓๓๒	๑,๓๙๖	๒,๗๒๘
๔	ตำบลบึงคล้า	๖๒๔	๖๘๓	๑,๓๐๗
๕	ตำบลบ้านกลาง	๗๘๖	๗๖๖	๑,๕๕๒
๖	ตำบลบ้านโสก	๒,๗๑๗	๒,๗๘๑	๕,๔๙๘
๗	ตำบลบ้านหวาย	๓,๖๙๐	๔,๐๘๙	๗,๗๗๙
๘	ตำบลปากช่อง	๒,๗๗๓	๒,๗๘๓	๕,๕๕๖
๙	ตำบลบ้านตัว	๔,๒๗๕	๔,๓๐๙	๘,๕๘๔
๑๐	ตำบลหนองไขว่	๒,๑๒๗	๒,๓๓๗	๔,๔๖๔
๑๑	ตำบลน้ำแก้อ	๖,๓๗๕	๖,๓๒๕	๑๒,๗๐๐
๑๒	ตำบลหนองสว่าง	๓,๙๗๙	๓,๘๓๓	๗,๘๑๒
๑๓	ตำบลช้างตะลูด	๗,๗๖๙	๗,๖๗๓	๑๕,๔๔๒
๑๔	ตำบลห้วยไร่	๓,๖๖๐	๓,๖๔๑	๗,๓๐๑
๑๕	ตำบลสักหลง	๓,๖๒๑	๓,๔๖๓	๗,๐๘๔
๑๖	ตำบลท่าอิบุญ	๓,๙๙๕	๔,๐๔๗	๘,๐๔๒
๑๗	ตำบลวัดป่า	๓,๕๔๖	๓,๐๕๓	๖,๕๙๙
๑๘	ตำบลฝายนาแซง	๔,๗๓๖	๑,๗๙๗	๖,๕๓๓
๑๙	ตำบลน้ำเหี่ย	๓,๔๒๔	๓,๒๗๔	๖,๖๙๘
๒๐	ตำบลบ้านไร่	๑,๑๖๗	๑,๑๔๗	๒,๓๑๔
๒๑	ตำบลลานป่า	๑,๗๐๘	๑,๗๕๙	๓,๔๖๗
๒๒	ตำบลบึงน้ำเต้า	๒,๐๙๙	๒,๒๕๗	๔,๓๕๖
๒๓	เทศบาลเมืองหล่มสัก	๘,๐๐๒	๘,๖๗๗	๑๖,๖๗๙

หมายเหตุ : ข้อมูลสำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก ประจำปี ๒๕๔๕

การประกอบอาชีพ

ชาวอำเภอหล่มสักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำสวนมะขามหวาน ปลูกยาสูบ และปลูกผัก เป็นศูนย์รวมตลาดผักของจังหวัดเพชรบูรณ์ พี่เขรษฐุกิจที่ทำรายได้สูงให้แก่ชาวหล่มสัก ได้แก่ มะขามหวาน และใบยาสูบ ซึ่งมีชื่อเสียงมาก

ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเกือบทุกหมู่บ้าน ประชาชนมีประเพณีที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับศาสนา จำนวนมากที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีประชาชนบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งมีโบสถ์ของศาสนาคริสต์ จำนวน ๒ แห่ง (โบสถ์คาทอลิก ๑ แห่ง) มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เพราะเป็นชุมชนที่เจริญมาตั้งแต่อดีต มีการสืบทอดความเป็นอยู่ ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ชาวอำเภอหล่มสัก มีภาษาพูดเป็นภาษา "สำเนียงลาว" ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นภาษาดั้งเดิมบรรพบุรุษของชาวอำเภอหล่มสักที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ และหลวงพระบางในอดีต มีคำเป็นเอกลักษณ์ เช่น "ซ้อย" หมายถึง ดิฉัน ผม หรือข้าพเจ้า "เฮ็ด" หมายถึง ทำ "พ่อไซ่น" หมายถึง ตา "แม่ไซ่น" หมายถึง ยาย "เฮ้อย" หมายถึง พี่สาว "อ้าย" หมายถึง พี่ชาย เป็นต้น

เอกลักษณ์ของการแต่งกายในอดีตผู้หญิงนุ่งผ้าถุง ซึ่งเป็นผ้าทอด้วยฝีมือของชาวบ้านเรียกว่า "ผ้าซิ่น" มีชื่อเรียกตามวิธีการทอ หรือชนิดของลายที่ทอ เช่น ซิ่นมุก ซิ่นลาดชิด ซิ่นมัดหมี่ ซิ่นคั่น เป็นต้น ผู้ชายใส่ใส่โสร่ง หรือกางเกงขาก๊วย และนิยมใช้ผ้าขาวม้าเป็นเครื่องประกอบในการแต่งกาย เช่น ผูกเอว โปกหัว และพาดไหล่ ซึ่งเป็นผ้าขาวม้าทอด้วยฝีมือของชาวบ้าน มีลวดลายเป็นตาหมากรุก ทอจากฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันวิวัฒนาการในการแต่งกายได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม

ความเป็นอยู่มีความคล้ายคลึงกับ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ รับประทานอาหารเหนียวเป็นหลักเป็นส่วนใหญ่การรับประทานอาหารตามประเพณีดั้งเดิมต้องนั่งรับประทานกับพื้น กับข้าวใส่ในถ้วยรวมกันอยู่ในพาข้าว (ถาด) มีขันน้ำตั้งอยู่ข้าง ๆ วงสำรับและทุกคนในครอบครัวต้องนั่งล้อมวงรับประทานอาหารพร้อม ๆ กัน อาหารที่เป็นอาหารพื้นบ้านมีหลายอย่าง เช่น แจ่วปลาร้า ลาบเทา ห่อหมก เมี่ยงคั้น ข้าว ซุปผักต่าง ๆ ส้มตำ แกงเหาะ เป็นต้น ในการประกอบอาหารนิยมเติมปลาร้าเป็นเครื่องปรุงรส

ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัย เป็นบ้านไม้ทรงไทย ปัจจุบันเป็นแบบผสมผสานระหว่างไทยโบราณกับสมัยใหม่ ในบ้านมักเป็นที่โล่งมีเพียง ๑-๒ ห้องนอน และมีใต้ถุนบ้านสูง ใช้เป็นที่พักนอนหรือเก็บผลผลิตทางการเกษตร บางครั้งใช้เป็นถิ่นนอนของสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ เป็นต้น ชนบทในอดีต

ไม่มีรั้วบ้านแสดงอาณาเขต เพราะอยู่กันเป็นกลุ่มครอบครัว และญาติพี่น้อง จะอยู่ในบริเวณเดียวกัน ตามประเพณีของชาวหล่มสักเมื่อแต่งงานแล้วต้อง “ออกบ้าน” (การมีครอบครัวใหม่) มีการแบ่งปันอาหารกันระหว่างครอบครัว มีการ “ลงแขก” (ช่วยกันทำงานโดยไม่ต้องเสียค่าแรงงาน) ในการทำงาน และมีการแลกอาหารหรือข้าวของเครื่องใช้กัน

ชาวหล่มสัก เป็นประชาชนที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้มานานหลายชั่วอายุคน สันนิษฐานว่าเป็นชาวลาวอพยพ ประเพณีความเชื่อจึงมีลักษณะคล้ายกับประเทศลาว และภาคอีสานของไทย ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและลัทธิพราหมณ์ มีเป็นจำนวนมากที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องเทวดา ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวหล่มสัก ที่ควรอนุรักษ์ไว้ ดังต่อไปนี้

ประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อทางพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์

การกินดอง หมายถึง การแต่งงาน “ดอง” หมายถึง “เกี่ยวดอง” เป็นญาติจากการที่มีคนจาก ทั้ง ๒ ฝ่ายแต่งงานกันตามประเพณีของชาวหล่มสัก หนุ่มสาวในสมัยก่อนก่อนที่จะมีการกินดองฝ่ายชายจะต้อง “ไปเล่นสาว” หมายถึง การไปจีบสาวที่บ้าน ในเวลากลางคืนสาว ๆ จะมา “ลงช่วง” คือ การเข็นฝ้าย ใช้ตะเกียงอ้อปัก (ตะเกียงน้ำมันก๊าด) ตั้งอยู่บริเวณลานบ้าน หนุ่ม ๆ ก็มาจีบ เมื่อตกลงปลงใจที่จะแต่งงานกัน ก็มีการสู่ขอ หรือมีการหมั้นกันไว้ก่อน สิ่งของที่ใช้หมั้นได้แก่ “ทอง” จะมาน้อยแล้วแต่ตกลงกัน และตกลงหาวันแต่งงาน โดยกำหนดหลังวันที่สู่ขอประมาณ ๓ - ๖ เดือน หรือ ๑ ปี เพื่อให้เจ้าสาวได้จัดทำเครื่องสมมา (ของไหว้ผู้ใหญ่) โดยการใช้ที่ทอผ้า เช่น ที่นอน ผ้าขาวม้า ผ้าปูที่นอน ผ้าซิ่น เป็นต้น เมื่อถึงกำหนดการจัดงานกินดอง ในวันงานจะมีพิธีแห่เจ้าบ่าว ทำพิธีเลี้ยงพระ และสู่ขวัญทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาว โดยผู้ที่ทำหน้าที่สู่ขวัญเรียกว่า พราหมณ์ จากนั้นก็มีการผูกแขน ซึ่งญาติทั้งสองฝ่ายนำเงินมารวมให้เป็นกองทุนในการเริ่มต้นชีวิต และเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะให้ของขวัญเป็นเทียน ๑ คู่ หรือ ผ้าขาวม้า ๑ ผืน หรือที่นอน ๑ ชุด จากนั้นประมาณ ๗ วัน ทั้งสองฝ่ายจะไปไหว้ญาติของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นการแนะนำให้รู้จักญาติพี่น้อง การไปไหว้นั้นจะต้องมีของไหว้ เช่น ผ้าซิ่นใหม่ที่ทอด้วยมือเจ้าสาวเอง แสดงถึงการเคารพนับถือและความเป็นสิริมงคลของชีวิตคู่สืบไป

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่จะเหมือนกันทั่วไปทั้งอำเภอ คือ นิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ตอนเย็นเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อนบ้านใกล้เคียง ญาติพี่น้องจะนำข้าวสาร ดอกไม้ ฐูปเทียน และเงิน มาช่วยในงาน และถวายภัตตาหารพระในตอนเช้า ในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ตามประเพณีจะใช้ต้นกล้วยและต้นอ้อยมาทำพิธี และนำไปปลุกในบริเวณบ้าน เพื่อเป็นสิริมงคล แสดงถึงความร่มเย็นเป็นสุขของเจ้าของบ้าน

การบวชพระ ชายที่อายุครบ ๒๐ ปี จะต้องบวชเพื่อศึกษารธรรม การบวชเหมือนประเพณีของคนไทยทั่วไป ก่อนบวชบิดามารดา หรือผู้ปกครองต้องนำผู้บวชไปหาเจ้าอาวาสที่วัดที่จะบวช เพื่อแสดงความประสงค์ในการบวช และจัดพิธีบวชตามกำหนดวันที่ตกลงกัน มีมีโหรสพสมโภชหรือไม่ก็ได้

การทำบุญเบิกบ้านหรือการทำบุญคุ้ม เป็นการทำบุญหมู่บ้าน โดยกำหนดให้ตั้งกองบุญที่บ้านใดบ้านหนึ่งในหมู่บ้าน หรือบริเวณที่เป็นศูนย์รวมหมู่บ้าน มีการนำข้าวปลาอาหารมารวมกัน นำทรายมากองรวมกันและด้ายสายสิญจน์จะโยงไปทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน ตอนเย็นจะมีการนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล ในตอนเช้ามีการทำบุญเลี้ยงพระ จากนั้นก็นำทรายและด้ายสายสิญจน์ให้กับเจ้าของบ้าน บางครั้งจัดให้มี ๓ วัน อาจมีการเล่นแมงตบเต่าสมโภชในงานด้วย

การจัดงานศพและการทำบุญให้กับผู้ตายไปแล้ว (การทำบุญแจกข้าว) เมื่อมีการเสียชีวิตขึ้นในหมู่บ้าน จะมีการอาบน้ำให้ศพ โดยการอาบน้ำอบ น้ำหอม และแต่งตัวให้เหมาะสม ก่อนที่จะนำศพเก็บไว้ในโลงศพ ในการตั้งศพที่บ้านตั้งไว้นานกี่วันก็แล้วแต่เจ้าของงาน ในตอนกลางคืนจะมีการสวดพระอภิธรรมทุกคืน และญาติพี่น้องจะไปทุกคืน ในวันเผาศพจะมีการแห่ศพไปยังเมรุ ในสมัยก่อนมีการทำที่เผาศพชั่วคราว และประดับประดาโลงศพด้วยกระดาษที่ฉลุเป็นลายไทย สำหรับที่เผาศพจัดให้มีการ “แทงหยวก” คือการนำต้นกล้วยมาแกะสลักเป็นลายไทย นำไปประดับตกแต่งโรงศพ และที่เผาศพ เมื่อเผาเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการเก็บกระดูกเพื่อไปประกอบพิธีเพื่อลอยอังคาร (การนำไปลอยทิ้งตามลำน้ำ) หรืออาจนำไปฝังไว้ในวัด หรืออาจเก็บไว้ในที่ที่กำหนดตามความเหมาะสมและความต้องการของญาติพี่น้อง เมื่อครบ ๑๐๐ วัน มีการทำบุญให้กับคนตาย ชาวบ้านเรียกว่าการทำบุญแจกข้าว มีการเลี้ยงพระอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายไปแล้ว หรืออาจมีการทำบุญแจกข้าวให้กับผู้ตายไปแล้วหลาย ๆ ปี ก็สามารถทำได้

การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา จะเหมือนกับทุกภาคของไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แต่ที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การกวนข้าวทิพย์ การทำบุญข้าวสาก (สารท) การทำบุญพระเวส (พระเวสสันดร) การทำบุญข้าวประดับดิน การแสวงบุญ (सानธง) ในวันสงกรานต์ การถวายปราสาทผึ้ง เป็นต้น

ประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อตามลัทธิพราหมณ์ ได้แก่ การผูกเสี่ยว การผูกแขน การสูชวัญ การช้อนชวัญ จะมีการทำบายศรี โดยทำจากใบตองประดับด้วยดอกไม้ ในบายศรีมีไข่ต้ม ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียว และด้ายผูกแขน เมื่อเสร็จพิธีจะมีการผูกแขนเพื่อเป็นสิริมงคล สำหรับผู้ที่เข้าพิธีสูชวัญ

ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องผี

ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องผี ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีดังต่อไปนี้

๑. การเลี้ยงผีและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การเลี้ยงผี ได้แก่ ผีบ้านผีเรือน ผีตาแฮก ผีเชื้อ

การเลี้ยงเจ้าพ่อ เจ้าพ่อที่ชาวหล่มสักเคารพนับถือ เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ได้แก่ เจ้าพ่อกกไทร และเจ้าพ่อผาแดง

การสักการะ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญ ได้แก่ หลักเมืองที่บ้านบุงน้ำเต้า อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ศาลเจ้าพ่อกกไทร และศาลเจ้าพ่อผาแดง

๒. การทำบุญและการละเล่นเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒.๑ บุญบั้งไฟ จัดในเดือนหก หรือเดือนเจ็ด เพื่อเป็นการขอฝนจากเทวดา ประเพณีนี้ จะมีการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวหล่มสัก ได้แก่ “การพ้อนเลื้อยแถบลาน” “การแห่อุปคุต” “การแข่งกาบ” “การลงเจ้าพ่อ” “การแปลงกาย (แต่งตัว) เป็นผี” หรือตัวตลก (เหมือนผีตาโขนของชาวจังหวัดเลย) และ “การจุดบั้งไฟ”

๒.๒ การแห่นางแมว เพื่อเป็นการขอฝน

๒.๓ การจุดบั้งไฟตะไล เพื่อขอฝนและขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒.๔ การเล่นแม่ นางตั้ง แม่ นางกวักและแม่ นางเชือก เพื่อขอให้เจ้าฟ้าได้ช่วยเหลือให้มีชีวิตที่มีความสุข ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพ

๒.๕ การแห่ดอกไม้ ปฏิบัติหลังวันสงกรานต์ มีการแห่ดอกไม้เพื่อไปบูชาพระตามวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในละแวกหมู่บ้าน

๒.๖ การทำบุญลาน เมื่อนำข้าวเข้าลาน จะต้องมีการทำบุญเพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้การทำงานประสบผลสำเร็จ

๒.๗ การทำบุญแจกข้าว เป็นประเพณีที่ทำบุญให้กับผู้ที่ตายไปแล้ว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน

๑. ด้านศิลปะ

๑.๑ การทอผ้า มีการทอผ้าเป็นลวดลายต่าง ๆ และลายที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ลายมัดหมี่ ผ้าขิด ผ้ามุก ผ้าคัน ผ้าลายสีชา ผ้าลายสีเข้ ผ้าลายเอี้ย ผ้าขาวม้า ผ้าแย่ง ถูย้อม ตีนซิ่น (เชิงผ้าถุง)

๑.๒ การแทงหยวก หมายถึง การนำต้นกล้วยมาแกะสลักเป็นลายไทย ใช้ประดับตกแต่ง เมรุเผาศพ ปัจจุบันยังมีการแทงหยวกอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ และเจ้าของภูมิปัญญายังมีชีวิตอยู่หลายหมู่บ้าน

๑.๓ การจลฺจระดาษเงินกระดาษทองเป็นลายไทย เป็นการจลฺจระดาษเงินกระดาษทอง เพื่อประดับตกแต่งโคงศพ ยังมีปฏิบัติกันอยู่แทบทุกหมู่บ้าน

๑.๔ การทำพาวัวญ (บายศรี) การนำไปตองมาจัดบนพาน ประดับด้วยดอกไม้หลากสี เพื่อให้ในพิธีสูชาญ

๑.๕ การทำต้นปราสาทผึ้ง เพื่อถวายพระหลังวันออกพรรษา โดยการตัดต้นกล้วยมาทำ ต้นผึ้ง ใช้ขี้ผึ้งละลายในน้ำร้อนที่ตั้งไฟให้เดือด นำมะละกอแกะสลักเป็นรูปดอกไม้และใบไม้ไปจุ่มในน้ำ ที่มีขี้ผึ้งละลายอยู่ แล้วนำไปจุ่มในน้ำเย็น ขี้ผึ้งจะหลุดออกมาและเป็นดอกไม้หรือใบไม้ขี้ผึ้ง จากนั้นนำไปเสียบที่ต้นกล้วยให้สวยงาม นำไปถวายพระในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว

๑.๖ การแสดงแมงต๊อบเต่า เป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวหล่มสัก ในสมัยก่อน ผู้แสดงเป็นชายล้วน ในปัจจุบันใช้ผู้หญิงแสดงได้ (ศึกษารายละเอียดในประวัติหมู่บ้านโลก)

๒. ด้านหัตถกรรม

๒.๑ การจักสาน โดยการนำไม้ไผ่มาสานเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือ ทำมาหากินของคนในอำเภอหล่มสัก ได้แก่ ตะกร้า กระบุง กระด้ง กระเบียน จ่อแข่ง กระทอ กระออม ชะลอม กระต้อสอยผลไม้ กระต้อปลาร้า บุงกี หวด กระติบข้าว เสื่อลำแพน ตาแห่ (รั้ว) แผลงตาก ไบยาสูบ กระซอน กรงสัตว์ กวัก กง หลา ลอบ เผือก อีजू ไช ช้อง อีหึ่ง อีทุ อีไซ อีเชิง เป็นต้น

๒.๒ การทอผ้า โดยใช้ "กึ่ง" ทอด้วยมือ เริ่มต้นจากการเก็บฝ้ายมา "อ้าว" แล้วนำไป "ตีด" จากนั้นนำไป "ล้อ" และ "เข็น" เพื่อให้เป็นเส้นด้าย จากนั้นนำเส้นด้ายที่ได้ไปย้อมสีตามต้องการ นำไป ประกอบกับกึ่งแล้วทอให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ

๒.๓ การถักทอ โดยการนำด้ายมาถักเป็นเครื่องใช้ เช่น สวิง แห ซ้อน ดาง (ตาข่าย) และ มอง (ตาข่ายดักปลา)

๒.๔ การทำเครื่องใช้จากกะลามะพร้าว เช่น กระบวยตักน้ำ จอง (ทัพพี) กะลาลอดช่อง ซ้อน ถ้วย เครื่องดนตรี และขันตั้น (พาน)

๓. ด้านการเกษตร

ในอดีตชาวหล่มสักทำนาโดยการไ้แรงคน และสัตว์ มีการลงแขก หมายถึง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการทำงานโดยไม่คิดค่าจ้าง เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จ จะนำข้าวเข้าไปไว้ใน "ลานข้าว" เพื่อเตรียมการนวด ให้เป็นเมล็ดเก็บไว้ในยุ้งฉางต่อไป การทาลานข้าวอำเภอหล่มสักใช้ขี้ควายหรือขี้วัว

ผสมกับน้ำนำไปราดบนดินที่เตรียมไว้โดยการปรับให้เรียบ เมื่อแห้งแล้วจะเป็นพื้นที่เรียบไม่มีเม็ดกรวด ทรายมาปนกับเมล็ดข้าวก่อนที่จะนำไปสีหรือการใช้ครกมอง (ครกกระเดื่อง) ในการตำข้าว ในสมัย ก่อนบางบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำป่าสักใช้กังหันน้ำในการตำข้าวด้วยครกมอง

๔. ด้านการรักษาโรค

๔.๑ การใช้สมุนไพรรักษาโรค ที่เรียกว่า “ยาฝน” โดยหมอจะนำสมุนไพรหลายชนิด เก็บไว้ในถุงผ้า หรือห่อผ้า เมื่อมีอาการเจ็บป่วยนำสมุนไพรมาฝนกับก้อนหินทุกอย่าง ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ชนิด ที่เก็บไว้ในถุงผ้า นั้น ในขณะที่ฝนยากับก้อนหินต้องฝนสลับกับการนำก้อนหินจุ่มน้ำเพื่อให้ยา ละลายในน้ำแล้วนำไปดื่ม แก้อาการปวดท้อง เป็นไข้ ลมพิษ รักษาแผล รักษาอาการไฟไหม้ น้ำร้อนลวก และรักษาโรคเบาหวาน

๔.๒ การย่างหรืออบด้วยสมุนไพร รักษาอาการของคนที่ถูกงูหรือตกจากที่สูง โดยนำ ใบเป้งและใบหนาดมาเผาไฟเพื่อให้เกิดควัน นำคนป่วยนอนบนแคร่ที่มีควันรมเพื่อรักษาอาการระบบ ทางเดินหายใจและไหลเวียนของโลหิต

๔.๓ การรักษากระดูกหักด้วยน้ำมันงา โดยการใช้น้ำมันงาทาภายนอก และเข้าเฝือก บริเวณที่หัก มีการบริกรรมคาถาแล้วเป่าบริเวณที่หักด้วย

๕. ด้านการทำมาหากิน

การทำเครื่องมือจับสัตว์ เช่น แ้ว (แรว) พลุ กับดัก หน้าไม้ แห ลาว การสานแห สานสวิง สานช้อน สานยอ ทำหลี่ ต้อน และจันดักปลา

แหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีแหล่งการเรียนรู้หลายแห่ง อาทิ เช่น

๑. อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกเรียกว่า “สี่แยกพ่อขุน” เป็นรอยต่อระหว่าง เส้นทางไปขอนแก่น พิษณุโลก เลย และเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอหล่มสักไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๕ กิโลเมตร

๒. ศาลหลักเมือง สร้างในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งอยู่ที่บ้านบุงน้ำเต้า ตำบล บุงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก เส้นทางหลวงสายสระบุรี - หล่มสัก เดินทางจากหล่มสักเลี้ยวซ้ายที่บ้าน บุงน้ำเต้า ประมาณ ๒๐๐ เมตร

๓. สะพานห้วยตอง เป็นสะพานที่มีเสาตอมหม้อสูงที่สุดในประเทศไทย อยู่ท่ามกลางป่าเขา ในบริเวณอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว เดินทางจากอำเภอหล่มสักโดยเส้นทางหล่มสัก - ชุมแพ ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

๔. ถ้ำสมบัติ (ถ้ำฤๅษี) หรือ ถ้ำสมบัติฤๅษี ชาวบ้านเล่าว่า ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้นำสมบัติมาเก็บไว้ที่ถ้ำแห่งนี้ที่บ้านธารทิพย์ ระยะทางห่างจากอำเภอหล่มสัก โดยเส้นทางสายสระบุรี - หล่มสัก ประมาณ ๑๘ กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายประมาณ ๔ กิโลเมตร

๕. งานเสียงกลองล่องโคมไฟไหว้พ่อขุน เป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของอำเภอหล่มสักจัดในตอนต้นเดือนมกราคมของทุกปี ที่บริเวณอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง (เสียงกอง หมายถึง การแข่งขันการตีกลอง)

๖. งานลอยกระทงวัดทุ่งจันทร์สมุทร วัดทุ่งจันทร์สมุทรตั้งอยู่บริเวณสี่แยกวัดทุ่งไกล้า ๆ กับสำนักงานเทศบาลเมืองหล่มสัก งานลอยกระทงจัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี

๗. งานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง วัดศรีมงคล ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก จัดในเดือน ๓ ตรงกับวันมาฆบูชาของทุกปี

๘. ไหว้เจ้าพ่อผาแดง ซึ่งชาวหล่มสักนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวบ้านตัวและหมู่บ้านใกล้เคียง จุดบั้งไฟถวายในเดือน ๗ ของทุกปี อยู่ห่างจากอำเภอหล่มสักประมาณ ๓๕ กิโลเมตร โดยเส้นทางหล่มสัก - ชุมแพ

๙. เขื่อนปากห้วยขอนแก่น เป็นเขื่อนกั้นน้ำที่มีวิวทัศนียภาพสวยงาม อยู่ในเขตตำบลท่าช้าง ติดต่อบ้านท่าอิบุญ เดินทางโดยใช้เส้นทางสายบ้านตัว - ท่าอิบุญ อยู่ห่างจากอำเภอหล่มสักประมาณ ๓๕ กิโลเมตร

๑๐. ฝ่ายศรีจันทร์ เป็นฝ่ายกั้นน้ำที่มีบรรยากาศเย็นสบาย ตั้งอยู่ที่บ้านวังมด ห่างจากอำเภอหล่มสักประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

๑๑. น้ำตกธารทิพย์ อยู่หมู่บ้านธารทิพย์ ระยะทางจากหล่มสักประมาณ ๒๕ กิโลเมตร

๑๒. แหล่งข้าวสารคำ บริเวณบ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวาย ห่างจากอำเภอหล่มสัก ประมาณ ๗ กิโลเมตร (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒ : ๑ - ๒๔)

แหล่งที่มาของข้อมูลท้องถิ่น

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์

สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหล่มสัก

สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก

ตอนที่ ๒ ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว

ประวัติความเป็นมา

บ้านดิวนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่เมื่อใด คาดว่าคงไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า มีชาวลาวกลุ่มหนึ่งได้พากันอพยพมาจาก เวียงจันทน์หรือกรุงศรีสัตนาคนหุตประเทศลาว ลงมาทางทิศใต้ ข้ามแม่น้ำโขงอพยพมาตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนทำไร่ไถนาอยู่ที่บ้านพุทธรักษาเวียง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาได้ชักชวนกันอพยพติดตามกันมาเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้มีผู้คนเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทำกินจึงลดน้อยลง เป็นเหตุให้ต้องอพยพต่อไปอีก โดยพากันอพยพข้ามเทือกเขาเพชรบูรณ์มาทางทิศตะวันตกเพื่อแสวงหาพื้นที่เหมาะสมทำมาหากินกันต่อไป และได้มาพบผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำห้วยและพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้ตั้งถิ่นฐานกันขึ้น ณ ที่แห่งนี้ โดยครั้งแรกสันนิษฐานว่ามีป่าต้นดิวขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมาจึงเรียกว่า “บ้านดิว” มีหลักฐานอ้างอิงว่า คนบ้านดิวมีบรรพบุรุษรวมกับคนไทยพุทธรักษาเวียง ซึ่งอพยพมาจากเวียงจันทน์ คือ การพูดด้วยสำเนียงเดียวกันเช่น “อีเปียง ปีลังหมากผาง” เหมือนกัน และสังเกตได้จากการสร้างวัด ได้มีการนิมนต์พระภิกษุจากเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกมีหลักฐานคือถาวรวัตถุ (เจดีย์) ที่สร้างจากศรัทธาชาวเวียงจันทน์ บรรพบุรุษของพระครูหลักคำ (น้อย) อันเป็นธรรมเนียมสมณศักดิ์ ซึ่งปรากฏอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านดิว ในปัจจุบัน

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลบ้านดิว มีพื้นที่ ๑๑๒.๕๔ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอหล่มสัก ระยะทางห่างจากอำเภอหล่มสัก ๘ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลห้วยไร่
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลปากช่อง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลห้วยไร่ และเทือกเขาเพชรบูรณ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านหวาย

สภาพภูมิประเทศ

ตำบลบ้านดิวมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับเนินเตี้ย ๆ หรือที่ราบเชิงเขา ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ โดยพื้นที่ส่วนมากจะเป็นที่ราบลุ่มน้ำห้วยขอนแก่น ซึ่งเป็นที่เหมาะสมแก่การตั้งชุมชนและการประกอบอาชีพ

สภาพการคมนาคม

ตำบลบ้านดิวสามารถติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ได้สะดวกทุกฤดูกาลเพราะมีถนนลาดยางสายหล่มสัก - บ้านดิว ระยะทาง ๘ กิโลเมตร ผ่านไปยังตำบลบ้านหวาย ตำบลบ้านโสก สู่อำเภอหล่มสัก และอีกเส้นทางหนึ่งคือถนนลาดยางสายบ้านดิว-ท่าอิบุญ ระยะทางประมาณ ๒๘ กิโลเมตร เชื่อมกับถนนหล่มสัก-วังมด ออกสู่ตัวอำเภอหล่มสักโดยผ่านตำบลห้วยไร่ ตำบลท่าอิบุญ ตำบลสักหลง ตำบลวัดป่า เข้าสู่ตำบลต่าง ๆ ที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ทำให้การคมนาคมของตำบลบ้านดิวสะดวกสบายตลอดปี มีรถประจำทางวิ่งผ่านทุกวัน

สภาพการปกครอง

ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้าน จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน ได้แก่

- ๑.๕.๑ บ้านฟากห้วย
- ๑.๕.๒ บ้านกกเดื่อ
- ๑.๕.๓ บ้านดิว
- ๑.๕.๔ บ้านดิว
- ๑.๕.๕ บ้านห้วยนาเลา
- ๑.๕.๖ บ้านบึงผักหม
- ๑.๕.๗ บ้านทุ่งนาทอน
- ๑.๕.๘ บ้านท่า
- ๑.๕.๙ บ้านห้วยโปรง
- ๑.๕.๑๐ บ้านหนองฝื่อ
- ๑.๕.๑๑ บ้านป่าแกเครือ
- ๑.๕.๑๒ บ้านไร่ณาเจริญ

ชื่อหมู่บ้านในตำบลบ้านดิว มีชื่อซ้ำกัน ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๔ เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านดิว ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนทั้ง ๒ หมู่บ้านรักสามัคคีกัน ไม่อยากแบ่งเขตการปกครองนั่นเอง

สภาพประชากร

ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดพิษณุโลก จำนวนประชากรรวม ๘,๖๐๐ คน เป็นชาย ๔,๒๖๔ คน เป็นหญิง ๔,๓๓๖ คน

การประกอบอาชีพ

จากสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้ประชาชนชาวตำบลบ้านดิวมีอาชีพหลักคือ การเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน เช่น สวนมะม่วง มะขาม มะพร้าว หนาก พลู่ ทำไร่ เช่น ไร่ยาสูบ ไร่ขมิ้นสวนครัวต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และรับราชการ ในชุมชนตำบลบ้านดิวเป็นตำบลใหญ่ การคมนาคมติดต่อกับอำเภอและตำบลอื่น ๆ สะดวกเพราะมีถนนลาดยางและคอนกรีตอย่างดี ทำให้ประชาชนรู้จักทำการค้าขาย โดยมีการรวมตัวจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านและสหกรณ์ตำบล และมีตลาดสดประจำตำบลเป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อ - ขายสินค้ากัน

ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ชาวตำบลบ้านดิวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ ๙๙.๕ ที่เหลือนับถือศาสนาอื่น ๆ มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดมั่นมาแต่โบราณกาล และประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาตลอดจนถึงปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย ชายจะใส่เสื้อผ้าฝ้ายย้อมและเสื้อม่อห้อม ใส่กางเกงผ้าฝ้ายที่เรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า "โชน่หัวโหลง" นุ่งผ้าแพรว (ผ้าขาวม้า) และใส่รองเท้า ซึ่งเป็นการทอขึ้นใช้เอง ในหมู่บ้าน ส่วนหญิงนุ่งซิ่นคั่น ซิ่นหมี่ ซิ่นมุก ผ้าแห่ียง ใส่เสื้อที่ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นใช้เอง

แต่ปัจจุบันมีการแต่งกายตามสมัยนิยมเพิ่มมากขึ้น ส่วนการแต่งกายแบบพื้นเมืองยังมีให้เห็นเมื่อมี งานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ในตำบลบ้านดิว

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ทั่วไป มีวัฒนธรรมในการกินอาหาร จะกินข้าวหนึ่งเป็นอาหารหลัก ๓ เวลา กินกับน้ำพริกปลาร้า (แจ่ว) ผักต้ม ผักสด และเครื่องเคียงอื่น ๆ เช่น ส้มหมู (แหนม) ไข่กรอก (ไข่ั่ว) แค็บหมู อาหารที่ปรุงด้วยปลาร้า เช่น แกงเหาะ (แกงป่าต่าง ๆ) ซุปหน่อไม้ แกงคั่ว ซุปถั่ว ลาบเทา ลาบหมู ลาบเนื้อ ลาบไก่ ลาบเป็ด ลาบปลา เป็นต้น

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ยึดความสามัคคีของคน ในชุมชน คือ "การลงแขก" เพื่อใช้แรงงาน ร่วมกันในการประกอบอาชีพโดยทั่วไป ที่ภาษาพื้นบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เอาแสงกัน" คือ การรวมตัวกันเช่น ร่วมกันไปทำนา ทำไร่ หรือไปช่วยงานของวัด งานของโรงเรียน เป็นต้น แล้วแลกเปลี่ยนช่วยกันทำงานเป็นหมู่คณะเช่นนี้ตลอดไป

ด้านประเพณีนั้น ชาวตำบลบ้านดิวมีประเพณีที่สืบทอดปฏิบัติติดต่อกันมาช้านาน คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและกิจกรรมของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประเพณีกินดอง (แต่งงาน) บวชพระ งานศพ งานบุญขึ้นบ้านใหม่ บุญแจกข้าว (ทำบุญให้บรรพบุรุษที่ตายแล้ว) บุญเบิกบ้าน ตลอดจนการทำบุญในวันพระ (วันธรรมสวนะขึ้น-แรม ๘ ค่ำ) และบุญในวันสำคัญทางศาสนา บุญในวันสำคัญ

ของพระมหากษัตริย์ งานบุญสำคัญของชุมชน นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่สำคัญตามเทศกาล ที่เรียกว่า บุญ ๑๒ เดือน ได้แก่

เดือนที่ ๑ (เดือนอ้าย) พระสงฆ์เข้ากรรม(เข้ากรรมฐาน) เลี้ยงผีแดน

เดือนที่ ๒ (เดือนยี่) ทำบุญคุณข้าว (บุญขวัญข้าว)

เดือนที่ ๓ (เดือนสาม) ทำบุญข้าวจี (บุญมาฆบูชา)

เดือนที่ ๔ (เดือนสี่) ทำบุญพระเวส (ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ)

เดือนที่ ๕ (เดือนห้า) ทำบุญสงกรานต์ สรงน้ำพระพุทธรูป รดน้ำดำหัว เป็นต้น

เดือนที่ ๖ (เดือนหก) ทำบุญวันวิสาขบูชา

เดือนที่ ๗ (เดือนเจ็ด) ทำบุญผีตาแฮก

เดือนที่ ๘ (เดือนแปด) ทำบุญเข้าพรรษา

เดือนที่ ๙ (เดือนเก้า) ทำบุญข้าวประดับดิน

เดือนที่ ๑๐ (เดือนสิบ) ทำบุญข้าวสาก

เดือนที่ ๑๑ (เดือนสิบเอ็ด) ทำบุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว แข่งเรือ ไหลเรือไฟ จัดดอกไม้

เดือนที่ ๑๒ (เดือนสิบสอง) ทำบุญกฐินและลอยกระทง

ส่วนประเพณี ๑๒ เดือน อีกรูปแบบหนึ่ง ที่พิจารณาตามปฏิทินปัจจุบัน ได้แก่

เดือนมกราคม

ประเพณีจัดทำบุญรวมบ้านและรีนเริงปีใหม่

มีการจัดทำบุญปีใหม่ ชาวบ้านทุกหมู่บ้านจะพากันร่วมงานบุญนี้ที่วัดศรีภูมิซึ่งเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน ในเวลาเข้ามีพิธีทำบุญตักบาตรเพื่อความเป็นสิริมงคลร่วมกัน ช่วงบ่ายมีการละเล่นต่าง ๆ

ประเพณีงานบุญเข้ากรรม (พระเข้ากรรมฐาน) เลี้ยงผีแดน

มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและกำหนดความพร้อมของวัดแต่ละหมู่บ้านนำมาเสนอให้ อบต.ตัดสินใจเลือกวัดที่จะพิธีเข้าปริวาสกรรมของพระสงฆ์ ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญกัน ณ วัดนั้น ๆ

เดือนกุมภาพันธ์

ประเพณีงานบุญข้าวจี

มีการทำข้าวจี ซึ่งทำจากข้าวเหนียวปั้นก้อนเสียบไม้ทำด้วยไขและบางหมู่บ้านจะทำด้วยไขกับน้ำตาลร่ำย่างไฟให้สุกเหลืองหอม นำไปทำบุญตักบาตรให้พระ และอุทิศส่วนกุศลให้พระแม่ นางธรณี

เดือนมีนาคม

ประเพณีงานบุญพระเวส (เทศน์มหาชาติ พระเวสสันดรชาดก)

มีการกำหนดวันงานร่วมกันโดยมติของ อบต. กำหนดวัดที่จะดำเนินและจัดงานที่วัดศรีธรรมมา ซึ่งตั้งอยู่ทิศเหนือของวัดศรีภูมิ โดยจับสลากกัณฑ์เทศน์ เมื่อมารวมกันทำบุญตักบาตรและฟังเทศน์

ตามแต่ละกันที่จนครบโดยแต่ละคนในชุมชนจะหาปัจจัยและสิ่งของมาใส่กันที่เทศน์ซึ่งประกอบด้วย น้ำ กล้วย อ้อย มะพร้าว หมากพลู ข้าวสาร ส้มสุกลูกไม้ พักแพงแตงกวาและปัจจัยไทยธรรม

เดือนเมษายน

ประเพณีงานบุญสงกรานต์ (๑๓ -๑๕ เมษายน)

เป็นงานทำบุญตักบาตร จัด ณ วัดศรีภูมิตำบลบ้านดิวในเวลาเช้า ส่วนกลางวันมีการแห่ นางสงกรานต์จากคุ้มบ้านต่างๆ โดยจัดขบวนแห่อย่างสวยงามมาตามถนนในหมู่บ้านมารวมตัว ณ วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดิว ทำพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป พระภิกษุสามเณร และรดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้านและมีการละเล่นรื่นเริงต่าง ๆ ภายในวัด

เดือนพฤษภาคม

ประเพณีบุญบั้งไฟ

กำหนดให้มีในเดือนหกของทุกปี ก่อนเริ่มงานที่การประชุมคณะกรรมการจากหมู่บ้าน ณ ที่ทำการ อบต. บ้านดิวเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์การจัดทำบั้งไฟ การตัดสินบั้งไฟและกำหนดการจัดงาน เมื่อวันงานขบวนพ็อนเสื่อแครบลานไปที่บ้านร่างทรงของเจ้าพ่อมเหล็กข์ (ชื่อหนึ่งของเจ้าฟ้าตาไฟ) ซึ่งถือว่าเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ เจ้าพ่อมเหล็กข์หรือเจ้าฟ้าตาไฟนี้ได้ประทับร่างทรง โดยมีเครื่องบูชา ประกอบด้วยทั้งขัน ๕ ขัน ๘ สมุนหอย (สมุน คือ บริวารหรือผู้รับใช้ศาลเจ้าพ่อ) โดยร่างทรงรำอัญเชิญ เจ้าพ่อลงมาประทับร่างทรงซึ่งประกอบด้วยนางรำ ๑ คน และหมอแคนอีก ๑ คน เมื่อเจ้าพ่อประทับร่างทรงแล้วจะแต่งกายด้วยผ้าแดงทั้งชุด ผ้าโพกหัวสีแดง ผ้าผูกตาสีแดง อันเชิญจากร่างทรงมาที่ศาลเจ้าพ่อมเหล็กข์ เพื่อทำพิธีทำนายฟ้าฝน การทำมาหากินของชาวบ้าน เจ้าพ่อจะเรียกฝอยลม และฝอยหลวง ให้มารวมกันที่ศาลเจ้าพ่อมเหล็กข์ ขบวนแห่ที่ออกจากบ้านร่างทรงของเจ้าพ่อมเหล็กข์หรือเจ้าฟ้าตาไฟนี้จะประกอบด้วยขบวนของดอกไม้ (พ็อนเสื่อแครบลาน) ผีตะหลก (แต่งกายและทาทหน้าตา เช่นเดียวกับผีตาโม่ของชาวหล่มเก่าและผีตาโชนของชาวด่านซ้าย) ร่ายรำไปพร้อมจังหวะของแคนและกลองที่เป็นเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบจังหวะในขบวนแห่ในระหว่างการเดินทางโดยร่างทรงที่เดินออกจากไปยังศาลเจ้าพ่อมเหล็กข์ของเจ้าพ่อ พิธีอัญเชิญเจ้าพ่อจะเริ่มด้วยการแต่งขันห้า (ดอกไม้สีขาว ธูป เทียนอย่างละห้าคู่ใส่พานวางไว้) ขันธ่แปด (ดอกไม้สีขาว ธูป เทียน อย่างละแปดคู่ใส่พานวางไว้) ทำการเซ่นไหว้ด้วยดั่งเพียง (ควาย) และเหล้า เจ้าพ่อมเหล็กข์หรือเจ้าฟ้าตาไฟ นี้จะกินเครื่องเซ่นไหว้ด้วย วิธีดมกลิ้งดั่งเพียงที่ผูกกล้วยไว้ที่หอ (ศาลเจ้าพ่อฯ) ซึ่งดั่งเพียงจะตายไปเองโดยไม่มีใครฆ่า เมื่อควายตายถือว่า เจ้าพ่อได้กินเครื่องเซ่นไหว้แล้ว ชาวบ้านจะพากันฆ่าหละดั่งเพียงแบ่งกันไปกินทุกบ้านส่วนเหล้านั้นเปิดไหหรือขวดไว้ไม่ต้องรินใส่แก้ว เจ้าพ่อจะใช้ไม้จิ้มเหล้าแล้วยกขึ้นดื่ม เมื่อเสร็จจากการเซ่นไหว้ ชาวบ้านจะซักถามเจ้าพ่อเรื่องการทำมาหากิน "ฟ้าฝนปีนี้เป็นสังใด" (คำว่าสังใด

หมายถึงอย่างไร) เจ้าฟ้าไม่ตอบแต่ย้อนถามชาวบ้านว่า “สีเอน้ำพอบานได้ สีเอน้ำพอมหัวเข้าไก่ หรือสีเอน้ำให้สิ้น” ชาวบ้านก็จะยอมตอบคำถามของเจ้าพ่อหรือเจ้าฟ้าตาไฟนี้ ซึ่งก็จะขอฝนฟ้า ตามความต้องการ เมื่อชาวบ้านทำพิธีขอฟ้าขอฝนฝนจะตกลงมาทันที และจะพากันนำขบวนแห่ ทั้งหมดรวมทั้งบังไฟที่ทำมาเป็นพิเศษซึ่งผ่านการทำพิธีศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ แล้วเดินทางมาที่วัดศรีภูมิ (ระยะทางจากศาลเจ้าพ่อถึงวัดห่างกันประมาณ ๓๕๐ - ๕๐๐ เมตร) เมื่อมาถึงวัดศรีภูมิมีการนิมนต์ พระภิกษุ ๑ รูป (ภาษาพื้นบ้านเรียกว่านำเจ้าผ้าหลาย) มาเป็นผู้อัญเชิญเจ้าพ่อมเหสักข์ หรือเจ้าฟ้าตาไฟเข้าวัด นำขบวนแห่บังไฟแห่รอบอุโบสถด้วยการเวียนไปทางขวาให้ครบ ๓ รอบและอัญเชิญ ขบวนแห่ที่ประกอบด้วย พระภิกษุ (เจ้าพ่อผ้าหลาย) และร่างทรงของเจ้าฟ้าตาไฟพร้อมสมุน (บริวาร ของเจ้าพ่อ) ตลอดจนฝอยลม (ผู้ใหญ่บ้าน) ฝอยหลวง (กำนัน) และชาวบ้านพร้อมด้วยผู้เฒ่าผู้แก่ ในท้องถิ่น อันเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเข้าไปทำพิธีในอุโบสถซึ่งในที่นี้ฝอยหลวงจะเป็นผู้สอบถามเจ้าพ่อเรื่องทำมาหากินและความเป็นอยู่หรือทุกข์สุขของชาวบ้านดี ผ่อนเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องการรู้ จากเจ้าพ่อโดยผ่านร่างทรงจนเป็นที่พอใจ จึงอัญเชิญเจ้าพ่อมเหสักข์หรือเจ้าฟ้าตาไฟออกจากร่างทรง จะรู้สึกตัว โดยน้้ามนต์นี้จะทำโดยร่างทรงเอง ซึ่งทำที่บ้านก่อนที่เจ้าพ่อหรือเจ้าฟ้าจะประทับองค์

เมื่อเจ้าพ่อมเหสักข์หรือเจ้าฟ้าตาไฟออกจากการประทับร่างทรงแล้ว จะนำบังไฟพิเศษและ บังไฟของหมู่บ้านไปจุดที่บริเวณหนองขาม (อยู่ข้างโรงเรียนดีวิทยาลัยในปัจจุบัณ) จึงถือเป็นเสร็จสิ้น

เดือนสิงหาคม

ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน

ในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำของเดือนนี้ มีการทำบุญตักบาตรที่วัดในหมู่บ้านทุกวัด และมีการนำ อาหารคาวหวานใส่กระตังไปตองที่เรียกว่าแกงหวาน แกงบวด และจีบหมาก พลุ บุหรี่ หรือยาสูบ พร้อมกล้วย อ้อย นำเอากระตังที่ใส่ของทั้งหมดนี้นำไปวางไว้ที่มุมหัวคันทนาเพื่อถวายผีตาแขกซึ่งเป็นผี ไร่ผีนา และนำเอากระตังอาหารดังกล่าวอีกส่วนหนึ่งมาวางไว้ที่มุมรั้ววัด เพื่อบำรุงผีวัด แล้วนำเอา กระตังอาหารอีกส่วนหนึ่งไปวางไว้ที่หน้าอัฐิของบรรพบุรุษ เพื่อบูชาผีบ้าน ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ เพื่อบูชา ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายด้วย

เดือนกันยายน

ประเพณีการทำบุญข้าวสารท

จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสิบ มีการทำบุญ ตักบาตร และนำสิ่งของเครื่องครัว (เครื่องกินเครื่องใช้) พร้อมด้วยอาหารหวาน คาว ใส่ตะกร้าหรือชะลอม กระบุง กระจาด แล้วแต่จะมีและหาได้เป็นสำหรับ ๆ ไปจัดนำไปถวายพระ และอุทิศส่วนบุญกุศลให้บรรพบุรุษและเจ้ากรรมนายเวร ของหวานที่จะขาดไม่ ได้ก็คือ ข้าวกระยาสารท ต้องนำไปถวายพระด้วย

เดือนตุลาคม

ประเพณีทำบุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว ล่องเรือไฟ จัดดอกไม้ และแข่งเรือสั้น

มีการร่วมกันทำบุญ ตักบาตร ที่วัดศรีภูมิและวัดอื่น ๆ ในชุมชนตำบลบ้านดัว ชาวบ้านร่วมกัน ตกแต่งเรือไฟด้วยการนำเทียนมาประดับตกแต่งให้สวยงาม ส่วนการจัดดอกไม้หรือทำปราสาทผึ้ง คือ การนำขี้ผึ้งมาประดับตกแต่งต้นหนอกกล้วยให้สวยงามนำไปถวายวัด เพื่อจุดให้สวยงามในตอนกลางคืน นำไปลอยที่หนองขามหนองอ้อ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในชุมชน นอกจากนั้นยังมีการแข่งเรือสั้น ซึ่งเป็นเรือชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านใช้พายหาปลาในหนองขาม เพื่อสร้างความสามัคคีของทุกหมู่บ้าน

เดือนพฤศจิกายน

ประเพณีทำบุญทอดกฐินและงานลอยกระทง

อบต.บ้านดัวจัดประชุมคณะกรรมการ ฯ เพื่อกำหนดงานและการจองกฐิน ถวายวัดต่าง ๆ ในชุมชนบ้านดัวอย่างทั่วถึง ไม่ให้มีวัดหนึ่งวัดใดตกค้างไม่ได้รับกฐิน ถ้าวัดใดไม่มีเจ้าภาพกฐินให้ถือ เป็นหน้าที่ของ อบต.จะดำเนินการเป็นเจ้าภาพ แล้วจัดให้มีการทำบุญ ตักบาตรและถวายกฐินให้วัด ทุกวัดในชุมชนพร้อมจัดงานแบ่งเป็น ๒ จุด คือ ณ วัดศรีภูมิบ้านดัวแล้วแห่กระทงไปลอย ณ หนองขาม

เดือนธันวาคม

ประเพณีทำบุญผ้าป่า

ในเดือนนี้ ตรงกับวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ ชาวบ้านจะจัดทำองค์ผ้าป่ารวบรวมญาติสนิทมิตรสหาย แห่ผ้าป่าไปถวายวัดต่าง ๆ ในชุมชนบ้านดัว

แหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัดศรีภูมิ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านดัว อยู่ริมถนนหล่มสัก-บ้านดัว ห่างจากที่ว่าการอำเภอ หล่มสัก ๘ กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่คูเมืองหล่มสักอีกวัดหนึ่ง สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายใน มีเจดีย์รูปทรงเดียวกันกับเจดีย์ทางชาวเวียงจันทน์ มีพระอุโบสถเก่าแก่มาก ภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปองค์ประธาน ซึ่งเป็นพระปางมารวิชัย ทรงเครื่องฝีมือช่างชาวเวียงจันทน์ และพระพุทธรูป เสี่ยงทายศาลเจ้าพ่อมเหล็ก

พระพุทธรูปเสี่ยงทายในพระอุโบสถวัดศรีภูมิบ้านดัว เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่นำมาจากเวียงจันทน์ พร้อมกับการอพยพมาตั้งหลักแหล่งแต่แรกของชาวชุมชนบ้านดัว

เจดีย์โบราณ ณ สำนักสงฆ์จำปาขาว (บุงโพธิ์) ศิลปล้านช้าง

วัดศรีธรรมมา มีเจดีย์โบราณศิลปล้านช้าง

ศาลเจ้าพ่อมเหล็ก

ศาลเจ้าพ่อมเหล็ก หรือเจ้าฟ้าตาไฟ เป็นที่เคารพสักการะบูชาของชาวบ้านตำบลบ้านดัวและ

ตำบลใกล้เคียงเป็นอันมาก ตั้งอยู่ริมถนนบ้านดิว-หนองอ้อ เลยสี่แยกบ้านดิวไปประมาณ ๕๐ เมตร อยู่ห่างจากวัดศรีภูมิบ้านดิวประมาณ ๓๕๐-๔๕๐ เมตร

หนองขาม

หนองขามเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ติดกับโรงเรียนดิววิทยาคม เป็นแหล่งน้ำสำคัญทางการเกษตร แหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดและสัตว์น้ำจืดนานาชนิด ใ้ประโยชน์ได้ทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และทำกิจกรรมประเพณีร่วมกันของชาวตำบลบ้านดิว เช่น งานบั้งไฟ งานลอยกระทง

หนองอ้อ เป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ ในท้องที่หมู่ที่ ๕ บ้านห้วยนาเลา

หนองผือ เป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ ในท้องที่หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองผือ

ศาสนสถาน

วัดศรีภูมิ หมู่ที่ ๓ บ้านดิว วัดศรีธรรมมา หมู่ที่ ๔ บ้านท่าหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัดน้อย วัดสว่างราษฎร์สามัคคี บ้านห้วยนาเลา หมู่ที่ ๕ วัดหนองอ้อ วัดประเชษฐ์ หมู่ที่ ๑๒ บ้านไร่นาจารย์ วัดบึงโพธิ์ หมู่ที่ ๒ บ้านกกเตี๋ย วัดห้วยโป่งสามัคคีธรรม สำนักสงฆ์จำปาขาว บ้านกกเตี๋ย หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านดิว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

ด้านหัตถกรรม มีการทำเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่และหวาย เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ใน การประกอบอาชีพ เช่น การถักทอ แห อวน ยอ สวิง การทำเบ็ดราว สานไซ ช้องใส่ปลา ทำฝือก ลี ลอบ สุ่มปลา อีจู้ อีเซิง สานกระบุง ตะกร้า กระจาด สุ่มไก่ หวดนึ่งข้าว กระติบข้าว กระดัง แข่งใส่ฝัก แฉงตากยาสูบ เป็นต้น ส่วนการทำผ้า (ทอผ้า) มีการทำกันมาช้านาน ผ้าที่ทอด้วยมือหรือผ้าทอพื้นเมืองบ้านดิวนั้นมีลวดลายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านดิวโดยเฉพาะ ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าชิ้นคัน ชิ้นมุก ชิ้นมัดหมี่ ชิ้นราชวัตร ชิ้นลายสร้อยปลาไหล ทอผ้าซิด ผ้าห่มสีเข้ ผ้าหลบบอน (ผ้าปูที่นอน) ผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยครามตัดเป็นเชิงหัวไหลง” และทอผ้าโล่ง ผ้าขาวม้า ผ้าหย่ง ตีนชิ้น หัวชิ้น เป็นต้น

ด้านภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ได้แก่ การย่างไฟหลังคลอดบุตร และเกิดอุบัติเหตุบอบช้ำ การอบสมุนไพร การเป่า การนวดแผนโบราณ การใช้น้ำมันงาทา รักษากระดูกแตก กระดูกหัก

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น

นางผ่าน ลือกิจ

นางผ่าน ลือกิจ เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลบ้านดิว มีความรู้ความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการทอผ้าพื้นเมือง ได้แก่ ผ้ามุก ผ้าซิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก ผ้าฝ้ายต่าง ๆ และ ผ้า

ราชวัตร ซึ่งได้รวบรวมสตรีในหมู่บ้านที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองของตำบล บ้านดิวขึ้น และได้รับการแต่งตั้งจากอำเภอหล่มสักให้เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล บ้านดิวขึ้น ตั้งแต่วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

นอกจากมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทอผ้าแล้ว นางผ่าน ลือกิจ ยังเป็นผู้นำสตรีอำเภอ บ้านดิว ผลิตอาหารพื้นบ้านและถนอมอาหาร ตลอดจนแปรรูปอาหารที่มีในท้องถิ่นเพื่อการค้าตาม โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วย สินค้าผลิตได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากมะขาม เช่น มะขามแก้ว มะขามกวน มะขามคลุก มะขามแช่อิ่ม มะขามอบน้ำผึ้ง เป็นต้น ทำน้ำพริกแกงออกจำหน่ายทั่วไป และ ทำหมากตากแห้งส่งขายทั่วไป (ผลหมากที่กินควบคู่กับใบพลู)

นางนู้ แก้วจอน

นางนู้ แก้วจอน เป็นกรรมการฝ่ายปฐมภูมิของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.) หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านดิว มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และความชำนาญในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร ต่าง ๆ ได้แก่ ผลไม้ดอง ผลไม้แช่อิ่ม การทำข้าวนางเล็ดและน้ำพริกต่าง ๆ ออกจำหน่ายหารายได้ เข้ากลุ่ม ฯ เป็นประจำ

นายสิงห์ ลาโทน (หมอน้ำมันรักษาโรคกระดูกแตกหัก)

นายสิงห์ ลาโทน ปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี สมรสกับนางหวาด ลาโทน มีบุตรรวม ๙ คน ที่อยู่ ๔๑ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (เกิดที่ตำบลบ้านดิว) เรียนจบ ป.๔ เริ่มทำงาน เมื่ออายุประมาณ ๑๖ ปี ด้วยสิ่งบันดาลใจคือ อยากช่วยรักษาคนไข้ทั่วไป แหล่งเรียนรู้ เรียนจากปู่ คือ นายหา ลาโทน ใช้เวลาฝึกฝน ๒-๓ วัน ปฏิบัติงานรักษาคนไข้โรคกระดูกมานานประมาณ ๖๐ ปี ด้วยใจรักที่จะรักษาคนไข้ วิธีในการปฏิบัติงาน ได้ห้ามคนไข้ที่มารักษาไม่ให้กินของหมักดอง ของมีพิษ ของเปรี้ยว-หวาน ห้ามกินเพราะจะทำให้แผลขึ้นและมีพิษหายยาก

นายหว่า พรมมูล

หมอนเป่าหูด ตาแดง เป่าปากพอง สะเดาะก้าง (ก้างปลาหรือกระดูกไก่ตำคอง) ดับพิษไฟ แผล น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ชื่อ นายหว่า พรมมูล เกิดเมื่อวันอังคาร เดือนมกราคม ๒๕๕๗ อายุ ๘๘ ปี สมรส กับ นางไล พรมมูล มีบุตรรวม ๕ คน (เกิดที่ตำบลบ้านดิว) ที่อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จบการศึกษา ป.๔ เริ่มทำงานเมื่ออายุประมาณ ๒๕ ปี ถึงปัจจุบัน ด้วยสิ่งบันดาลใจคืออยากเรียนรู้วิชานี้ไว้เพื่อช่วยรักษาบุคคลทั่วไป แหล่งเรียนรู้ ได้เรียนรู้จากพระที่วัด ศรีมงคล ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ระยะเวลาฝึกฝน ๑-๒ วัน ระยะเวลาที่ปฏิบัติ จริงตั้งแต่อายุ ๒๕ ปีจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา ๖๓ ปี โดยไม่มีผู้สนับสนุน อุปสรรคในการทำงาน ขรภาพมากแล้ว ไม่สามารถไปหาคนไข้ได้ ต้องให้คนไข้มาหาเพื่อทำการรักษาให้ที่บ้าน

คณะกรรมการ-การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน

คณะกรรมการแสดงแมงต๊อบเต่า คณะการแสดงดนตรีไทยบ้านปากห้วย การแสดงรำเลื้อยขับกลอน การละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเดินกะลา เดินขาหยั่ง เดินต่อไก่ เล่นบั้งโละ เล่นนางกวัก นางตั้ง นางเชือก เล่นมอญซ่อนผ้า ก้อยสตาจค์ หมากบัว (สะบ้า) โนประเพณีสงกรานต์ การลงข่วง เล่นลิงลม เล่นกัลกัไซ ในประเพณีสงกรานต์และงานบุญบั้งไฟ เป็นต้น

เหตุการณ์สำคัญในตำบลในอดีต

เหตุการณ์สำคัญในตำบลในอดีต ไฟไหม้ในหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่า เนื่องจากหลบหลู่เจ้าพ่อ ผาแดง และเหตุการณ์ที่แก้งได้วิ่งลงจากภูเขาโดยไม่ทราบว่ามีมาจากทิศใด วิ่งเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้าน ช่วยกันจับแล้วนำไปปล่อยที่ผาแดง เขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว แล้วทำบุญเบิกบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล

ปัญหาและความต้องการ

ปัญหาและความต้องการของชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว มีดังต่อไปนี้

ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาความยากจนของประชากรในพื้นที่ และ ปัญหาที่ดินทำกินมีน้อยไม่สามารถขยายขยายได้ เนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่พื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักมีน้อย จึงต้องเน้นอาชีพเสริมและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดและรู้คุณค่า องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานราชการจึงต้องเร่งสนับสนุนและให้ความรู้เรื่องการจัดการ ทรัพยากร โดยเน้นการทำเกษตรแนวพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่

ปัญหาอุทกภัยในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลบ้านดิว ได้มีการขุดลอกคู คลอง เหมือง ฝ่าย ทำทางระบายน้ำ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ซึ่งมีเป็นประจำทุกปีในฤดูน้ำหลากปัญหาที่ผลิต สินค้าได้แต่ยังขาดการตลาด คือหาที่ขายส่งผ้าที่ทอขึ้นใช้ในหมู่บ้านแล้วเหลือขาย ยังหาที่ขายไม่ได้ เนื่องจากสินค้ามีคุณภาพดีด้อยกว่าผ้าทอของทางอีสาน ต้องปรับปรุงการทอและลวดลายให้เป็นที่ยอมรับ และต้องการของตลาดให้มากกว่านี้ แต่ผู้ทอยังไม่ให้ความร่วมมือที่จะเปลี่ยนแปลงลวดลายและ เทคนิควิธีการยังนิยมทำแบบโบราณอยู่

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและเสนอแนะ

การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ขอสรุป
อภิปรายผลและเสนอแนะ ได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา
สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทาง
ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ระเบียบวิธีการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย (Research Design) เป็นแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)
โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ให้ได้รับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์
๒. วางแผนและกำหนดกรอบในการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอ
หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๓. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์ จากเอกสารและรายงานองค์คณะบุคคลหรือบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๔. สร้างแบบเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่
 - ๔.๑ แบบบันทึกข้อมูลตำบล
 - ๔.๒ แบบบันทึกข้อมูลบุคลากรทางวัฒนธรรม
 - ๔.๓ แบบบันทึกข้อมูลการละเล่น การแสดงพื้นบ้าน
 - ๔.๔ แบบบันทึกข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - ๔.๕ แบบบันทึกข้อมูลโบราณสถานหรือสถานที่ที่น่าสนใจ เป็นต้น
๕. การรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสารและรายงานต่าง ๆ การสัมภาษณ์รายบุคคลและ
การบันทึกการจัดกลุ่มสนทนา
๖. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่รวบรวมมาวิเคราะห์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ให้ได้ตาม
วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๗. เรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นระบบ สร้างเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๘. รายงานวิจัยการศึกษาขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเผยแพร่ต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

๑. ดำเนินการศึกษาใน ๒ เรื่อง ได้แก่

๑.๑ สภาพทั่วไปของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

๑.๒ องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

๒. พื้นที่การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ได้คัดเลือกชุมชนตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากเหตุผลโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

๒.๑ เป็นชุมชนวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่คัดเลือกจากตำบลอื่น ๆ อำเภอหล่มสัก

๒.๒ เป็นชุมชนวัฒนธรรมไทยสู่ภัยเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

๒.๓ ชุมชนบ้านตัว มีศูนย์กลางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๓. แหล่งข้อมูลในการศึกษา ได้แก่

๓.๑ เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น

๓.๒ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น

๓.๓ หลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ครั้งนี้ นอกจากจะได้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นตามที่กล่าวมาแล้ว ยังถือว่าเป็นโครงการนำร่อง (Pilot Project) การสืบค้นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือตอนล่างอีกด้วย

๕. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ได้บริหารเวลา ดังต่อไปนี้

๕.๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ จัดทำโครงการเสนอของบประมาณ

๕.๒ มิถุนายน ๒๕๔๕ วางแผนและประสานงาน

๕.๓ กรกฎาคม ๒๕๔๕ สืบค้นและรวบรวมข้อมูล

๕.๔ สิงหาคม ๒๕๔๕ วิเคราะห์ข้อมูล

๕.๕ กันยายน ๒๕๔๕ เขียนรายงานและส่งรายงานการวิจัย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่อพยพจากเวียงจันทน์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อว่าจังหวัดเพชรบูรณ์และอำเภอหล่มสัก มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปี

สภาพภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่ภาคเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ ๑,๕๓๕.๓๔๘ ตารางกิโลเมตร ระยะทางห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๕ กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศ มีภูเขาขนาดสามด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศใต้มีลำน้ำป่าสักขนาดทางด้านทิศตะวันออก และลำน้ำพุงขนาดทางด้านตะวันตก

สภาพภูมิอากาศอำเภอหล่มสัก ฤดูร้อนร้อนจัด ฤดูหนาวหนาวจัด ฤดูฝนฝนตกชุกในเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน และมีน้ำหลากรุนแรงเป็นบางปี

สภาพการปกครอง อำเภอหล่มสักแบ่งการปกครองเป็น ๒๒ ตำบล และการปกครองแบ่งออกเป็นเขตเทศบาล ๑ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๒๐ แห่ง และสภาตำบล ๒ แห่ง

สภาพประชากร ประชากรอำเภอหล่มสักอพยพมาจากที่อื่นเกือบทั้งหมด ภาษาพูดจึงหลากหลาย มีประชากรทั้งสิ้น ๑๔๘,๑๐๗ คน เป็นชาย ๗๓,๘๒๙ คน และหญิง ๗๔,๒๗๘ คน

สภาพเศรษฐกิจ ประชากรอำเภอหล่มสักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มีพื้นที่การเกษตร ๒๔๗,๓๕๗ ไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ยาสูบ พืชผัก ผลไม้ มะขามหวาน เป็นต้น

สภาพการศึกษา จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา ๑๑๐ แห่ง ครู/อาจารย์ ๑,๘๐๖ คน นักเรียน ๒๘,๗๕๐ คน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา ๑๒๘ แห่ง ครู/อาจารย์ ๗๐ คน นักศึกษา/ผู้เรียน ๕,๕๖๘ คน

สภาพการศาสนา ศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน ๑๔๕ วัด พระภิกษุ ๕๑๖ รูป สามเณร ๒๑๓ รูป รวม ๗๒๙ รูป มีวัดสำคัญหลายแห่งที่สร้างขึ้น อาทิ วัดไพโรสถนศักดิ์ดาราม วัดตุมคำมณี วัดโพธิ์ชัย วัดศรีวิชัยหรือวัดบ้านหวาย เป็นต้น และศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์ ๔ แห่ง

สภาพการวัฒนธรรม มีสภาวัฒนธรรมอำเภอ ๑ แห่ง สภาวัฒนธรรมตำบล ๑ แห่ง มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันไป เช่น เทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อบุญผาเมือง การละเล่นแมงต๊อบเต่า (ตำบลบ้านตัว) รำเลื้อยเขบลาน (ตำบลบ้านตัว) ประเพณีเชิญนางด้ง ประเพณีแห่เทียนจำนำพรรษา เป็นต้น ยังมีโบราณที่สำคัญ เช่น โบราณสถานนครเดิด (ตำบลลานป่า) โบราณวัตถุ นครเดิด (ตำบลลานป่า) เจดีย์โบราณห้วยโป่ง (ตำบลบ้านโลก) ข้าวสารดำ (ตำบลบ้านโลก) เป็นต้น

สำหรับ ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอหล่มสัก ไปตามถนนหล่มสัก-บ้านดิว ระยะทางห่างจากอำเภอหล่มสักไปยังตำบลบ้านดิว ห่างกัน ๘ กิโลเมตร จำนวนพื้นที่ ๑๑๒.๕๔ ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรรวม ๘,๖๐๐ คน เป็นชาย ๔,๒๖๔ คน เป็นหญิง ๔,๓๓๖ คน

ประวัติความเป็นมา บ้านดิวนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่เมื่อใด คาดว่าคงไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า มีชาวลาวกลุ่มหนึ่งได้พากันอพยพมาจากเวียงจันทน์หรือกรุงศรีสัตนาคนหุตประเทศลาว ลงมาทางทิศใต้ ช้ามแม่น้ำโขงอพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนทำไร่ไถนาอยู่ที่บ้านพุทธาเวียง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาได้ชักชวนกันอพยพติดตามกันมาเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้มีผู้คนเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทำกินจึงลดน้อยลง เป็นเหตุให้ต้องอพยพต่อไปอีกโดยพากันอพยพข้ามเทือกเขาเพชรบูรณ์มาทางทิศตะวันตกเพื่อแสวงหาพื้นที่เหมาะสมทำมาหากินกันต่อไป และได้มาพบผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำ ลำห้วย และพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้ตั้งถิ่นฐานกันขึ้น ณ ที่แห่งนี้ โดยครั้งแรกสันนิษฐานว่ามีป่าต้นดิวขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมาจึงเรียกว่า "บ้านดิว" มีหลักฐานอ้างอิงว่า คนบ้านดิวมีบรรพบุรุษรวมกับคนไทยพุทธาเวียง ซึ่งอพยพมาจากเวียงจันทน์ คือ การพูดด้วยสำเนียงเดียวกันเช่น "อีเปียง ปีสัง หมากผาง" เหมือนกัน และสังเกตได้จากการสร้างวัด ได้มีการนิมนต์พระภิกษุจากเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกมีหลักฐานคือถาวรวัตถุ (เจดีย์) ที่สร้างจากศรัทธาชาวเวียงจันทน์ บรรจุอัฐิของพระครูหัตถ์คำ (น้อย) อันเป็นธรรมเนียมสมณศักดิ์ ซึ่งปรากฏอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านดิว ในปัจจุบัน

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับเนินเตี้ย ๆ หรือที่ราบเชิงเขาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ โดยพื้นที่ส่วนมากจะเป็นที่ราบลุ่มน้ำห้วยขอนแก่น ซึ่งเป็นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งชุมชนและประกอบอาชีพ

จากสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้ประชาชนชาวตำบลบ้านดิวมีอาชีพหลักคือการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน เช่น สวนมะม่วง มะขาม มะพร้าว หมาก พลู ทำไร่ เช่น ไร่ยาสูบ พืชผักสวนครัวต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และรับราชการ ในชุมชนตำบลบ้านดิวเป็นตำบลใหญ่ การคมนาคมติดต่อกับอำเภอและตำบลอื่น ๆ สะดวกเพราะมีถนนลาดยางและคอนกรีตอย่างดี ทำให้ประชาชนรู้จักทำการค้าขาย โดยมีการรวมตัวจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านและสหกรณ์ตำบล และมีตลาดสดประจำตำบลเป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อ-ขายสินค้ากัน

ตำบลบ้านดิวสามารถติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ได้สะดวกทุกฤดูกาลเพราะมีถนนลาดยางสายหล่มสัก-บ้านดิว ระยะทาง ๘ กิโลเมตร ผ่านไปยังตำบลบ้านหวาย ตำบลบ้านโสก สู่อำเภอหล่มสัก

และอีกเส้นทางหนึ่งคือถนนลาดยางสายบ้านดิว - ท่าอิบุญ ระยะทางประมาณ ๒๘ กิโลเมตร เชื่อมกับ ถนนหล่มสัก-วังมด ออกสู่ตัวอำเภอหล่มสักโดยผ่านตำบลห้วยไร่ ตำบลท่าอิบุญ ตำบลสักหลง ตำบล วัดป่า เข้าสู่ตำบลต่าง ๆ ที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ทำให้การคมนาคมของตำบลบ้านดิวสะดวกสบาย ตลอดปี มีรถประจำทางวิ่งผ่านทุกวัน

ตำบลบ้านดิว แบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้าน จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปากห้วย บ้านกกเตี๋ย บ้านดิว บ้านดิว บ้านห้วยนาเลา บ้านบึงผักหม บ้านทุ่งนาทอน บ้านท่า บ้านห้วยโป่ง บ้านหนองฝือ บ้านป่าแกเครือ บ้านไร่นาเจริญ

๒. การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

อำเภอหล่มสักมีประวัติความเป็นมายาวนาน ในยุคแรกเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกรุงสุโขทัย ซึ่งมีหลักฐานอยู่ที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองภาค เมืองพ่อขุนผาเมือง ซึ่งได้ร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง (นครไทย) ชัยไล้ชอมและ สถาปนารุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรก ในยุคที่สองเกิดขึ้นในสมัยตอนต้นกรุงธนบุรี ได้มีพระราชโองการให้พระยาจักรีไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ และได้ชัยชนะกวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์มาด้วย ได้ตั้งถิ่นฐานและรกรากครั้งแรกที่เมืองหล่มเก่า ต่อมาย้ายมาอยู่ที่บ้านซีกวาย จนถึงสมัยพระสุริยวงศา เห็นว่าเป็นที่ตั้งไม่เหมาะสม จึงย้ายมาอยู่ที่บ้านโพธิ์ (ท่ากกโพธิ์) และตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า "อำเภอวัดป่า"

ต่อมามีพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ เปลี่ยนชื่อมาเป็น "อำเภอหล่มสัก" จนถึงปัจจุบัน กลุ่มชนอำเภอหล่มสักมีความเป็นมาของบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์กับประเทศลาว ในปัจจุบันมาก จึงทำให้เป็นที่มาของวัฒนธรรมทางด้านภาษา การแต่งกาย และความเป็นอยู่ คล้ายคลึงกันทั้งในเกือบทุกหมู่บ้าน และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเห็นได้ชัด ด้านภาษาพูดเป็น ภาษา "สำเนียงลาว" ตามภาษาดั้งเดิมของชาวหล่มสัก ที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเวียงจันทน์และ หลวงพระบางในอดีต มีนิทานพื้นบ้าน ตำนานต่าง ๆ เกี่ยวกับนางสิงขรเทวี ตำนานวัดโนนสาวเอ้ ตำนานบ้านโลก มีลักษณะคล้ายประเทศลาวและภาคอีสานของไทย มีประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ เกี่ยวกับศาสนา และลัทธิพราหมณ์เป็นจำนวนมาก เช่น การกินต๋อง การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การบวชพระ การทำบุญเบิกบ้านหรือการทำบุญคุ้ม การจัดงานศพ การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีที่เกิดจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญ ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ศาลเจ้าพ่อกกไทร ศาลเจ้าพ่อผาแดง หลักเมือง (บ้านบึงน้ำเต้า) การแห่นางแมว การจุดบั้งไฟ ตะไล เพื่อ ขอฟัน การเล่นแม่ นางตั้ง แม่ นางกวัก แม่ นางเขือก การรำเลื้อยแซบลาน การละเล่นแมงต๊อบเต้า และ ประเพณีอื่น ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ มีแหล่งข้าวสารดำ ที่บ้านห้วยโป่ง และอ่างเก็บน้ำปากห้วย

ขอนแก่น ที่วังขอนคู้ หมู่ที่ ๘ อาหารที่มีชื่อของเมืองหล่มสัก เช่น ข้าวหลาม ไก่ย่าง ข้าวเหนียว ที่บ้าน
บุงน้ำเต้า ลาบเป็นอันลือชื่อที่บ้านสักหลง ขนมจีนหล่มสัก เป็นต้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
พบว่า ชาวตำบลบ้านดิวส่วนมากนับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ ๙๙.๕ ที่เหลือนับถือศาสนาอื่น ๆ
มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดมั่นมาแต่โบราณกาล และประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาตลอดจนถึง
ปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายชาย จะใส่เสื้อผ้าฝ้ายย้อมและเสื้อม่อห้อม ใส่กางเกงผ้าฝ้าย
ที่เรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “โชนหัวโหลง” นุ่งผ้าแพร (ผ้าขาวม้า) และโลรง ซึ่งเป็นการทอขึ้นใช้เอง
ในหมู่บ้าน ส่วนหญิงนุ่งซิ่นคั่น ซิ่นหมี่ ซิ่นมุก ผ้าแยง ใส่เสื้อที่ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นใช้เอง

แต่ปัจจุบันมีการแต่งกายตามสมัยนิยมเพิ่มมากขึ้น ส่วนการแต่งกายแบบพื้นเมืองยังมีให้เห็น
เมื่อมีงานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ในตำบลบ้านดิว

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ทั่วไป มีวัฒนธรรมในการกินอาหาร จะกินข้าวหนึ่งเป็นอาหารหลัก ๓
เวลา กินกับน้ำพริกปลาร้า (แจ่ว) ผักต้ม ผักสดและเครื่องเคียงอื่น ๆ เช่น ส้มหมู (แหนม) ไข่กรอก
(ไข่อั่ว) แคนหมู อาหารที่ปรุงด้วยปลาร้า เช่น แกงเหาะ (แกงป่าต่าง ๆ) ซุปหน่อไม้ แกงคั่ว ซุปถั่ว
ลาบเทา ลาบหมู ลาบเนื้อ ลาบไก่ ลาบเป็ด ลาบปลา เป็นต้น

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ยึดความสามัคคีของคนในชุมชน คือ “การลงแขก” เพื่อใช้แรงงาน
ร่วมกันในการประกอบอาชีพโดยทั่วไป ที่ภาษาพื้นบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เอาแสงกัน” คือการรวม
ตัวกันเช่น รวมกันไปทำนา ทำไร่ หรือไปช่วยงานของวัด งานของโรงเรียน เป็นต้น แล้วแลกเปลี่ยนช่วย
กันทำงานเป็นหมู่คณะเช่นนี้ตลอดไป

ด้านประเพณีนั้น ชาวตำบลบ้านดิว มีประเพณีที่สืบเนื่องปฏิบัติติดต่อกันมาช้านาน คือ
ประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและกิจกรรมของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประเพณีกินดอง (แต่งงาน) บวชพระ
งานศพ งานบุญขึ้นบ้านใหม่ บุญแจกข้าว (ทำบุญให้บรรพบุรุษที่ตายแล้ว) บุญเบิกบ้าน เป็นต้น ตลอด
จนการทำบุญในวันพระ (วันธรรมสวนะขึ้น-แรม ๘ ค่ำ) และบุญในวันสำคัญทางศาสนา บุญใน
วันสำคัญของพระมหากษัตริย์ งานบุญสำคัญของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีที่สำคัญตามเทศกาลที่เรียกว่า บุญ ๑๒ เดือน ได้แก่ เดือนที่ ๑ (เดือน
อ้าย) พระสงฆ์เข้ากรรม(เข้ากรรมฐาน) เลี้ยงผีแถนเดือนที่ ๒ (เดือนยี่) ทำบุญคูณข้าว (บุญขวัญข้าว)
เดือนที่ ๓ (เดือนสาม) ทำบุญข้าวจี (บุญมาฆบูชา) เดือนที่ ๔ (เดือนสี่) ทำบุญพระเวส (ผะเหวดหรือ
เทศน์มหาชาติ) เดือนที่ ๕ (เดือนห้า) ทำบุญสงกรานต์ สรงน้ำพระพุทธรูป รดน้ำดำหัว เป็นต้นเดือน
ที่ ๖ (เดือนหก) ทำบุญวันวิสาขบูชาเดือนที่ ๗ (เดือนเจ็ด) บุญผีตาแฮก เดือนที่ ๘ (เดือนแปด) ทำบุญ
เข้าพรรษา เดือนที่ ๙ (เดือนเก้า) ทำบุญข้าวประดับดินเดือนที่ ๑๐ (เดือนสิบ) ทำบุญข้าวเดือนที่ ๑๑

(เดือนสิบเอ็ด) ทำบุญออกพรรษา ตักบาตรเทโวและแข่งเรือ ไหลเรือไฟ จำดอฝั่ม และเดือนที่ ๑๒ (เดือนสิบสอง) ทำบุญกฐินและลอยกระทง

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านทางด้านหัตถกรรม มีการทำเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่และหวาย เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ใน การประกอบอาชีพ เช่น การถักทอ แห อวน ยอ สวิง การทำเบ็ดราว สานไซ ช้องใส่ปลา ทำเผือก ลี ลอบ สุ่มปลา อีจู้ อีเจิง สานกระบุง ตะกร้า กระจาด สุ่มไก่ หวดนึ่งข้าว กระติบข้าว กระดังง์ แข่งใส่ฝัก แฉงตากยาสูบ เป็นต้น ส่วนการทำตุ๊ก (ทอผ้า) มีการทำกันมาช้านาน ผ้าที่ทอด้วยมือหรือผ้าทอพื้นเมืองบ้านตัวนั้นมีลวดลายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านตัวโดยเฉพาะ ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าชิ้นคัน ชิ่นมุก ชิ่นมัดหมี่ ชิ่นราชวัตร ชิ่นลายสร้อยปลาไหล ทอผ้าชิต ผ้าหมี่เส้า ผ้าหลบบอน (ผ้าปูที่นอน) ผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยครามตัดเป็นช่องหัวไหลง" และทอผ้าโล่ง ผ้าขาวม้า ผ้าแหงย ตีนชิ่น หัวชิ่น เป็นต้น และด้านภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ได้แก่ การย่างไฟหลังคลอดบุตรและเกิดอุบัติเหตุบอบช้ำ การอบสมุนไพร การเป่า การนวดแผนโบราณ การใช้น้ำมันงาทารักษากระดูกแตก กระดูกหัก

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายท่าน เช่น นางผ่าน ลือกิจ เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลบ้านตัว มีความรู้ความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการทอผ้าพื้นเมือง ได้แก่ ผ้ามุก ผ้าชิต ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก ผ้าฝ้ายต่าง ๆ และ ผ้าราชวัตร ซึ่งได้รวบรวมสตรีในหมู่บ้านที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองของตำบลบ้านตัวขึ้น นางบุญ แก้วจอน เป็นกรรมการฝ่ายปฏิคมของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.) หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านตัว มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และความชำนาญในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารต่าง ๆ ได้แก่ ผลไม้ดอง ผลไม้แช่อิ่ม การทำข้าวนางเล็ดและน้ำพริกต่าง ๆ ออกจำหน่ายหารายได้เข้ากลุ่ม ฯ เป็นประจำ นายสิงห์ ลาไทน ปฏิบัติงานรักษาคนไข้โรคกระดูกมานานประมาณ ๖๐ ปี นายหว่า พรหมมูล หมอเป่าหู ตาแดง เป่าปากพอง สะเดาะก้าง (ก้างปลาหรือกระดูกไก่ดำคอก) ดับพิษไฟ แผลน้ำร้อนลวก ไฟไหม้ นายหว่า พรหมมูล อายุ ๘๘ ปี ช่วยรักษาบุคคลทั่วไป แหล่งเรียนรู้ ได้เรียนรู้จากพระที่วัดศรีมงคล ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

คณะดนตรี-การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ คณะการแสดงแมงต๊อบเต่า คณะการแสดงดนตรีไทยบ้านปากห้วย การแสดงรำเลื้อยเขบลาน นอกจากนั้นมีการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเดินกะลา เดินขาหยั่ง เดินต่อไก่ เล่นบั้งโผ เล่นนางกวัก นางด้ง นางเชือก เล่นมอญซ่อนผ้า ก้อยสตางค์หมากบัว (สะบ้า) ในประเพณีสงกรานต์ การลงช่วง เล่นลิงลม เล่นกาหลักไข ในประเพณีสงกรานต์และงานบุญบั้งไฟ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นตามที่กล่าวมานี้ เป็นสื่อโยงใยทางด้านจิตใจของประชาชนในท้องถิ่นแถบนี้ ให้มีความรักผูกพันซึ่งกันและกัน อีกทั้งบางครั้งสนุกสนานไปด้วย

การอภิปรายผล

๑. การศึกษาสภาพทั่วไป ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอ รองรับวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า

ประชากรส่วนใหญ่อพยพจากเวียงจันทน์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อว่าจังหวัดเพชรบูรณ์และอำเภอหล่มสัก มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปี นับว่าเป็นเมืองโบราณมาก่อน เช่นเมืองบางยาง เมืองนครเดิด เป็นต้น นอกจากนั้นจะเห็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์อีกหลายแห่ง เช่น วัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางอารยธรรมสมัยก่อน ๆ มา

อำเภอหล่มสัก ตั้งอยู่ภาคเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีภูเขาขนาดสามด้านคือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศใต้มีลำน้ำป่าสักขนาดทางด้านทิศตะวันออก และลำน้ำพุงขนาดทางด้านตะวันตก สภาพดังกล่าวทำให้มีที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา มีดินอุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลัก ทำให้มีรายได้เพียงพอ ประชาชนจึงไม่เดือดร้อนเหมือนที่อื่น

เนื่องจากมีพื้นที่กว้างใหญ่ เพื่อให้มีการปกครองเหมาะสมในแต่ละเขตพื้นที่ จึงได้แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น ๒๒ ตำบล และการปกครองแบ่งออกเป็นเขตเทศบาล ๑ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๒๐ แห่ง และสภาตำบล ๒ แห่ง ทำให้ทางราชการมีการกระจายอำนาจและความเจริญให้กับท้องถิ่นอย่างทั่วถึง มีแผนพัฒนาท้องถิ่น และมีการคมนาคมติดต่อถึงกันทุกตำบลและหมู่บ้าน

ประชากรอำเภอหล่มสักอพยพมาจากที่อื่นเกือบทั้งหมด ภาษาพูดจึงหลากหลาย มีประชากรทั้งสิ้น ๑๔๘,๑๐๗ คน เป็นชาย ๗๓,๘๒๙ คน และหญิง ๗๔,๒๗๘ คน และในจำนวนดังกล่าวมีชาวไทยภูเขาส่วนหนึ่ง ดังนั้น การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นต้องมีประสิทธิภาพ ข้าราชการและพนักงานของรัฐที่อยู่อำเภอนั้นนาน ๆ จะสามารถพูดภาษาถิ่นได้ จึงจะสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันได้

ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนมีสถานศึกษา ๑๑๐ แห่ง ครู/อาจารย์ ๑,๘๐๖ คน นักเรียน ๒๘,๗๕๐ คน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา ๑๒๘ แห่ง ครู/อาจารย์ ๗๐ คน นักศึกษา/ผู้เรียน ๕,๕๖๘ คน ในท้องถิ่นไม่มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ประชาชนอำเภอหล่มสักจึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนให้สูงขึ้นในจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งกรุงเทพมหานคร

ศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน ๑๔๕ วัด พระภิกษุ ๕๑๖ รูป สามเณร ๒๑๓ รูป รวม ๗๒๙ รูป มีวัดสำคัญหลายแห่งที่สร้างขึ้น อาทิ วัดไพธอสถ์ศึกษาราม วัดตูมคำมณี วัดโพธิ์ชัย วัดศรีวิชัยหรือวัดบ้านหวาย เป็นต้น และศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์ ๔ แห่ง มีสภาวัฒนธรรมอำเภอ ๑ แห่ง สภาวัฒนธรรมตำบล ๑ แห่ง มีขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน มีความแตกต่างกันไป เช่น เทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง การละเล่นแมงตับเต่า รำเลื้อยเขบลาน นครเดิด เจดีย์โบราณ ห้วยโป่ง ข้าวสารดำ เป็นต้น สถาบันศาสนาและวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจให้เป็นคนดี

สำหรับชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว เป็นชุมชนวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ และชุมชนวัฒนธรรมไทยสุภักย์เศรษฐกิจ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีข้อที่น่าพิจารณา สภาพทั่วไปหลายประเด็นที่น่าสนใจ อาทิ เช่น ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่เมื่อใด คาดว่าคงไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า มีชาวลาวกลุ่มหนึ่ง ได้พากันอพยพมาจากเวียงจันทน์หรือกรุงศรีสัตนาคณหุตประเทศลาว ลงมาทางทิศใต้ ข้ามแม่น้ำโขง อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนทำไร่ไถนาที่บ้านพุทธาเวียง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาได้ชักชวนกันอพยพติดตามกันมาเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้มีผู้คนเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทำกินจึงลดน้อยลง เป็นเหตุให้ต้องอพยพต่อไปอีก โดยพากันอพยพข้ามเทือกเขาเพชรบูรณ์มาทางทิศตะวันตกเพื่อแสวงหาพื้นที่เหมาะสมทำมาหากินกันต่อไปและได้มาพบผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำห้วยและพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้ตั้งถิ่นฐานกันขึ้น ณ ท้องที่แห่งนี้ โดยครั้งแรกสันนิษฐานว่ามีป่าต้นดิว ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมาจึงเรียกว่า “บ้านดิว” มีหลักฐานอ้างอิงว่า คนบ้านดิวมีบรรพบุรุษรวมกับคนไทยพุทธาเวียง ซึ่งอพยพมาจากเวียงจันทน์ คือ การพูดด้วยสำเนียงเดียวกันเช่น “อีเปียง ปีสัง หมากผาง” เหมือนกัน และสังเกตได้จากการสร้างวัด ได้มีการนิมนต์พระภิกษุจากเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าอาวาส รูปแรกมีหลักฐานคือถาวรวัตถุ (เจดีย์) ที่สร้างจากศรัทธาชาวเวียงจันทน์ บรรจุอัฐิของพระครูหลักคำ (น้อย) อันเป็นธรรมเนียมสมณศักดิ์ ซึ่งปรากฏอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านดิว ในปัจจุบัน

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับเนินเตี้ย ๆ หรือที่ราบเชิงเขาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ โดยพื้นที่ส่วนมากจะเป็นที่ราบลุ่มน้ำห้วยขอนแก่น ซึ่งเป็นที่เหมาะสมแก่การตั้งชุมชนและประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้ประชาชนชาวตำบลบ้านดิวมีอาชีพหลัก คือ การเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน เช่น สวนมะม่วง มะขาม มะพร้าว หนาม พลู ไร่ยาสูบ พืชผักสวนครัวต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของท้องถิ่น

ชุมชนตำบลบ้านดิวเป็นตำบลใหญ่ การคมนาคมติดต่อกับอำเภอและตำบลอื่น ๆ สะดวก เพราะมีถนนลาดยางและคอนกรีตอย่างดี ทำให้ประชาชนรู้จักทำการค้าขาย โดยมีการรวมตัวจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านและสหกรณ์ตำบล และมีตลาดสดประจำตำบลเป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อ - ขายสินค้ากัน เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาท้องถิ่นให้ยั่งยืน สมกับเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทยสุภักย์ทางเศรษฐกิจ เพราะการดำเนินวิถีชีวิตเช่นนี้ จะเป็นหนทางรอดจากปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบัน

เนื่องการคมนาคมสะดวก ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดิว จึงเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงติดต่อชุมชนภายนอกทุกด้าน ดังนั้น สภาพเศรษฐกิจอันมั่นคง สภาพทางสังคม ทั้งทางด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สามารถพัฒนาไปได้ตามศักยภาพของตำบล

๒. การศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

อำเภอหล่มสักมีประวัติความเป็นมายาวนาน ในยุคแรกเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกรุงสุโขทัย ซึ่งมีหลักฐานอยู่ที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองราดเมืองพ่อขุนผาเมือง ซึ่งได้ร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง (นครไทย) ชัยไธขอมและสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรก ในยุคที่สอง เกิดขึ้นในสมัยตอนต้นกรุงธนบุรี ได้มีพระราชโองการให้พระยาจักรีไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ และได้ชัยชนะกวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์มาด้วย ได้ตั้งถิ่นฐานและรกรากครั้งแรกที่เมืองหล่มเก่า ต่อมาย้ายมาอยู่ที่บ้านชีควาย จนถึงสมัยพระสุริยวงศาเห็นว่าเป็นที่ตั้งไม่เหมาะสม จึงย้ายมาอยู่ที่บ้านโพธิ์ (ท่ากกโพธิ์) และตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า "อำเภอวัดป่า"

กลุ่มชนอำเภอหล่มสักมีความเป็นมาของบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบันมาก จึงทำให้ความเป็นอยู่ ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย และความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันกันในเกือบทุกหมู่บ้าน มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเห็นได้ชัด ด้านภาษาพูดเป็นภาษา "สำเนียงลาว" ตามภาษาดั้งเดิมของชาวหล่มสัก ที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเวียงจันทน์และหลวงพระบางในอดีต มีนิทานพื้นบ้าน ตำนานต่าง ๆ เกี่ยวกับบางสิงขรเทวี ตำนานวัดโนนสาวเอ้ ตำนานบ้ำาโสภ มีลักษณะคล้ายประเทศลาวและภาคอีสานของไทย

ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและลัทธิพราหมณ์จำนวนมาก เช่น การกินดอง การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การบวชพระ การทำบุญเบิกบ้านหรือการทำบุญคุ้ม การจัดงานศพ การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีที่เกิดจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญ ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ศาลเจ้าพ่อกกไทร ศาลเจ้าพ่อผาแดง หลักเมือง (บ้านนุ่งน้ำเต้า) การแห่นางแมว การจุดบั้งไฟ ตะไลเพื่อขอฝน การเล่นแม่นางดั่ง แม่นางกวัก แม่นางเชือก การรำเลื้อยขับลาน การละเล่นแมงตบเต่าและประเพณีอื่น ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ มีแหล่งข้าวสารดำ ที่บ้านห้วยโป่ง และอ่างเก็บน้ำปากห้วยขอนแก่น ที่วังขอนแก่น หมู่ที่ ๘ อาหารดีมีชื่อของเมืองหล่มสัก เช่น ข้าวหลาม ไก่ย่าง ข้าวเหนียว ที่บ้านนุ่งน้ำเต้า ลาบเปิดที่บ้านสักหลง ขนมจีนหล่มสัก เป็นต้น

สำหรับสภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าชาวตำบลบ้านตัวส่วนมากนับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ ๙๙.๕ ที่เหลือนับถือศาสนาอื่น ๆ มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดมั่นมาแต่โบราณกาล และประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาตลอดจนถึงปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายชาย จะใส่เสื้อผ้าฝ้ายย้อมและเสื้อม่อห้อม ใส่กางเกงผ้าฝ้าย ที่เรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า "โห่งหัวโห่ง" นุ่งผ้าแพร (ผ้าขาวม้า) และใส่ร่ม ซึ่งเป็นการทอขึ้นใช้เองในหมู่บ้าน ส่วนหญิงนุ่งซิ่นคั้น ซิ่นหมี ซิ่นมุก ผ้าแห่ียง ใส่เสื้อที่ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นใช้เอง

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ทั่วไป มีวัฒนธรรมในการกินอาหาร จะกินข้าวหนึ่งเป็นอาหารหลัก ๓ เวลา กินกับน้ำพริกปลาร้า (แจ่ว) ผักต้ม ผักสดและเครื่องเคียงอื่น ๆ เช่น ส้มหมู (แหนม) ไข่กรอบ (ไข่อั่ว) แคนหมู อาหารที่ปรุงด้วยปลาร้า เช่น แกงเอาะ (แกงป่าต่าง ๆ) ซุปหน่อไม้ แกงคั่ว ซุปถั่ว ลาบเทา ลาบหมู ลาบเนื้อ ลาบไก่ ลาบเป็ด ลาบปลา เป็นต้น เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เรียบง่าย

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ยึดความสามัคคีของคนในชุมชน คือ "การลงแขก" เพื่อใช้แรงงาน ร่วมกันในการประกอบอาชีพโดยทั่วไป ที่ภาษาพื้นบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เอาแสงกัน" คือการรวมตัวกันเช่น รวมกันไปทำนา ทำไร่ หรือไปช่วยงานของวัด งานของโรงเรียน เป็นต้น แล้วแลกเปลี่ยนช่วยกันทำงานเป็นหมู่คณะเช่นนี้ตลอดไป

ชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดัว มีประเพณีที่สืบเนื่องปฏิบัติติดต่อกันมาช้านาน คือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและกิจกรรมของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประเพณีกินดอง (แต่งงาน) บวชพระ งานศพ งานบุญขึ้นบ้านใหม่ บุญแจกข้าว (ทำบุญให้บรรพบุรุษที่ตายแล้ว) บุญเบิกบ้าน เป็นต้น ตลอดจนการทำบุญในวันพระ (วันธรรมสวนะขึ้น-แรม ๘ ค่ำ) และบุญในวันสำคัญทางศาสนา บุญในวันสำคัญของพระมหากษัตริย์ งานบุญสำคัญของชุมชน

ประเพณีที่สำคัญชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านดัว ได้แก่ เทศกาลบุญ ๑๒ เดือน ได้แก่ เดือนที่ ๑ (เดือนอ้าย) พระสงฆ์เข้ากรรม(เข้ากรรมฐาน) เลี้ยงผีแกนเดือนที่ ๒ (เดือนยี่) ทำบุญคุณข้าว (บุญขวัญข้าว) เดือนที่ ๓ (เดือนสาม) ทำบุญข้าวจี (บุญมาฆบูชา) เดือนที่ ๔ (เดือนสี่) ทำบุญพระเวส (พะเววด หรือเทศน์มหาชาติ) เดือนที่ ๕ (เดือนห้า) ทำบุญสงกรานต์ สรงน้ำพระพุทธรูป รดน้ำดำหัว เป็นต้น เดือน ที่ ๖ (เดือนหก)ทำบุญวันวิสาขบูชาเดือนที่ ๗ (เดือนเจ็ด) บุญผีตาแฮก เดือนที่ ๘ (เดือนแปด) ทำบุญเข้าพรรษา เดือนที่ ๙ (เดือนเก้า) ทำบุญข้าวประดับดินเดือนที่ ๑๐ (เดือนสิบ) ทำบุญข้าวเดือนที่ ๑๑ (เดือนสิบเอ็ด) ทำบุญออกพรรษา ตักบาตรเทโวและแข่งเรือ ไหลเรือไฟ จำดอกผึ้ง และเดือนที่ ๑๒ (เดือนสิบสอง) ทำบุญกฐินและลอยกระทง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านทาง ด้านหัตถกรรม มีการทำเครื่องจักสานที่ทำจาก ไม้ไผ่และหวาย เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ใน การประกอบอาชีพ เช่น การถักทอ แห อวน ยอ สวิง การทำ เบ็ดราว สานไซ ช้องไล่ปลา ทำฝือก ลี ลอบ สุ่มปลา อีจู้ อีเชิง สานกระบุง ตะกร้า เป็นต้น ส่วนการ ต่ำหูก (ทอผ้า) มีการทำกันมาช้านาน ผ้าที่ทอด้วยมือหรือผ้าทอพื้นเมืองบ้านดัวนั้นมีลวดลายสวยงาม เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านดัวโดยเฉพาะ ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าขึ้นคัน ขึ้นมุก ขึ้นมัดหมี่ ขึ้นราชวัตร และทอผ้าใส่รัง ผ้าขาวม้า ผ้าแห่่ง ตีนขึ้น หัวขึ้น เป็นต้น และด้านภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ได้แก่ การย่างไฟหลังคลอดบุตรและเกิดอุบัติเหตุบอบช้ำ การอบสมุนไพร การ เป่า การนวดแผนโบราณ การใช้น้ำมันงาทารักษากระดูกแตก กระดูกหัก เป็นต้น

มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายท่าน เช่น นางผ่าน ลือกิจ เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลบ้านดิว มีความรู้ความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการทอผ้าพื้นเมือง ได้แก่ ผ้ามุก ผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก ผ้าฝ้ายต่าง ๆ และ ผ้าราชวัตร ซึ่งได้รวบรวมสตรีในหมู่บ้านที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองของตำบลบ้านดิวขึ้น นางบุญ แก้วจอน เป็นกรรมการฝ่ายปฏิคมของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.) หมู่ ๒ ตำบลบ้านดิว มีความรู้ความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารต่าง ๆ ได้แก่ ผลไม้ดอง ผลไม้แช่อิ่ม การทำข้าวนางเล็ด และน้ำพริกต่าง ๆ ออกจำหน่ายหารายได้เข้ากลุ่ม ฯ เป็นประจำ นายสิงห์ ลาโชน ปฏิบัติงานรักษาคนไข้ด้วยวิธีนี้มานานประมาณ ๖๐ ปี นายหว่า พรหมมูล หมอเป่าหูด ตาแดง เป่าปากพอง สะเดาะก้าง (ก้างปลาหรือกระดูกไก่ดำคอก) ดับพิษไฟ แผลน้ำร้อนลวก ไฟไหม้ นายหว่า พรหมมูล อายุ ๘๘ ปี ช่วยรักษาบุคคลทั่วไป

คณะดนตรี-การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ คณะการแสดงแมงต๊อบเต่า คณะการแสดงดนตรีไทยบ้านปากห้วย การแสดงรำเลื้อยแซบลาน นอกจากนั้นมีการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเดินกะลา เดินชาหยั่ง เดินต่อไก่ เล่นบั้งโละ เล่นนางกวัก นางดั่ง นางเชือก เล่นมอญซ่อนผ้า ก๋ออยสต่างค์ หมากบัว (สะบ้า) ในประเพณีสงกรานต์ การลงช่วง เล่นลิงลม เล่นกาลักไซ้ ในประเพณี สงกรานต์และงานบุญบั้งไฟ เป็นต้น

รายงานการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ให้ข้อค้นพบรูปแบบเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายประเด็น โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพทั่วไป ด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง ประชากร การประกอบอาชีพ แหล่งการเรียนรู้และอื่น ๆ ในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาองค์ความรู้พื้นฐานรองรับ การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ทิศทางในการวิจัยในมิติวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าว

จากการศึกษาสภาพทั่วไปดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีองค์ความรู้พื้นฐานในการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มโดยศึกษาในเชิงลึกทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นับวันที่จะเสื่อมคลายลง ทั้งนี้ เนื่องจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น การสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ อาทิ เช่น เอกสารและรายงานวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น คณะแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ประธาน อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ชาวบ้าน หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น หลักฐานทางกายภาพที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนร่องรอยทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น จึงเป็นสิ่งที่ตั้งถาม สมควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑.๑ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนและข้าราชการ

๑.๑.๑ นักเรียนและนักศึกษา ควรใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยนี้ ในการสืบค้นและศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบสานวัฒนธรรมไทย

๑.๑.๒ ประชาชน ควรมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มากยิ่งขึ้น สามารถช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๑.๑.๓ ข้าราชการ ควรนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ประสานงานในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๑.๒ ครอบครัวยุทธศาสตร์และหน่วยงาน

๑.๒.๑ สมาชิกในครอบครัว ควรมีความรู้และความเข้าใจ และการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้

๑.๒.๒ องค์กรทางวัฒนธรรม ควรนำผลจากการวิจัยจากการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานศิลปวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๒.๓ หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลจากการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้

๑.๓ ชุมชน และสังคมส่วนรวม

๑.๓.๑ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถาน เป็นแหล่งการเรียนรู้ แหล่งการท่องเที่ยว และแหล่งรายได้ของประชาชน ชุมชนและท้องถิ่นนั้น

๑.๓.๒ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษา เยาวชนและประชาชน ได้มี บทบาทในการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๒.๑ ควรส่งเสริมการวิจัย รูปแบบบูรณาการทางด้านวัฒนธรรม โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ก่อให้เกิดการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) อันจะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

๒.๒ ส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตชุมชนอื่น ๆ ของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเปรียบเทียบในเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นกับชุมชนวัฒนธรรมตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หรือมีการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ หรือมีการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

การประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์, สำนักงาน. ประวัติหมู่บ้าน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.

ดี ดี การพิมพ์, ๒๕๔๒.

การศาสนา, กรม. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๔๑.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, สำนักงาน. เที่ยวเมืองไทย ภาคเหนือ. บริษัทวิศทอริเพาเวอร์พอยด์,

๒๕๒๕.

กิตติพต ศิริสูตร. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตร

ประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓). วิทยานิพนธ์

ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นโดย

ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนสังกัด สปช. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด

การศึกษา. บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๑.

_____ แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ. เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม,

๒๕๔๔.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเพชรบูรณ์. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๓.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙). บริษัทสำนักพิมพ์พัฒนาหลักสูตรจำกัด,

๒๕๔๔.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม.

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

_____ คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

_____ คู่มือแนวทางการจัดตั้งและดำเนินงานสภาวัฒนธรรมจังหวัด. นีลนาราการพิมพ์,

๒๕๓๘.

_____ โครงสร้างและระบบการบริหารงานวัฒนธรรมในภูมิภาค. สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๖.

_____ ทศวรรษวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๕๐). เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม,

๒๕๔๐.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน.นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ และแนวทาง

ในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๒๙. โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๒๙.

.....แนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๑.

.....แนวทางการสืบค้นสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

.....แนวทางพัฒนาการดำเนินงานวัฒนธรรม. โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

.....ประเทศไทยกับทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม. อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด,
๒๕๓๓.

.....แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ.๒๕๓๘ - ๒๕๔๐. นีลนารากการพิมพ์,
๒๕๓๗.

.....แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๕
- ๒๕๔๙). โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

.....วัฒนธรรมกับการพัฒนา. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

.....วิกฤตการณ์ทางสังคมไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

.....สู่ใจใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. บริษัท อัมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๒.

จรรยา พรพงศ์พล. ผลของกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีต่อการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และ
ตระหนักต่อเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนหนองบัวบาน
จังหวัดชัยภูมิ.วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.

จักรธร จิตรพงศ์, ม.ร.ว. คู่มือการบันทึกคำบอกเล่าของผู้รู้ในท้องถิ่น. สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. "ความหลากหลายทางชีวภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา"

ในสิทธิมนุษยชน : การกระจายอำนาจและการจัดการทรัพยากร, สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

ชุมพล วิจิตรพร และคณะ. การนำภูมิปัญญาไปใช้ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กศ.ม. มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๐.

ตำบลบ้านดัว, สภา. บ้านดัวยุคใหม่. โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๐.

นภาพรณี คชแก้ว และคณะ. ภูมิปัญญาไทยในด้านพิธีไหว้และครอบครัวชน-ละคร:กรณีศึกษา
วิทยาลัยนาฏศิลปภาคเหนือ. มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๐.

นโยบายและแผนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, สำนัก. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ.๒๕๔๒. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ ๙

(พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙). เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๔.

ณรงค์ เส็งประชา. สังคมวิทยา (SOCIOLOGY). โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๗.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป และคณะ. พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐. สำนักพิมพ์

วัฒนาพานิช สํารานุกรม, ๒๕๓๔.

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, สำนักงาน. คู่มือไทยเที่ยวไทย. บริษัท เซลล์แห่งประเทศไทย จำกัด,

๒๕๔๒.

ทิพย์สุดา นิยมทรัพย์และเสนาหา บุญยรักษ์. บันทึกเมืองพิษณุโลก. อักษรไทยการพิมพ์, ๒๕๓๘.

นภาพรณ์ คชแก้ว และคณะ. ภูมิปัญญาไทยด้านพิธีไหว้และครอบครูโยน-ละคร:กรณีศึกษา

วิทยาลัยนาฏศิลป์ในเขตภาคเหนือ. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กศ.ม.มหาวิทยาลัย

นเรศวร, ๒๕๔๐.

นิคม มุสิกามะ และคณะ. การวัฒนธรรมศึกษา (กระบวนการบริหารและการจัดการวัฒนธรรม)

บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๓๘.

_____ ระบบการวัฒนธรรม. โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ ระบบการบริหารงาน – การจัดการวัฒนธรรม. บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๔๐.

นิศา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พี.เอ็น.การพิมพ์, ๒๕๔๐.

บริษัท ไตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด. ท่องเที่ยวทั่วไทยไปกับไตโยต้า. บริษัทอัมรินทร์

พรินติ้ง&พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.

บุญยงค์ เกศเทศ. ศาสตร์และศิลป์ภาษา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๕.

ประจักษ์ สายแสง. “แนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ในแนวทาง

การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ. ๒๕๓๑.

ประภาศรี อําไพ. วัฒนธรรมทางภาษา. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประยุทธ์ สุรเดชไพบูลย์. การศึกษาสภาพการรับรู้และสภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญา

ท้องถิ่นของศึกษาธิการอำเภอในเขตการศึกษา ๗. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก :

มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘.

ประเวศ วะสี. "การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น" ในสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ

เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , ๒๕๓๗.

ปราณี แจ่มขุนเทียน. ๑๖๔๐๑๐๑ ไทยศึกษา (Thai Studies). สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม,

๒๕๔๒.

ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. เทียบทั่วไทย. โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ , ๒๕๑๙.

ปลัดกระทรวง, สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ ๘

(พ.ศ.๒๕๔๕- ๒๕๔๙). โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๕.

แผนงานและติดตามประเมินผล, กลุ่ม. ข้อมูลพื้นฐานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

จังหวัดเพชรบูรณ์ ประจำปี ๒๕๔๔. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์.

เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๔.

_____ ข้อมูลพื้นฐานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก ประจำปี ๒๕๔๔.

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม.

๒๕๔๔.

_____ แบบรายงานการศึกษาส่วนภูมิภาค ภาคสถิติ (รศ.ภ.) ปีการศึกษา ๒๕๔๔.

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๗ สำนักงานปลัดกระทรวง.

ศึกษาธิการ. ๒๕๔๔.

พัทยา สายหู. "การสนับสนุนงานพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยหน่วยงานของราชการ"

ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,

๒๕๓๒.

ไพศิษฐ์ สุทธินันท์ไชย และคณะ. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสอนวิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน. การศึกษาค้นคว้า

ด้วยตนเอง กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร , ๒๕๔๒.

รวีวรรณ ชินะตระกูล. เทคนิคการวิจัย : การวิจัยเชิงคุณภาพ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์,

๒๕๓๙.

รัตนะ บัวสนธ์. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ดุษฎี

บัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๓๕.

_____ วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
กรมการปกครอง, ๒๕๑๙.

รุ่ง แก้วแดง. ปฏิบัติการศึกษไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๔๑.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๘.

_____สถิติวิทยาทางการวิจัย. สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐.

วรรณศิริ เพชรเมธี. วิเคราะห์ความเชื่อนิทานพื้นบ้านเขตภาคเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๙.

วัฒนธรรมทางวรรณกรรม, สำนักงาน. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์.

โรงพิมพ์อุดม, ๒๕๐๐.

วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, สภา. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์. ชุมชนวัฒนธรรม

จังหวัดเพชรบูรณ์, ขอนตะวันการพิมพ์, ๒๕๔๕.

วัฒนธรรมศึกษา, สถาบัน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรณีตัวอย่างการศึกษา
และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๗.

_____การเก็บและจัดกระทำข้อมูลเพื่อการตรวจสอบ และปรับปรุงและกระบวนการ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

_____การเขียนรายงานเพื่อเผยแพร่ผลการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

_____การใช้และพัฒนาการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๗.

_____การตรวจสอบและปรับปรุงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

_____การศึกษา สืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

_____การออกแบบกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๗.

_____วัฒนธรรมศึกษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

วารี อัมไพรวรรณ. รอบรู้ประเทศไทย. เอ.พี.เฟรมเวิร์ค, ๒๕๔๐.

วิจัย, สำนัก. การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดเพชรบูรณ์, สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
๒๕๔๐.

วิชาการ, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษาสภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัด

การเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

_____ แนวการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กองวิจัยทางการศึกษา

กรมวิชาการ. มปป.

_____ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. โรงพิมพ์

คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

_____ หลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและ

พัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๔.

วิทยา สารชาติ. การสำรวจและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตบริการสถานศึกษา.

โรงเรียนบ้านหนองหลวง อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์, ๒๕๔๔.

วิเชียร เกตุสิงห์. คู่มือการวิจัยเชิงปฏิบัติ. บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑.

วิราพร พงศ์อาจารย์. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย. สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก.

๒๕๔๒.

ying yong เทาประเสริฐ และคณะ. คู่มือการวิจัยทางวัฒนธรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ, ม.ป.ป.

ying yong เรื่องทอง. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (Foundations of Thai Culture). สถาบันราชภัฏ

อุบลราชธานี, ๒๕๔๒.

ยุพร แสงทักษิณ และคณะ. ไทยศึกษา. กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

๒๕๔๑

ศรีศักร วัลลิโภดม. "การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง

กระแสการเปลี่ยนแปลง" ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทาง

วัฒนธรรม : กรณีทักษิณ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

ศัลยวิธานนิเทศ, พลโท. พระยา. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑๙. หอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง,

๒๕๓๙.

_____ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัว เล่ม ๒๓. หอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง, ๒๕๓๙.

ศิลปากร, กรม. **คู่มืออาสาสมัคร โครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดก
ทางศิลปวัฒนธรรม (อส.มศ.)** เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ม.ป.ป.

ศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก, สำนักงาน. **การศึกษาชุมชนอำเภอหล่มสัก.** เอกสารอัดสำเนา
เย็บเล่ม, ๒๕๔๒.

_____ **รายงานผลการดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมไทยสู่ภัยเศรษฐกิจของชุมชนบ้านตัว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.** เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๕.

_____ **รายงานผลการดำเนินงานวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๔.**
เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๔.

ศึกษานิเทศก์, หน่วย. กรมสามัญศึกษา. **แนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม.**
โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

สามารถ จันทร์สุรีย์. **“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.**
มูลนิธิภูมิปัญญา . ๒๕๓๖.

สุรพล สกุนา, ร.ต.อ. **วัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบทจังหวัดอุทัยธานี : ศึกษาเฉพาะ
ประเพณี ความเชื่อ และการละเล่นของหมู่บ้านท่าโพพันสี อำเภอหนองขาหย่าง.**
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร , ๒๕๔๐.

สุภาวงศ์ จันทร์วนิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

เสรี พงศ์พิศ. **คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนวิจารย์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.** กรุงเทพฯ :
เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

_____ (บรรณาธิการ). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป
จำกัด. ๒๕๓๖.

แสงรุ่ง ผ่องใส และคณะ. **ประเทศไทย ๗๕ จังหวัด.** บริษัท เลิฟแอนดส์ลิฟเพลส จำกัด, ๒๕๔๑

อนันท์ กาญจนพันธ์. **การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรม.** โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๒.

อนุชา เทวราชสมบูรณ์. **การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ เพื่อรองรับการปฏิรูป
การศึกษาตามทัศนะของคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดและ
อำเภอเขตการศึกษา ๗.** รายงานวิจัย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.

_____ **การศึกษาศักยภาพการพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม**

ในเขตการศึกษา ๗. รายงานวิจัย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** โครงการกิตติเมธี
สาขาศึกษาศาสตร์. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.

ภาคผนวก ๑
บันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

บันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พ่อขุนผาเมือง

การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยและสถาปนาราชวงศ์พระร่วงขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นั้น พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดและพ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยาง หัวหน้าชุมชนไทยได้รวมกำลัง น้ำใจและกำลังคนเข้าขับไล่ขอมสมาน โขลญล้าพอง และกำจัดอำนาจการปกครองโดยชาวต่างชาติ ที่ครอบงำคนไทยบางส่วนชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งให้ทั้งหมดไปจากนครสุโขทัยได้เป็นผลสำเร็จ

เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวได้รับการอภิเษกขึ้นเป็นเจ้าเมือง มีนามว่า **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์** นับเป็นกษัตริย์องค์แรกแห่งราชวงศ์พระร่วง เรื่องราวของพ่อขุนผาเมือง เจ้าขุนหัวหน้าชุมชนชาวไทย ผู้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยและประดิษฐานกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ให้ปรากฏขึ้นในสยามประเทศ ก็หายลับไปจากหน้าประวัติศาสตร์ไทยและพ้นความรำลึกถึงในเวลา ต่อมา

ตลอดระยะเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยภายใต้การปกครองโดยกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วงได้รับการกล่าวถึงและยกย่องว่ามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่สุด แต่ในขณะเดียวกัน เรื่องราวของพ่อขุนผาเมือง วีรบุรุษคนสำคัญผู้ร่วมการสถาปนาพื้นฐานแห่งอาณาจักรนี้ ให้เป็นแหล่งสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรือง ให้งอกงามขึ้นได้ในเวลาต่อมา กลับมิได้รับการกล่าวถึง ทั้งที่เจ้าขุนผู้นี้ได้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิต เข้าแลก เพื่อให้ได้ผืนแผ่นดินอิสระสำหรับชนชาวไทยได้อาศัยตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน และก่อเกิดชาติวงศ์มีลำดับประวัติการสืบมา ดังปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์นับเวลากว่า ๘๐๐ ปี จึงกล่าวได้ว่า พ่อขุนผาเมืองเป็นบรรพชนตัวอย่าง ควรที่จะนำมากล่าวถึง เพื่อให้ได้รับการยกย่องให้ปรากฏเกียรติยศ ในฐานะบรรพชนไทยผู้เกิดทุนการเสียสละเพื่อชนร่วมชาติอยู่เหนือชีวิตและร่างกาย ตลอดถึงประโยชน์ ส่วนตัวโดยแท้

ก่อนสิ้นยุคพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นครสุโขทัยเป็นแหล่งชุมชนชาวไทย ตั้งเป็นถิ่นฐานตั้งบ้าน ทำเรือน ทำมาหากินเป็นปึกแผ่นอยู่กันเป็นปกติสุข ภายใต้การปกครองของเจ้าขุนหัวหน้าชาวไทยชื่อ พระยาศรีนาวนันทม หรือ **พ่อขุนศรีนาวนันทม** อาณาเขตของแคว้นสุโขทัยในเวลาที่กล่าวนี้ อาจจะไม่สู้กว้างขวาง เมืองบริวารที่อยู่ภายใต้การปกครองของพ่อขุนศรีนาวนันทม คือ เมืองศรีสังขาลย์ เมืองเชลียง เมืองจอด เมืองสา หรือเมืองสะคำ เมืองบางขลัง เป็นธรรมเนียมนโยบายการปกครอง บ้านเมืองมาแต่โบราณ ให้นบุตรเป็นทายาทจะเป็นผู้สืบอำนาจการปกครองและสกุลวงศ์ออกไปปกครอง หัวเมืองอยู่ก่อน พ่อขุนศรีนาวนันทมก็ดำเนินการดังที่กล่าวมานี้

พ่อขุนศรีนาวนันทมไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีบุตรหรือธิดาก็คน แต่เคยปรากฏชื่อลูกชายสองคน

ที่มีความสำคัญ ซึ่งคงจะเป็นลูกชายคนใหญ่ที่ได้เป็นเจ้าขุนปกครองบริวารคือ พ่อขุนนมดม ขณะที่พ่อขุนศรีนาวนมดมยังเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย ลูกชายคนนี้ได้ครองเมืองโดยยังไม่อาจสืบคั้นได้ ส่วนลูกชายคนถัดมาคือ พระยาผาเมืองเป็นขุนปกครองเมืองรัต ออกชื่อว่าพ่อขุนผาเมือง เกิดปีใดไม่มีหลักฐาน เมื่อเจริญวัยคงจะได้รับการศึกษาและมีความสามารถในวิชาการรบมาก พ่อขุนศรีนาวนมดมจึงได้จัดให้ปกครองเมืองอยู่ปลายเขตแดน ซึ่งติดต่อกับอาณาเขตภายใต้อิทธิพลของพวกขอม หลักฐานสำคัญที่ชี้ว่าพ่อขุนผาเมืองมีความเก่งกล้าสามารถในการสงครามและปกครองคือการทำที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เจ้าฝัฟ่า เจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ถวายราชธิดานามว่า สิงขรเทวี เป็นพระชายาพ่อขุนผาเมือง พร้อมทั้งมอบพระขรรค์ชัยศรีและตั้งพระนามถวายพระเกียรติว่า ศรีอินทรมดินทราทิตย์แก่พ่อขุนผาเมือง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นพระราชาธิบดีแห่งชนชาวขอม เป็นกษัตริย์ที่ทรงมีพระบรมเดชานุภาพมากในสมัยนั้น การยกพระราชธิดา ถวายพระแสงขรรค์และพระนามแก่พ่อขุนผาเมือง แสดงว่าทรงยกย่องนับถือยอมรับความเสมอภาคด้านความสามารถทางการเมืองและการสงคราม การผูกพันราชไมตรีจึงเป็นสิ่งควรกระทำเพื่อค้ำจุนเสถียรภาพอาณาจักรของพระเจ้าชัยวรมัน และประชาชนชาวขอมให้ แน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น

พ่อขุนผาเมืองปกครองเมืองรัต เมืองชายอาณาเขตสุโขทัยออกมาทางด้านทิศตะวันออก มีเมืองน้อยๆ อยู่ในละแวกเดียวกันคือเมืองสาและเมืองลมบาจาย (อาจเป็นเมืองลุ่มหรือเมืองหล่ม) เมืองรัต ซึ่งพ่อขุนผาเมืองเป็นเจ้าขุนปกครองอยู่ในเวลานั้น ปัจจุบันนักวิชาการประวัติศาสตร์และนักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์ยังไม่มีข้อยุติว่าตั้งอยู่ ณ ที่ใด แต่ถ้าจะถือเอาหัวเมืองใกล้เคียงที่ตั้งอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับเมืองรัตเป็นข้อสันนิษฐาน คือ เมืองสา เมืองลมปาจาย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ เมืองรัตควรจะอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์เหมือนกัน

พ่อขุนผาเมืองมีสหายนิตเป็นที่รักใคร่ยกย่องนับถือผู้หนึ่ง คือ พ่อขุนบางกลางท่าว เป็นเจ้าขุนชุมนุมชาวไทยอยู่ที่เมืองบางยาง (หรือวังกวางอยู่ในอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก) พ่อขุนบางกลางท่าวผู้นี้ น่าที่จะเป็นญาติวงศ์ทางฝ่ายพ่อขุนศรีนาวนมดม หรืออาจเป็นขุนนางที่มีความสามารถมากคนหนึ่ง จึงได้รับความไว้วางใจให้ออกไปควบคุมหัวเมือง ปกครองประชาชนที่ฐานะที่ด้อยเทียมลูกหลวง พ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางท่าวทั้งสองเจ้าขุนนี้คงจะเป็นกำลังสำคัญดังจะเห็นได้จากความในจารึกตอนหนึ่ง แสดงสภาพสุโขทัยสมัยที่กล่าวนี้ว่า “แสนช้างหมากรอบบ้านเมืองออกหลวงหลายแก่นกม” กรุงสุโขทัยภายหลังพ่อขุนศรีนาวนมดมอสัญกรรมแล้ว พ่อขุนนมดมซึ่งอาจเป็นบุตรองค์ใหญ่ได้เข้ามาจัดการปกครองอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่เป็นเหตุด้วยว่าจะไม่สู้จะมีความเก่งกล้าสามารถในการปกครองหรือการรบพุ่ง หรืออาจจะไม่เป็นที่ยกย่องนับถือในหมู่ขุนนางรุ่นก่อนอย่างใดอย่างหนึ่งจึงเป็นเหตุให้ถูกยึดอำนาจแล้วปลดพ่อขุนนมดมลงจากตำแหน่งเมืองสุโขทัยจึงขาดกษัตริย์ปกครองระยะหนึ่ง สมณชีพราหมณ์ประชาราษฎร์คงจะเดือดร้อนระส่ำระสาย

ขอมสมาด ไชลญล่ำพง บุคคลที่กล่าวเป็นใคร เชื่อชาติใด ข้อสันนิษฐานจากนักประวัติศาสตร์ ยังไม่เป็นที่ยุติ แต่บุคคลสำคัญที่เข้ามาสอดแทรกระหว่างเหตุการณ์เมื่อเมืองสุโขทัยว่างกษัตริย์ ไชลญล่ำพงและบริวารพร้อมด้วยขอมสมาดเป็นผู้นำซึ่งความเดือดร้อนแก่บรรดาสมณพราหมณ์และ ประชาชาษฎร์แห่งกรุงสุโขทัย โดยเข้ายึดอำนาจปกครอง

ด้วยเหตุผลตามที่สันนิษฐานมานี้ จึงเป็นผลให้พ่อขุนผาเมืองซึ่งเป็นผู้สืบสายสกุลโดยตรงและ พ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยาง เจ้าขุนหัวหน้าชุมนุมชนไทย ผู้มีความสำคัญชั้นนำในเวลานั้น ไม่อาจนิ่งเฉยหรือยอมให้ขอมสมาด ไชลญล่ำพง และพรรคพวกของเขายึดกรุงสุโขทัยและใช้อำนาจแก่ สมณชีพราหมณ์และประชาชาษฎร์โดยไม่เป็นธรรมต่อไป

พ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางท่าวเริ่มวางแผนการที่จะกำจัดขอมสมาด ไชลญล่ำพงและ พรรคพวกทั้งนั้นร่วมกันด้วยความสามารถปราดเปรื่องในการศึกษาสงครามด้วยกันทั้งคู่ แผนการ ทำลายล้างคณะผู้นำความยุ่งยากมาสู่เมืองสุโขทัยสำเร็จลงด้วยแผนการอันแยบยลและรวดเร็ว

ขั้นแรก พ่อขุนผาเมืองในฐานะผู้ทนายทสี่บเชื้อวงศ์และมีสิทธิโดยตรงในตำแหน่งพ่อเมือง สุโขทัยโดยได้ยกกำลังไพร่พลเข้ามายึดเมืองบางซ่ง แล้วกวาดต้อนประชาชนออกจากเมืองบางซ่ง พาไปยังเมืองรัต ยั่วยุให้ผู้ครอบครองเมืองสุโขทัยเวลานั้นเกิดเจ็บแค้นที่ถูกหยามและหยิ่งกำลังฝ่าย ตรงข้าม หรืออาจเป็นการสร้างกลลวงให้ไชลญล่ำพง ขอมสมาดสนใจที่จะทำการปราบปรามผู้กระด้าง กระเดื่อง แต่เฉพาะด้านพ่อขุนผาเมืองโดยยกกำลังออกมาทำสงครามสัประยุทธ์กันกลางแปลง พ่อขุน ผาเมืองมีความชำนาญในยุทธวิธีเช่นนี้อยู่ กับเป็นการล่อศัตรูให้ออกมาให้ห่างจากป้อมค่ายล้อม ตัวเมือง ซึ่งเป็นเกาะกำบังตัว แต่จะอย่างไรไม่ปรากฏ หรือว่าขอมสมาด ไชลญล่ำพง ยังจัดการภายใน เมืองสุโขทัยไม่พร้อม จึงมิได้นำกำลังออกมาปราบปรามการกระทำอย่างอาจหาญของพ่อขุนผาเมือง

เมื่อเหตุการณ์แปรไปอย่างไม่สมความคิด พ่อขุนบางกล่าวท่าวจึงเคลื่อนพลจากเมืองบางยาง เดินทัพเข้ายึดเมืองศรีสขนาลัย ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงหรือหัวเมืองชั้นใน ตามแผนการขั้นที่ ๒ คราวนี้ ขอมสมาด ไชลญล่ำพงไม่อาจทนนิ่งอยู่ต่อไปได้อีกแล้ว เพราะการเสียเมืองศรีสขนาลัยซึ่งเป็นเมืองลูก หลวงหรือหัวเมืองชั้นในไปแก่ฝ่ายตรงกันข้ามเช่นนี้ ย่อมทำให้เสถียรภาพของฐานะเจ้าขุนผู้ครองราช ธานีถูกท้าทายอย่างแรง กับถ้าไม่สามารถจะนำเอาเมืองศรีสขนาลัยกลับคืนมาได้ ย่อมหมายถึงการอยู่ รอดของตนเองและพรรคพวกเป็นสิ้นสุด เพราะหัวเมืองน้อยใหญ่ซึ่งเป็นบริวารจะต้องตั้งตนขัดขึ้น ไม่ยอมขึ้นแก่ผู้ปกครองราชธานีต่อไปแน่ ขอมสมาด ไชลญล่ำพง จึงนำไพร่พลออกจากเมืองสุโขทัยมุ่ง สู่เมืองศรีสขนาลัยอันเป็นที่ตั้งมั่นของกำลังทัพฝ่ายพ่อขุนบางกลางท่าว เมื่อกองทัพทางเมืองสุโขทัย เริ่มเคลื่อนกำลัง พ่อขุนบางกลางท่าวก็ส่งคนไปรายงานให้พ่อขุนผาเมืองซึ่งประชุมคนพร้อมรอท่าอยู่ แล้วที่เมืองรัตให้ทราบการ คราวนี้สมคะเนตามความคิดของสองพ่อขุนที่สามารถล่อศัตรูออกมาจาก

วงล้อมของป้อมค่ายให้ตกอยู่กลางแปลงได้ ขอมสมาด ไชลญล่ำพง จึงท่อมเทกำลังทัพมุ่งหน้าสู่
ศรีสัตนาลัย โดยหมายจะบดขยี้ทำลายพ้อขุนบางกลางท่าวและไพร่พลฝ่ายตรงกันข้ามให้พินาศ
จนไม่ได้ระวังข้างหลัง คงจะเชื่อว่ากำลังทางฝ่ายพ้อขุนผาเมืองมีไม่สู้มาก อาจตีปล้นเอาได้แต่เมือง
น้อย ๆ อย่างเมืองบางซ่ง ถ้าพ้อขุนผาเมืองมีกำลังเข้มแข็งและไพร่พลมากพอแล้วก็คงจะยกเลยมาถึง
และเข้าโจมตีไชลญล่ำพง ขอมสมาดและพรรคพวกที่เมืองสุโขทัยแล้ว แต่ภายหลังที่ยึดเมืองบางซ่งได้
ถึงแม้ว่าแผนการศึกษาขั้นต้นของพ้อขุนผาเมืองจะไม่ล้มฤทธิ์ผลดังคาดทั้งหมด แต่ก็ส่งผลให้ฝ่าย
ผู้ยึดครองสุโขทัยหลงเชื่อในเวลาต่อมาถึงแก่ขาดการระวังภัยที่จะติดตามมาข้างหลัง เมื่อกองทัพฝ่าย
เมืองสุโขทัยภายใต้การนำของขอมสมาด ไชลญล่ำพงมาถึงแดนเมืองสุโขทัยแล้ว คงจะเริ่มทำการรบ
โจมตีกองทัพฝ่ายพ้อขุนบางกลางท่าวทันที ด้วยการวิเคราะห์เหตุการณ์รบคราวนี้จากข้อความในศิลา
จารึกจะสังเกตเห็นได้ว่าเป็นการทำสงครามเพื่อเผด็จศึกให้รวดเร็วที่สุด เพราะทางฝ่ายขอมสมาด
ไชลญล่ำพง ก็คงจะไม่ปรารถนาทิ้งเมืองสุโขทัยให้ว่างทางเบื้องหลังกองทัพเป็นเวลาแรมเดือน ทั้งที่
เมืองสุโขทัยอยู่ห่างกองทัพประมาณ ๕๐ กิโลเมตรเศษ พอกองทัพฝ่ายสุโขทัยข้ามไหล่เขาพระศรี
ซึ่งเป็นทิวเขาสูงใหญ่ทอดยาวขวางอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองศรีสัตนาลัยเป็นพืดขึ้นไปทางเหนือ
เปรียบเหมือนปราการชั้นนอกป้องกันเมืองศรีสัตนาลัยมาสู่ทุ่งกว้างชานเมืองศรีสัตนาลัยด้านทิศใต้
กำลังส่วนใหญ่ของกองทัพฝ่ายเมืองสุโขทัยภายใต้การนำของขอมสมาด ไชลญล่ำพง ก็อยู่ในสภาพถูก
ปิดล้อมทางภูมิประเทศ กล่าวคือ พื้นที่ที่เป็นทุ่งกว้างชานเมืองศรีสัตนาลัยทางด้านทิศใต้ซึ่งเป็นที่ราบ
กว้างกว่าด้านใดอันมีเหลืออยู่รอบตัวเมือง เป็นที่บังคับด้วยทิวเขาพระศรีอยู่ทางด้านทิศตะวันตกกัน
ผู้คนเข้าไว้ ส่วนทางทุ่งกว้างต่อจากเขาพระศรีมีลำน้ำยมกั้นเป็นเขตล้นสุดท้องทุ่งหน้าเมืองด้านทิศ
ตะวันออก การเดินทัพโจมตีเมืองศรีสัตนาลัยจึงถูกบังคับโดยภูมิประเทศให้เดินตรงเข้าไประหว่างภูเขา
กับแม่น้ำชานอยู่สองข้าง ถ้าเกิดพลาดท่าเสียที่ขึ้นมีทางหนีอยู่ทางเดียวคือถอยหลังกลับลงทางเดิม
จะแยกย้ายไปทางขวาก็ติดลำน้ำ ถ้าจะมาทางซ้ายก็ติดภูเขากันขวางอยู่ กองทัพฝ่ายเมืองสุโขทัย
เมื่อยกมาถึงทุ่งกว้างชานเมืองศรีสัตนาลัย จึงเท่ากับเข้ามาติดอยู่ในวงล้อมเป็นการแพ้เสียเปรียบฝ่าย
ตรงกันข้ามอยู่แล้ว พอกองทัพทั้งสองฝ่ายเข้าต่อสู้รบกัน พ้อขุนผาเมืองซึ่งเตรียมกำลังไพร่พลพร้อมอยู่
แล้วก็ออกเดินทัพติดตามมาข้างหลังไพร่พลฝ่ายขอมสมาด ไชลญล่ำพง โดยไม่ผ่านเมืองสุโขทัย
เมื่อกำลังส่วนใหญ่ฝ่ายกองทัพเมืองสุโขทัยตกเข้าอยู่ในวงซังด้วยสภาพภูมิประเทศดังกล่าว กองทัพพ้อ
ขุนผาเมืองก็ยกเข้าโจมตีตะลุยกระหนาบเป็นทัพกระหนาบร่วมรบ ฝ่ายพ้อขุนบางกลางท่าวซึ่งยกออกจาก
เมืองศรีสัตนาลัย กองทัพเมืองสุโขทัยจึงตกอยู่กลางคู่ต่อสู้เป็นสองด้าน การสงคราม ณ ท้องทุ่งเมืองศรี
สัตนาลัยดังกล่าว พ้อขุนผาเมืองและพ้อขุนบางกลางท่าวเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด สามารถ
ระงับความเดือดร้อนและนำความสงบสุขมาสู่ชาวเมืองสุโขทัยดังแต่ก่อน

ภายหลังการศึกสงครามผ่านพ้นไปแล้ว ปัญหาแผ่นดินเมืองสุโขทัยว่างกษัตริย์ยังคงเป็นปัญหาสำคัญอยู่เกี่ยวกับสิทธิโดยชอบธรรมในการสืบราชสมบัติกรุงสุโขทัยนี้ควรได้แก่ พ่อขุนผาเมือง เพราะเจ้าขุนผู้นี้สืบเชื้อสายโดยตรงลงมาแต่พ่อขุนศรีนาวนัมถม แต่พ่อขุนผาเมืองมียินดีที่จะรับเป็นผู้มีสิทธิอันชอบธรรมดังกล่าว กลับเวนสิทธิการปกครองบ้านเมืองทั้งปวงแห่งราชอาณาจักรสุโขทัยให้แก่พ่อขุนบางกลางท่าวผู้เป็นสหายอันรักใคร่และไว้วางใจยิ่ง โดยมีได้มีข้อรังเกียจหรือปารถนาสิ่งตอบแทน แต่สิ่งหนึ่งประการใด ให้สมกับที่ได้พยายามบากบั่น พร้อมทั้งเสียสละกำลังกายกำลังความคิด แม้กระทั่งชีวิตเป็นเดิมพันในการรบ นอกเสียจากจะสละสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองบ้านเมืองแล้ว พ่อขุนผาเมืองยังจัดการอภิเษกพ่อขุนบางกลางท่าวขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยให้นามตัวซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระราชาธิบดีแห่งศรีโสธรปุระถวายให้เป็นเกียรติว่า กมรเต็งอัญศรีอินทรมดินทราทิตย์ ให้เป็นนามแก่พ่อขุนบางกลางท่าวเพื่อยกย่องความสำคัญและเกียรติยศ เสมอเทียบเท่ากับเกียรติศักดิ์ที่พ่อขุนผาเมืองที่เคยได้รับมาแต่พระราชาธิบดีแห่งศรีโสธรปุระอีกด้วย การเสียสละอำนาจและสิทธิการปกครองอาณาจักรสุโขทัยโดยชอบธรรมของพ่อขุนผาเมืองนี้ มีเหตุผลซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เนื่องมาจากเหตุที่พ่อขุนผาเมืองมีมเหสีคือ นางสิงขรมหาเทวี ซึ่งเป็นธิดาพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์ขอมยอมเป็นที่หวาดระแวงและไม่อาจเป็นที่นิยมยกย่องในหมู่ชาวไทยในภายหลังก็ได้ จึงได้ปลีกตนออกจากมารับเป็นประมุขแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย อีกทั้งสันนิษฐานว่าหากทรงมีทายาทในอนาคต ผู้สืบการปกครองต่อไปจะมีเชื้อสายต่างชาติเจือปนยอมเป็นการไม่เหมาะสม การเสียสละอันยิ่งใหญ่ของพ่อขุนผาเมืองเช่นนี้ควรเป็นตัวอย่างอันสำคัญแก่การกระทำคุณความดีเพื่อสร้างสรรคแก่ส่วนรวมโดยแท้

เกี่ยวกับทายาทผู้สืบสายสกุลพ่อขุนผาเมืองต่อมามีปรากฏชื่อ พระยาคำแหงพระราม ซึ่งอาจเป็นบุตรชายคนหนึ่ง รับราชการในแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหงมาโดยตลอด พระยาคำแหงพระรามผู้นี้มีบุตรสืบสายสกุลผู้หนึ่งชื่อ เจ้าศรีสรัทธิธา เจ้าศรีสรัทธิธาถูกพระยารามคำแหงและเป็นหลานพ่อขุนผาเมืองผู้นี้มีประวัติบางตอนปรากฏในศิลาจารึกว่า เมื่อยังวัยฉกรรจ์นั้นมีความเก่งกล้าสามารถและเข้มแข็งในการศึกสงครามมาก ต่อมาภายหลังอายุย่างเข้า ๓๑ ปี ได้สละเสียซึ่งชีวิตทางโลกละเพศฆราวาสออกผนวชเป็นภิกษุ ศึกษาและสร้างกุศลทำนุบำรุงการพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จนได้รับยกย่องเป็น สมเด็จพระมหาเถระศรีสรัทธิธาจุฬามุนี ศรีรัตนลังกาทิปมหาเสวามิ

เกี่ยวกับบั้นปลายชีวิตพ่อขุนผาเมืองมีปรากฏเป็นเงา ๆ ในศิลาจารึกว่าได้พำนักอยู่ที่เมืองศรีสังขาลย์ ได้มีศรัทธาในการทำนุบำรุงพระศาสนาเป็นอเนกประการมีเป็นต้นในจารึกว่า ให้สร้างเจดีย์มีคุณแก่ฝูงท้าวพระยา เป็นอาจารย์พจนนิบาลแก่ฝูงกษัตริราชชนกทั้งหลายในศรีสังขาลย์

พ่อขุนผาเมืองมีพระชนมายุยืนยาวเท่าใด และอสังกรรมเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชีวประวัติ
ของเจ้าขุนหัวหน้าชุมชนชาวไทยสมัยแรกก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยผู้นี้ แม้ว่าจะมีลำดับประวัติค่อนข้าง
กระต่อนกระแต่นไม่สู้จะได้เนื้อความต่อเนื่องกันก็จริง แต่หลักฐานจากศิลาจารึกบางตอนมีกล่าวถึง
เจ้าขุนผู้นี้ ล้วนแสดงให้เห็นประจักษ์ความสำคัญอันยิ่งใหญ่ ในด้านความเสียสละเพื่อการสร้างสรรค์
ประเทศชาติบ้านเมืองและความสงบสุขของปวงชนร่วมชาติอย่างชัดแจ้งโดยแท้

(จรัสพร ปฏิภาณ เรียบเรียงจากบันทึกการค้นคว้าของ จุลทัศน์ พยามรานนท์ พ.ศ. ๒๕๑๐)

นครบาลเพชรบูรณ์

ครั้งหนึ่ง ประมาณเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ คาดไม่ถึงว่าสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะอุบัติขึ้นในประเทศไทย โดยที่ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศอเมริกา ยุโรป เกิดประกาศสงครามกันขึ้น เนื่องจากญี่ปุ่นอยากได้เส้นทางผ่านไประบกับประเทศพม่าเพื่อจะรวมเอเชียไว้ให้หมด เพื่อจะต่อสู้กับอเมริกาต่อไป สำหรับประเทศไทยได้ถูกญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกและบุกประเทศไทยถึงกับต่อสู้กันอย่างหนักในแถบจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดสมุทรปราการ และตกลงกันได้ในเวลาต่อมา ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปรบกับพม่า โดยเส้นทางด่านเจดีย์สามองค์ ขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ฝ่ายญี่ปุ่นนายกรัฐมนตรีนาม โดไว ซึ่งขณะนั้นการสอบไล่ของ นักเรียนรัฐบาลต้องงดสอบทั่วประเทศ แต่เลื่อนชั้นให้โดยไม่ต้องสอบ จนได้ชื่อ ม.๖ หรือ ม.๘ โดไว

เมื่อเหตุการณ์คับขันเกิดขึ้นเช่นนั้น รัฐบาลเห็นว่ากรุงเทพมหานครไม่ปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง จึงสั่งอพยพย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปตั้งที่จังหวัดเพชรบูรณ์ สิ่งแรกที่จำเป็นในการขนย้ายก็คือ

ยกฐานะจากจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นนครบาลเพชรบูรณ์

๑. ทรัพย์สินของรัฐและทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งพระแก้วมรกตอันเป็นสิ่งที่เคารพสักการะของชาวไทยทั้งมวลมาไว้ที่ถ้ำฤๅษี ตำบลบึงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ต้องขนย้ายมาหมดสิ้น และได้มาตั้งกระจายอยู่เป็นแห่ง ๆ ตามอำเภอหล่มสักและอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ขณะนั้นเอง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สั่งให้ทุกจังหวัดเกณฑ์ราษฎรมาช่วยสร้างสถานที่ราชการแบบชั่วคราวมุงด้วยแฝกและฝาฟาก ในตอนนั้นเองราษฎรที่ถูกเกณฑ์มาทำงานนอกจากสร้างสถานที่ราชการแล้ว ยังต้องสร้างถนนลำลอง ถนนสายสำคัญที่สุดคือ ถนนชัยวิบูลย์ นับตั้งแต่สามแยกวังชมภู - ชัยบาดาล ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า ถนนสายสระบุรี - หล่มสัก

สถานที่ตั้งกระทรวงทบวงกรมในขณะนั้นคือ

หลักเมือง ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณนักรบไทยทั้งชาติมาชุมนุม ณ สถานที่แห่งนี้ เพื่อปกป้องภัยสงคราม เป็นการบำรุงขวัญบรรดาทหารและประชาชนชาวไทยทั้งมวล พิธีนี้ต้องเชิญพราหมณ์มาจากกรุงเทพฯ มาเป็นพิธีกรรมบวงสรวง ทำพิธีใหญ่โตมาก ขณะนั้นตัวหลักเมืองเป็นเรือนไม้ เพิ่งเป็นตัวตึกเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ (ตรงปากทาง ร.พ.สายบึงน้ำเต้า-ข้างตะลูด) ทาง ร.พ.ช.ได้เสริมสร้างเพิ่มเติมให้เป็นตัวตึก ดังที่เป็นปัจจุบันนี้

กระทรวงต่าง ๆ

๑. กระทรวงการคลัง ตั้งอยู่ที่ถ้ำฤๅษีแห่งเดียวกันกับที่เก็บทรัพย์สิน ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคารไม่ปรากฏ นอกจากถ้ำซึ่งมองเห็นรอยก่อสร้างให้มั่นคงสำหรับเป็นที่เก็บทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน กรมแผนที่ทำหน้าที่พิมพ์แผนที่ไทย ในสมัยนั้นตั้งอยู่ที่หนองน้ำยั้ง ตำบลชนไพ อำเภอมืองเพชรบูรณ์

๒. กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่บริเวณบ้านรักไทย (หนองแสด) ตำบลบึงคล้า อำเภอลำสนัก เป็นที่รวมพวกแก้ว (แม้วขาว) ที่ไม่เข้ากับแม้วแดง ซึ่งเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ และต่อมาทราบว่ากระทรวงศึกษา จะให้เป็นเกษตรกรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

๓. กระทรวงสาธารณสุข ตั้งอยู่ที่บ้านป่าแดงหลวง ตำบลบ้านกลาง อำเภอลำสนัก

๔. กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งอยู่ที่ ตำบลปากช่อง อำเภอลำสนัก

๕. กระทรวงยุติธรรม ตั้งอยู่ที่ริมถนนทางทิศตะวันตก ทางสายลำสนัก-เพชรบูรณ์ ตอนบ้านคลองเหมืองไทยกับบ้านดงขวาง ตำบลน้ำจูน อำเภอลำสนัก

๖. กระทรวงกลาโหม ตั้งอยู่บริเวณบ้านวังรุ ตำบลท่าพล อำเภอมืองเพชรบูรณ์

๗. กระทรวงมหาดไทย ตั้งอยู่ในบริเวณถนนเชิดบุญชาติ ระหว่างบ้านดงข่อย - น้ำก้อโคก ตำบลน้ำจ่อม อำเภอลำสนัก

๘. กรมทางหลวงแผ่นดิน ตั้งอยู่วัดทุ่งเสด็จ อำเภอมือง

๙. กรมเชื้อเพลิง ตั้งอยู่บ้านไร่ ตำบลเสด็จ อำเภอมือง

๑๐. โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ตั้งอยู่ที่บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอมืองเพชรบูรณ์

๑๑. ทำเนียบจอมพล ป. พิบูลสงคราม มี ๒ แห่ง คือได้วัดโพธิ์เย็น ที่ตั้งโรงน้ำแข็งเพชรเจริญ ตำบลในเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ขณะนี้อีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณโรงบ่มของ นายวิโรจน์ ตำบลน้ำก้อ

๑๒. ค่ายทหารพิบูลศักดิ์ ตั้งอยู่ที่โรงบ่ม นายติลก พิบูลนครินทร์ ที่สถานีวิทยุเสียงอดิศร ๑๕๕๐ ปากทางถนนชุมแพ-ลำสนัก และค่ายหินฮาว ตำบลหินฮาว อำเภอลำสนัก

๑๓. กรมไปรษณีย์กลาง ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าบ้านรักไทย ตำบลบึงคล้า อำเภอลำสนัก

ส่วนกรมกองต่าง ๆ นั้น ก็แยกย้ายกันมาตั้งในบริเวณเขต อำเภอมือง อำเภอลำสนัก ขณะนั้นทางสายพิษณุโลก-ลำสนัก ยังไม่ได้สร้าง

๑๔. สนามบินลำสนัก เมื่อก่อนนี้เครื่องบิน ๒ เครื่องยนต์ลงไม่ได้ ได้เสริมลูกรังสูงประมาณ ๑ เมตร ยาวประมาณ ๑ กม.เศษ โดยใช้คนเกณฑ์จากต่างจังหวัดเป็นผู้ทำ ควบคุมโดยนายทหารอากาศ สมัยนั้น ผู้เขียนระหว่างนั้นเป็น ครู ร.ร.ลำสนัก "ศักดิ์วิทยาการ" ได้ไปปฏิบัติตามคำสั่งให้ไปควบคุมจ่ายอาหารและเบี้ยเลี้ยงคนเกณฑ์ จะได้ค่าเบี้ยเลี้ยงคนละ ๓ - ๔ บาท ใช้การได้จนทุกวันนี้

๑๕. ศาลาชมวิว ตั้งอยู่บนยอดเขารัง อยู่ระหว่างเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์กับอำเภอชนแดน เป็นเรือนไม้หลังคามุงสังกะสี ในปัจจุบันยังมีอยู่ นอกจากนั้นไม่มีสิ่งก่อสร้างเหลืออยู่ นอกจากศาลหลักเมือง และถ้าฤๅษียังมีอยู่ ที่ตั้งหลักเมืองบุงน้ำเต้าตามรายงานวันประกอบพิธีก็กล่าวว่าเป็นศูนย์กลางของประเทศ เมื่อวัดไปเหนือสุด ตะวันออก และตะวันตก จะมีความยาวเท่ากัน ก็นับว่าเป็นที่อัศจรรย์อยู่ไม่น้อย

รถยนต์โดยสารเอกชนสมัยนั้น ต้องใช้เตาแก๊สถ่านทั้งนั้น เพราะไม่มีน้ำมันเบนซิน ถ้าอยู่อำเภอหล่มสัก หรือ อำเภอวิเชียรบุรี เมื่อต้องการไปกรุงเทพฯ ต้องไปทางสะพานหินทั้งสิ้น โดยรถแก๊สถ่านต้องใช้เวลาเต็มวัน ต้องค้างที่สะพานหินอีก ๑ คืน หารุ่งขึ้นจึงได้โดยสารรถไฟพิษณุโลก-กรุงเทพฯ อีก ๑ วันเต็ม ๆ จะเห็นว่าเป็นการลำบากมิใช่น้อย ปัจจุบันชาวหล่มสัก-เพชรบูรณ์ อำเภอหนองไผ่ และอำเภอวิเชียร จะใช้ทางหล่มสัก-สระบุรี ไปกลับยังทัน เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้อเมริกา หลังจากอเมริกาได้บอมบ์ด้วยลูกระเบิดที่เกาะฮิโรชิมา มีคนตายครั้งนั้นเป็นแสน ๆ คน เมืองหลวงเพชรบูรณ์ก็ได้อพยพกลับกรุงเทพมหานครอย่างเดิม

สรุป

อายุความเป็นเมืองหลวงของไทยอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ๔ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๘ ก่อนเพชรบูรณ์อย่างไรก็อย่างนั้น ความละเอียดมืออยู่มาก ผู้เขียนนำมาเล่าให้ผู้อ่านฟังเท่าที่จะทำได้

(บันทึกของ นายกวี พาแก้ว อดีตครูใหญ่โรงเรียนผดุงวิทย์ อำเภอหล่มสัก พ.ศ.๒๕๐๐)

เรื่องถิ่นไทยรวม

ท่านผู้อ่านคงจะประหลาดใจขึ้นว่าหัวข้อเรื่อง ถิ่นไทยรวม จะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับอะไร ทำนองไหนกันแน่ เนื่องจากผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นนั้นได้ขอร้องให้เขียนประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ข้าพเจ้าได้ครุ่นคิดอยู่หลายตลบว่าจะให้ชื่อเรื่องว่าอย่างไรดี ในที่สุดก็คิดว่าควรใช้หัวข้อเรื่องว่า ถิ่นไทยรวม เพราะในเนื้อหาที่มีอยู่ว่าไทยพลัดถิ่นไปอยู่ต่างแดนแล้วมารวมกันเป็นบ้านเมืองเดียวกัน การเขียนสารคดีเรื่องนี้ก็ได้อาศัยการสืบสาวราวเรื่องจากบรรพบุรุษผู้มีชีวิตอยู่บ้าง อาศัยจดจำจากคำบอกเล่าผู้เสียชีวิตไปแล้วบ้าง ประมวลขึ้นเป็นเรื่องราวและได้ทบทวนดูแล้วเห็นว่าไม่ได้ขนาดเท่าที่ควร เพราะเป็นการเก็บเล็กผสมน้อยเท่าที่จะหาได้ อนึ่งข้อความบางตอนอาจจะผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความคิดเห็นของท่านผู้อ่านก็ได้ ฉะนั้นจึงขอให้ท่านผู้อ่านถือเพียงว่าเป็นความคิดเห็นและบันทึกความจำจากบุคคลหนึ่งในหลาย ๆ คนเท่านั้น จากสำเนียงภาษาที่ใช้กันในแต่ละท้องถิ่นในเมืองหล่มสักนี้ถึงแม้จะพูดกันรู้เรื่องในฐานะที่เป็นภาษาไทยเหมือนกัน แต่สำเนียงและคำบางคำนั้นผิดแผกแตกต่างกันไป ไทยบ้านตัวพูดสำเนียงหนึ่ง ไทยบ้านน้ำก้อไปอีกสำเนียงหนึ่ง อันว่าเสียงสำเนียงภาษาที่คนเรารับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษนั้นเป็นการยากที่จะตัดแปลงแก้ไขให้เป็นเสียงสำเนียงอื่นได้ ดังนั้นจึงทำให้คิดไปว่าชาวไทยในเมืองหล่มสักนี้มีสำเนียงผิดแผกแตกต่างกันก็อาจจะได้รับมรดกตกทอดมาจากที่ต่าง ๆ กัน ดังชนชาวตำบลบ้านตัว บ้านหวาย บ้านโสก สำเนียงพูดทำไม่ไม่เหมือนกับชาวบ้านวัดป่า บ้านสังขอย จากการสืบสาวราวเรื่องก็ได้รับความว่า ชาวไทยกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ หรือกรุงศรีสัตนาคนหุต ลงมาทางใต้ มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนปลูกสร้างทำไร่ไถนาอยู่บ้านพุทธานาเวียง อำเภอภูเขียวหรืออำเภอฝักบัวก็เรียก ในเขตจังหวัดชัยภูมิและได้มีการอพยพติดต่อกันมาทุกปี ผู้คนพลเมืองก็เพิ่มขึ้นโดยธรรมชาติบ้าง จึงทำให้ถิ่นที่ทำกินแคบเข้าและเป็นเหตุให้ชาวไทยกลุ่มนี้อพยพต่อไปอีก โดยบายหน้าไปตามเทือกเขามาทางทิศตะวันตกเพื่อแสวงหาแหล่งทำกินสืบไป จึงได้มาพบผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีแม่น้ำและที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตร จึงได้ปักหลักตั้งถิ่นฐานลงในผืนแผ่นดินอันมีชื่อว่าบ้านตัว ที่แรกคงจะมีดงต้นตัว และเมื่อเกิดเป็นบ้านขึ้นจึงให้นามว่าบ้านตัว หลักฐานอ้างอิงว่าไทยบ้านตัวมีบรรพบุรุษร่วมกับไทยบ้านพุทธานาเวียงซึ่งอพยพจากเวียงจันทน์นั้น ด้วยการพูดสำเนียงเดียวกัน คำบางคำใช้เหมือนกัน เช่น คำไทยกลางว่า อะไร หรือทำไม ชาวบ้านตัวและชาวพุทธานาเวียงจะใช้คำว่า อีเปียง หรือ ปีสัง เรียกมะพร้าวว่า หมากผางเหมือนกัน ดังนี้ เป็นต้น

เมื่อชาวไทยบ้านตัวเลือกที่ทำกินได้ชัยภูมิอันดีแล้ว ผู้คนพลเมืองก็เพิ่มจำนวนขึ้นจนกระทั่งกลายหมู่บ้านตำบล จึงได้สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจคือวัดศรีภูมิ หรืออีกนามหนึ่งว่าวัดศรีบุญเรือง

ตั้งเจ้าอาวาสองค์แรกมีนามว่าพระครูหลักคำ (น้อย) อันเป็นทำเนียบสมณศักดิ์ของชาวเวียงจันทน์มาแต่ดั้งเดิม มีพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในโบสถ์ก็สร้างตามแบบศิลปะเวียงจันทน์ ขนบธรรมเนียมประเพณีในการครองชีพก็มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่พิถีพิถัน การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนมีทรวดทรงอย่างเดียวกับเวียงจันทน์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วจึงทำให้เราเชื่อกันว่าไทยบ้านดิวบ้านหวาย บ้านโสก ก็คือชาวไทยที่มีบรรพบุรุษจากที่เดียวกันคือเวียงจันทน์หรืออำเภอ...กรุงศรีสัตนาคณหุตนั่นเอง

ในสมัยเดียวกันนี้ที่น้องไทยอีกกลุ่มหนึ่งจากกรุงศรีสัตนาคณหุตอพยพมุ่งหน้าลงมาทางใต้ผ่านนครราชสีมาเข้าสู่สระบุรี มาแยกกันตั้งรกรากที่ทำกินอยู่คนละหมู่บ้าน คือที่บ้านท่าศรีโพธิ์แห่งหนึ่ง บ้านตาลเดี่ยวแห่งหนึ่ง และได้อพยพติดตามกันลงมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งผู้คนคับคั่งอีก จึงทำให้บางส่วนของคนไทยสองกลุ่มนี้เริ่มมีการอพยพต่อไปอีก คราวนี้การอพยพได้มุ่งโจมตีขึ้นเหนือไม่ล่องลงใต้เช่นเคย ยึดลำน้ำป่าสักเป็นหลักในการเดินทาง ในที่สุดก็มาได้ชัยภูมิดีแห่งหนึ่ง พวกแรกมาหยุดลงที่บ้านท่ากกโพธิ์ที่ตรงนั้นมีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ชาวไทยผู้อพยพพวกแรกจึงให้นามบ้านใหม่ว่าบ้านโพธิ์ หรือท่ากกโพธิ์ เพื่อให้มีนามบ้านเดิมคือบ้านท่าศรีโพธิ์ อีกพวกหนึ่งเลยขึ้นมาทางเหนือมาหยุดอยู่ที่บ้านตาลเดี่ยวและได้เอานามบ้านเดิมมาตั้งนามบ้านใหม่ว่าบ้านตาลเดี่ยว ฉะนั้นบ้านตาลเดี่ยวจึงมีอยู่ทั้งจังหวัดสระบุรีและอำเภอหล่มสัก แต่สำเนียงที่พูดจากันไม่ยกเหมือนไทยอพยพบ้านดิว ข้อนี้สันนิษฐานว่าไทยอพยพพวกหลังนี้มีจำนวนน้อย เมื่อมาอยู่ใกล้กับไทยส่วนใหญ่คือไทยบ้านวัดป่าสำเนียงจึงถูกกลืนเป็นไทยวัดป่าเสียสิ้น ถึงอย่างไรก็ดีเมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าได้พบกับชายสูงอายุหลายคนชาวบ้านท่ากกโพธิ์ยังพูดสำเนียงบ้านดิวอยู่

ชาวไทยอพยพอีกสายหนึ่งจากเมืองหลวงพระบางและนครเวียงจันทน์ ได้อพยพมุ่งลงมาทางใต้ ผ่านเมืองบ่อแต่น แก่นท้าว มาตั้งหลักแหล่งอยู่หล่มเก่าค่อย ๆ แผ่มาสู่หล่มสัก กลุ่มอพยพกลุ่มนี้มีบุคคลที่เป็นเชื้อพระวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ร่วมมาด้วย มีพระนามว่าเจ้าบุญไทยเสด็จมาในรูปของนายวานิชผู้ค้าช้าง นัยว่าได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองหล่มสัก ตอนด้านหลังบ้านของนายอำเภอหล่มสักเดี๋ยวนี้ และเจ้าบุญไทยก็คือต้นตระกูลของนามสกุล บุญไทย นั่นเอง

อีกสายหนึ่งของขบวนการไทยอพยพครั้งนั้นคือพวกไทยพวน ไทยพวนมีถิ่นเดิมอยู่ที่เมืองเชียงขวางในอาณาจักรเวียงจันทน์ ได้อพยพเข้าสู่ลพบุรี อำเภอบ้านหมี่ สนามแจ่ง แล้วเลยกระแสน้ำขึ้นเข้ามาอยู่ที่บ้านหนองไขว่ ไทยพวนอีกสายหนึ่งมาจากบ้านบิตตะแวง เมืองเวียงจันทน์อพยพมาอยู่บ้านพวน หล่มเก่า มาอยู่บ้านสักงอย หล่มสัก ไทยพวนมีนิสัยขยันขันแข็งต่อการประกอบอาชีพหนักเอาเบาสู้ จึงทำให้สามารถตั้งหลักฐานได้รวดเร็ว

บรรดาไทยอพยพทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว กล่าวกันว่าไทยฝั่งซ้ายของแม่น้ำป่าสักมากกว่าไทย

ฝั่งขวา ดังนั้น ถึงคราวจะตั้งเมืองจึงเป็นมติจากเสียงข้างมากคือคนฝั่งซ้าย มีบ้านตัว บ้านหวาย ห้วยไร่ ท่ากกโพธิ์ ตาลเดี่ยว ศาลว่าการเมืองหล่มสักจึงตั้งขึ้น ที่ทำการเทศบาลตำบลหล่มสักปัจจุบันนี้

เจ้าเมืองหล่มสักคนแรกตามเรื่องเล่าที่สืบมาว่า นายคง ชาวเมืองสระบุรีได้มาตั้งถิ่นฐาน แถวบ้านท่ากกโพธิ์ เป็นผู้ที่มิคุณลักษณะควรแก่การเป็นพ่อเมือง มีความรู้ สติปัญญาเหนือคนทั้งปวง ขณะนั้นประจวบกับเวลาที่เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์ยกทัพยึดเมือง นครราชสีมาให้เจ้าราชวงศ์ยกมายึดเมืองหล่มเก่า อุปฮาดเมืองหล่มเก่ายอมสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์ พระยาอภัยภูธรกับพระยาพิชัยรณฤทธิ์ แม่ทัพกรุงยกขึ้นมาถึงเมืองหล่มสัก เจ้าราชวงศ์กับอุปฮาดเมืองหล่มเก่า จึงถอยหนีจากเมืองหล่มเก่า นายคงกับพวกจึงอาสานำทัพกรุงติดตามทัพเจ้าราชวงศ์ไป ทันทันที่หนองบัวลำพู ได้สู้รบกันเป็นสามารถทัพกรุงจับเจ้าราชวงศ์แม่ทัพเวียงจันทน์ ได้ประหารชีวิต ตามกฎอัยการศึก

ด้วยความดีความชอบในราชการสงคราม นายคงจึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระสุริยวงษา แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองหล่มสักคนแรกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระสุริยวงษามีบุตรชาย คนหนึ่ง ชื่อเทศ นายเทศบุตรชายเจ้าเมืองได้เจริญรอยตามบิดา มีความรู้ความสามารถในการปกครอง ช่วยเหลือราชการแทนบิดาอยู่เสมอ เมื่อสิ้นบุญพระสุริยวงษาแล้ว นายเทศได้ครองตำแหน่งเจ้าเมือง แทนบิดา ปฏิบัติราชการด้วยดี จนกระทั่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุริยวงษาชนะ สงครามราชภักดี ด้วยประการฉะนี้

(บันทึกของนายปลื้ม จันทสิงห์ อดีตครูใหญ่โรงเรียนเมตตาศึกษา อำเภอหล่มสัก พ.ศ.๒๕๑๐)

นครเดิด

ราวศตวรรษที่ ๑๗ สมัยขอมเรืองอำนาจซึ่งตรงกับสมัย "พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒" หรือที่เรียกว่า "พระปฐมสุริยวงศ์" ได้ขยายอาณาเขตแผ่อิทธิพลมาครอบครองสยามประเทศ หรือแคว้นสุวรรณภูมิด้วย เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ไทยรวมกลุ่มเป็นกลุ่มใหญ่ ฝ่ายขอมจึงต้องส่งขุนศึกและเชื้อพระวงศ์ออกครองเมืองต่าง ๆ เป็นต้นเมืองละโว้ (ลพบุรี) เมืองศรีเทพ (กิ่งอำเภอศรีเทพ) นครเดิด (ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก) เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เพื่อคอยควบคุมและตัดกำลังคนไทย มิให้รวมกำลังเป็นกลุ่มใหญ่ได้ แต่กระนั้นก็ตีคนไทยใจสิงห์ เลือดเข้มข้นและระอุด้วยความรักอิสระซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบรรพชนไทย จึงรวบรวมเป็นกลุ่มขึ้นจนได้ เช่น

กลุ่มเชียงใหม่ อันมีพ่อขุนเม็งราย เป็นหัวหน้า

กลุ่มเมืองพะเยา อันมีพ่อขุนงำเมือง เป็นหัวหน้า

กลุ่มเมืองบางยาง อันมีพ่อขุนบางกลางท่าว เป็นหัวหน้า

กลุ่มเมืองจอด อันมีขุนสามชน เป็นหัวหน้า

กลุ่มเมืองราด อันมีพ่อขุนผาเมือง เป็นหัวหน้า

นครเดิดเป็นเมืองขอมซึ่งตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูท่าทีของคนไทยกลุ่มเมืองราด อันมีพ่อขุนผาเมืองเป็นหัวหน้า (เมืองราดคาดว่าคงอยู่บ้านวังโป่ง ตำบลบ้านหวายต่อบ้านโสก อำเภอหล่มสัก เพราะมีซากเจดีย์ศิลปะเชียงแสนยุคปลายปรากฏอยู่) ดังนั้นนครเดิดคาดว่าคงเป็นเมืองของนางสิงขรเทวี ราชธิดาเจ้ากรุงขอมและกึ่งเป็นเมืองสมัยเดียวกับเมืองศรีเทพ นครเดิดแปลตามศัพท์ว่า "นครที่มีความรุ่งเรือง" ปัจจุบันยังคงมีซากเมืองในตำบลปากช่อง ตำบลตาลเดี่ยว และตำบลลานป่าติดต่อกัน ตัวเมืองอยู่สองฝั่งลำน้ำป่าสัก ปัจจุบันกระแสน้ำลำน้ำป่าสักได้หลายเนื้อที่ทางด้านตัวเมืองพังทลายไปมาก ยังปรากฏแนวเชิงเนินดิน อันเป็นแนวกำแพงเมือง กว้างราว ๖ เมตร แต่ยาวเป็นแนวโค้งไปบรรจบลำน้ำป่าสักอีกด้านหนึ่งเป็นแนวยาวราว ๒-๓ กิโลเมตร และยังมีสระคงคาเหลืออีก ๓ สระ ตื้นเขินมาก ๒ สระยังลึกมีน้ำขังอีก ๑ สระ นอกจากนี้ยังมีซากอิฐ สันนิษฐานเป็นปราสาทหินดินอยู่เป็นที่ ๆ อิฐเนื้อแน่นแกร่งหนักแสดงว่ามีอายุมาก ก้อนใหญ่ผิดปกติ แต่ลดก้อนขนาดหนา ๔.๕ นิ้ว กว้าง ๗.๕ นิ้ว ยาว ๑๕ นิ้ว ยังคงซากที่เห็นชัด ณ เชิงฝั่งลำน้ำป่าสักแห่งหนึ่ง ที่เรียกว่าท่าอิฐ อยู่เหนือแก่งเมืองขึ้นไป และเลยแนวกำแพงเมือง เนื่องจากเพราะกระแสน้ำเซาะฝั่งพังเห็นแนวอิฐได้ชัดเจน

ทั้ง ๆ ที่พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ ส่งกำลังขอมสร้างเมืองคลุมกำลังคนไทยเป็นตอน ๆ ก็ยังไม่ไว้ใจ เพราะยังเกรงคนไทยกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มเมืองราด อันมีพ่อขุนผาเมืองเป็นหัวหน้า เนื่องจากเพราะมีกำลังเข้มแข็ง ทั้งสติปัญญาและไหวพริบ ตลอดจนกำลังไพร่พลจึงดำเนินนโยบายทางการเมือง

แบบสमानให้เป็นทองแผ่นเดียวกัน พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ จึงยกนางสิงขรเทวี ราชเทวีให้พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองภาคเป็นชายา และพระราชทานพระขรรค์ไชยศรี เป็นพระขรรค์อาญาสิทธิ์ พร้อมทั้งสถาปนายศให้ชั้นพญาพานทองทรงนามว่า “กัมรเดงอัญศรีอินทรบดินทราทิตย์” หวังไม่ให้ไทยสลดหลุดเป็นอิสระได้ แต่หัวใจพ่อขุนผาเมือง เลือดข้น หัวใจสิงห์ ไม่ยอมจางสายเลือดชั้นขอม และมีเห็นแก่ลาภยศที่ขุนขอมมอบให้ นึกอยู่เสมอต้องนำเผ่าไทยประกาศอิสระให้จงได้ จึงเมื่อได้โอกาสจึงนัดหมายกับพ่อขุนบางกลางท่าวเข้าตีเมืองสุโขทัย พ้นจากอำนาจขอมสำเร็จ ตั้งเป็นอาณาจักรสุโขทัยแต่นั้นมา ทั้งยังเสียสละให้พ่อขุนบางกลางท่าวเพื่อนน้ำมิตรเป็นปฐมกษัตริย์กรุงสุโขทัยแทน เพียงฝากชื่อยศของตนไว้เท่านั้น การเสียสละครั้งนี้เป็นเหตุให้นางสิงขรเทวีเสียใจมาก ถึงกับเผาเมืองภาคและมากระโดดน้ำตายที่แก่งเมืองของนครเด็ดซึ่งเป็นเมืองดั้งเดิมของนาง ศพนางลอยไปตามลำน้ำป่าสักมาติด ณ วัดประตูดาวอำเภอมืองเพชรบูรณ์ เมื่อพ่อขุนผาเมืองตามไปพบศพ นำศพขึ้นพักในตำบลแห่งหนึ่งในที่นั่นต่อมาจึงเรียกว่า “คลองแสนพญาโคก” เพื่อระลึกที่พ่อขุนผาเมืองโคกเคड़ाอาลัยนางสิงขรเทวี

(บันทึกของ แสนพญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอลำลูกก พ.ศ.๒๕๐๐)

หลวงพ่อกำผู้เรื่องวิทยาคม

พูดถึงหลวงพ่อกำ "พระครูสังวรธรรมคุด สุวิสุทธคณิ สังฆะวระ" เจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก ครอบวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) เมื่อสมัย ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว ชาวคณะอำเภอลหล่มสัก อำเภอลหล่มเก่า ยอมรู้จักดี ทั่วไป โดยเฉพาะชาวบ้านบ้านตัว บ้านโสก บ้านหวาย บ้านห้วยไร่ บ้านห้วยโป่ง เป็นต้น ล้วนเป็น ลูกศิษย์ลูกหาท่านทั้งนั้น

ลูกศิษย์ที่สำคัญทางฝ่ายบ้านเมืองได้แก่ ท่านเจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๓ คือ พระยาสุรศักดิ์สุนทร และพระยาประเสริฐ ลูกพระยาพานทองเมืองหล่มสัก ซึ่งเป็นต้นสกุลของ "จันทิมพิพะ" เป็นต้น ทางฝ่ายพุทธจักรก็มีพระครูวาทีวิสุทธิ วัดทุ่งจันทร์สมุทระเป็นลูกศิษย์กันกุฎิ แม้ปัจจุบันก็ยังมีลูกศิษย์ หลวงพ่อกำที่ยังเรื่องวิทยาคมอยู่แทนท่านก็คือ "พระครูวิชิตพัชราจารย์" หรือ "หลวงพ่อกบ" แห่ง วัดพุทธบาทเขาน้อย อำเภอนนทบุรี

สมัยก่อนนั้นเล่ากันว่า นอกจากหลวงพ่อกำจะเรื่องวิทยาคมแล้ว ก็ยังมี "ครูบาชีว" แห่ง วัดปากห้วยขอนแก่นอีกท่านหนึ่ง ซึ่งล้วนแต่เรื่องวิทยาคมไม่น้อยเหมือนกัน ต่างก็มีอภินิหาร เป็นต้น หายตัวล่องหน ย่นระยะทาง มีอำนาจจิตสูงสามารถเรียกลมเรียกฝนและห้ามสรรพาวุธทั้งมวล

เมืองหล่มสักสมัยที่ได้รับยกฐานะเป็นตัวจังหวัดขึ้นอยู่กับมณฑลเพชรบูรณ์ ในราว ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการจังหวัดหล่มสักคนแรกคือ "พระยาสุริยวงศาaramราชภัคติมหาเดชะชนะสงคราม" หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "เจ้าคุณพานทองท้าวทศ" ชื่อเดิมชื่อว่า "คง" ขณะนั้นมียศเป็น "หลวงจ่าบังคับพคุณ" ได้มีความชอบรบชนะศึกเขมร (สมัยยกภูเจ้าอนุวงศ์) จึงมีความชอบได้รับยศเป็นเจ้าเมืองครองเมืองหล่ม (เมืองหล่มเก่า) แต่พระยาสุริยวงศา (คง) เห็นว่าเมืองหล่มคับแคบ ที่ราบประกอบอาชีพน้อย เนื่องจากอยู่ในช่องเขาขนานทั้งสองด้าน อนึ่ง อาศัยลำน้ำจากลำน้ำพุง ซึ่งเป็นลำธารเล็ก ๆ ประกอบอาชีพ ยากที่จะเจริญ จึงอพยพไปตั้งเมืองใหม่ที่บ้านกกโพธิ์ อันเป็นทำเลอยู่ใกล้ลำน้ำป่าสัก มีที่ราบกว้างขวางกว่า น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ แล้วเรียกเมืองใหม่ว่า "เมืองหล่มสัก" (บริเวณที่ตั้งเทศบาลตำบลหล่มสักเป็นจวนเจ้าเมือง บริเวณฝั่งน้ำตรงข้ามเป็นศาลากลางจังหวัดหล่มสัก มีวัดป่า (ไพโรธนทร์ศักดิ์ดาราม) เป็นวัดถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เมื่อสิ้นสมัยพระยาสุริยวงศา (คง) แล้วก็มีเจ้าเมืองหล่มสักสืบมาดังนี้

เจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๒ คือ พระเลิศแหล่งหล่ม

เจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๓ คือ พระยาสุริยศักดิ์สุนทร

เจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๔ คือ พระยารามราชเดชะ

เจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๕ คือ พระยาเสน่หามนตรี

นับว่า "พระยาแสนหามนตรี" เป็นเจ้าเมืองหล่มสักคนสุดท้าย เนื่องจากมณฑลเพชรบูรณ์ ยุบสภาพเป็นจังหวัดไปพร้อมกับมณฑลพิษณุโลก จังหวัดหล่มสักก็พลอยถูกยุบลงเป็นอำเภอหล่มสัก ราว พ.ศ. ๒๔๗๖

ทางฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ ก็มีเจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก องค์แรกคือ "พระครูวิเศษสารคุณ" แห่งวัดศรีสะอาด ท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัดอยู่ ๒๕ พรรษา ก็ลาสิกขาไปประกอบอาชีพอื่น ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดจึงมาตกแก่ "ครูบาเง่า" หรือ "หลวงพ่อเง่า" แห่งวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) ได้รับยศพระครูเป็น "พระครูสังวรธรรมคตสุวิสุทธคณิ สังฆะวระหะ" นับว่าได้รับพระราชทานยศเป็นเจ้าคณะจังหวัด พร้อมกับเจ้าเมืองหล่มสักคนที่ ๓ ได้รับยศพระยา คือ "พระยาสุริยภักดีสุนทร"

หลวงพ่อเง่า ท่านเป็นคนในถิ่นฐานบ้านหนองอ้อ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสักโดยกำเนิด นามสกุลเดิมท่านคือ "นามสกุลบัวหา" และพวกนามสกุล อินดีคำ เป็นนามสกุลญาติพี่น้องของท่าน ท่านได้อุปสมบทเป็นสามเณรมาแต่อายุน้อยเยาว์ เมื่ออายุครบอุปสมบทก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุมีครูบาหนองคูเป็นอุปัชฌาย์ เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ก็คงครองวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) เรื่อยมาจนได้รับยศ "พระครูสังวรธรรมคตฯ" เป็นเจ้าคณะจังหวัด อายุท่านยืนนานมาก สิ้นอายุขัยเมื่ออายุ ๙๙ พรรษา

ขณะท่านดำรงเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) นี้ ท่านนับว่าเป็นผู้วางรากฐานสร้าง ความเจริญรุ่งเรืองแก่วัดศรีภูมิ (บ้านตัว) เป็นอันมาก จนวัดใหญ่โตกว้างขวาง จนต้องจัดแบ่งคณะปกครอง เช่น คณะศรีบุญเรือง คณะศรีภูมิ คณะเหนือ เป็นต้น ต่อ ๆ มาชาวบ้านจึงเข้าใจว่าเป็นวัดติดกัน ๓ วัด ความจริงเป็นการแสดงความรุ่งเรืองในสมัยหลวงพ่อเง่านั่นเอง

วัดศรีภูมิหรือวัดบ้านตัวนี้ เดิมทีเดียวเมื่อแรกสร้างวัด มีพระภิกษุจากเวียงจันทน์มาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก จะเห็นได้จากถาวรวัตถุคือเจดีย์ระหว่างพระอุโบสถกับอนุสาวรีย์รูปหลวงพ่อเง่า เป็นเจดีย์สร้างโดยศรัทธาชาวเวียงจันทน์ ที่ติดตามเจ้าอาวาสซึ่งเป็นชาวเวียงจันทน์องค์แรกมาอยู่วัดนี้

เมืองหล่มไม่ว่าเมืองหล่มเก่า หรือเมืองหล่มสัก ชาวบ้านชอบนิมนต์พระภิกษุจากเวียงจันทน์ มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเสมอ มีประวัติสืบสาวได้จากวัดไพโรสถ์ศึกษาดาราม แม่นามเรียกยศเจ้าอาวาสแต่เดิม ยังนิยมเรียกนามยศเช่นเดียวกับทางเวียงจันทน์ เช่น

ลำเริง	เทียบเท่า	พระครูชั้นประทวน
ชา	เทียบเท่า	พระครูชั้นประทวน
ญาครุ	เทียบเท่า	พระครูชั้นสัญญาบัตร
พระครูหลัดดำ	เทียบเท่า	ราชาคณะ
พระครูลูกแก้ว	เทียบเท่า	ราชาคณะ
พระครูยอดแก้ว	เทียบเท่า	ชั้นสังฆราช

หลวงพ่อง่า นับเป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งในด้านจิตใจทางพุทธศาสนาและทางโลกโดยครบถ้วน เล่ากันว่า ครั้งกระโน้นชาวบ้านตัว บ้านโสก และบ้านใกล้เคียง มีอาชีพทางค้าโค กระบือ ต้องคุมขบวนไปขายทางขอนแก่นและภูเขียว โดยเส้นทางข้ามอน นาพอสอง และผานกเค้า ตามระยะทางต้องฝ่าป่าฝ่าดงและเทือกเขาสลับซับซ้อน มักมีโจรปล้นชิงอยู่เสมอ ชาวบ้านอาศัย "หลวงพ่อง่า" เป็นหลักชัย ขอตะกรุดและผ้าประเจียดของหลวงพ่อดีด้วย ถึงป่าไหนมีดค้ำก็พักขบวนคาราวาน ใช้ทรายเสกของหลวงพ่อง่าลาดซัดแปดทิศทาง โจร ขโมย หรือสัตว์ร้ายไม่เคยมากล้ากลายเลย บางครั้งก็ยังอาศัย วัชรูญ ควายธนู ป้อนกันบริเวณรอบนอก ด้วยอำนาจจิตแห่งวิทยาาคมของหลวงพ่อง่าเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวบ้านทั้งหลาย จึงสมัครเป็นลูกศิษย์ลูกหาทำนุมาหลาย และมีเรื่องเล่าทำนองอภินิหารว่า แม้แต่บ้านพักของท่าน สวนของท่าน ครั้งเป็นฆราวาส ยิงปืนเข้ามายังไม่ดัง หลวงพ่อง่าจึงดูจุ่มพร้อมไพร่พร้อมไพร่แก่ชาวบ้านที่ศรัทธาเลื่อมใสท่านยิ่งนัก

แม้แต่เมื่อคราว พ.ศ.๒๕๐๙ พวกศิษยานุศิษย์ได้ระลึกถึงพระคุณของหลวงพ่อง่า ได้สร้างรูปจำลองของท่าน ทั้งขนาดพระพุทธรูปเหมือนขนาดหน้าตัก ๔ นิ้ว และแบบพระเครื่องรูปเหมือนองค์เล็ก ๆ แบบลอยตัว ทำพิธีพุทธาภิเศก และบวงสรวงวิญญานของท่านก็ยังปรากฏความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งในด้านคงกระพันและแคล้วคลาดยิ่งนัก ปรากฏว่าทั้งพระเครื่องและพระพุทธรูปเหมือนของท่านหมดไปจากวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) ไปอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันชาวบ้านตัว บ้านโสก บ้านหวาย ที่เป็นศิษยานุศิษย์ของท่าน ต่างหวงแหนพระที่สร้างชุดนี้ยิ่งนัก หวงแม้กระทั่งจะขอม

นอกจากวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) จะมีหลวงพ่อง่า ผู้เรืองวิทยาาคมเป็นดูจุ่มพร้อมไพร่พร้อมไพร่ของชาวบ้านและถิ่นใกล้เคียงแล้ว ทางวัดยังมีพระพุทธรูปโบราณที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นทองสัมฤทธิ์ดำ อยู่คู่วัดคู่บ้านอยู่ ๒ องค์ องค์หนึ่งมีอักษรไทยล้านช้างหรืออักษรไทยเวียงจันทน์จารึกชื่อว่า "พระพุทธสรณาคม" และได้สร้างแต่ปี พ.ศ.๑๔๔๐ นับว่าอายุประมาณ ๑,๐๓๖ ปี

แต่พระพุทธรูปสัมฤทธิ์อีกองค์หนึ่งไม่มีอักษรจารึก กลับเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตัวและชาวบ้านใกล้เคียงนับถือยิ่งนัก ใช้เป็นองค์พยานเป็นที่ยกเสียงทนายให้หนักจนยกไม่ขึ้น หรือเบามาก ตามจิตปรารถนา อธิษฐานไม่ว่ามีงานประเพณีวัดไหนก็ตาม ประชาชนที่เลื่อมใสจะนิมนต์ไปประกอบการเสด็จทนายอยู่เสมอมา และก็มักปรากฏการณ์อัศจรรย์เป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนไม่เสื่อมคลาย

(บันทึกของ อุดม สีบล้า อดีตผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๕๑๐)

การละเล่นแมงต๊อบเต่า

ประวัติความเป็นมา

การแสดงแมงต๊อบเต่าเป็นประเพณีการแสดงพื้นบ้านของชาวอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ถือเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีอายุหลายร้อยปีมาแล้ว การละเล่นแมงต๊อบเต่าเป็นการร้องลำนำแบบเดียวกับหมอลำ หรือจ้อยขอของภาคเหนือ ชาวบ้านในท้องที่อำเภอหล่มสักและหล่มเก่าได้นำเอาการร้องแมงต๊อบเต่ามาเล่นเป็นละคร ทำนองเดียวกับละครนอก โดยใช้ผู้แสดงเป็นชายล้วน ๆ ต่อมาภายหลังได้ปรับปรุงเล่นเป็นแบบชายหญิงจริง

ลักษณะการแสดงคล้าย ๆ กับการแสดงลิเก หรือละครของภาคกลาง คือ แสดงเป็นเรื่องราว มีตัวละคร ตัวนาง ตัวประกอบมากมาย ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่อง บทคำร้องจะร้องเป็นกลอนที่คล้องจองกันเหมือนกลอนหมอลำ และใช้สำเนียงพื้นบ้าน การร้องจะสลับกับการพูดภาษาพื้นบ้าน

สมัยก่อนชาวบ้านมีงานต่าง ๆ เช่น งานบวช งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานทำบุญแจกข้าว งานกุสิน งานผ้าป่า งานโกนจุก เจ้าภาพจะไปว่าจ้างคณะต๊อบเต่ามาแสดงเพื่อเป็นการสมโภชหรือฉลองงาน เพื่อให้งานสนุกสนานครึกครื้น

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงแมงต๊อบเต่าเป็นเครื่องดนตรีไทยล้วน ๆ ได้แก่

๑. กลอง คือ เครื่องตี ซึ่งด้วยหนัง ร้อยโยงด้วยสายหนัง

๒. ระนาด คือ เครื่องตี รูปร่างเป็นรางยาว หวังอนท้ายงอน มีลูกระนาดวางขวาง ระนาดมี ๓ ชนิด คือ

๒.๑ ชนิดเสียงทุ้ม เรียกว่า ระนาดทุ้ม

๒.๒ ชนิดเสียงแหลม เรียกว่า ระนาดเอก

๒.๓ ชนิดลูกระนาดเป็นหลัก หัวท้ายไม่งอน เรียกว่า ระนาดเหล็ก

๓. ม้องวง คือ เครื่องตี มีลูกม้องเหล็กหลายอันเรียงเป็นวง

๔. ปี่ คือ เครื่องเป่า มีหลายชนิด เช่น ปี่ใน ปี่นอก ปี่ชวา

๕. พิณ คือ เครื่องดีด มีสายสำหรับดีด

๖. แคน คือ เครื่องเป่า ทำด้วยไม้ขางผูกเรียงกัน มีเต้าเสียงเป่าออกมาเป็นเสียงดนตรี

๗. ซอ คือ เครื่องสี เป็นเครื่องดนตรีจำพวกเครื่องสาย สีออกมาเป็นเพลง ได้แก่ ซออู้ ซอด้วง

๘. ซึง คือ เครื่องสี ลักษณะคล้ายซอ

๙. ฉิ่ง, ฉาบ คือ เครื่องตี บอกจังหวะเข้ากับดนตรี มักทำด้วยทองเหลือง

๑๐. ขลุ่ย คือ เครื่องเป่าชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้รวก

เรื่องที่แสดง

เรื่องที่น่าสนใจมาจากนิทานพื้นบ้าน มาจากหนังสือวรรณคดีบ้าง นิทานชาดกบ้าง หรือตำนานบ้าง ได้สัมผัสภาษาประชาชนชาวตำบลบ้านโสก และตำบลใกล้เคียงหลาย ๆ ท่าน รวบรวมได้ดังต่อไปนี้

๑. เรื่องจำปาสี่ต้น
๒. เรื่องท้าวกำกาดำ
๓. เรื่องท้าวสุริวงศ์
๔. เรื่องพระเวสสันดร (วรรณคดีเรื่องเวสสันดรชาดก)
๕. เรื่องนางชูลูกกับนางอ้ว
๖. เรื่องนางผมหอม (วรรณคดี เรื่องเสื่อโคคำจันทร์)
๗. เรื่องเงาะป่า (วรรณคดี เรื่องสังข์ทอง)
๘. เรื่องไกรทอง
๙. เรื่องนางแดงอ่อน
๑๐. เรื่องท้าวการะเกษ
๑๑. เรื่องพระสุธนกับนางมโนห์รา
๑๒. เรื่องเกษรอุบล
๑๓. เรื่องสังข์ศิลป์ชัย
๑๔. เรื่องรามเกียรติ์
๑๕. เรื่องขุนช้างขุนแผน (วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน)
๑๖. เรื่องเต่าทอง
๑๗. เรื่องนางอรพิน
๑๘. เรื่องทานตะวันจันทร์รา
๑๙. เรื่องประกายแก้วประกายแสง
๒๐. เรื่องปลาแดกปลาร้า
๒๑. เรื่องนางนาคพระโขนง
๒๒. เรื่องดาบเสรีภาพ
๒๓. เรื่องธรรณีกรรมแสง
๒๔. เรื่องหยดน้ำตา หยาดฟ้าสั่งนาง
๒๕. เรื่องหนูล่าพลอย

๒๖. เรื่องท้าวจันทโครพ
๒๗. เรื่องน้ำตาเมียหลวง
๒๘. เรื่องน้ำตาสาวกำพร้า
๒๙. เรื่องนางหงษ์ทอง
๓๐. เรื่องทาชน้ำตา
๓๑. เรื่องโสนน้อยเรือนงาม
๓๒. เรื่องท้าวจันทอง
๓๓. เรื่องท้าวจินดา นางจำปาทอง
๓๔. เรื่องศรีธัญชัยไวยปัญญา
๓๕. เรื่องท้าวสังคหัต
๓๖. เรื่องแก้วหน้าม้า
๓๗. เรื่องขวานฟ้าหน้าดำ
๓๘. เรื่องสุวรรณสาม
๓๙. เรื่องนางสิบสอง

การแต่งกาย

การแต่งกายของแมงต๊อบเต่า เหมือนกับการแต่งกายของลิเก ละคร หรือภาพยนตร์ในสมัยนี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะความเป็นอยู่หรือยศฐาณะบรรดาศักดิ์ เช่น ตัวพระที่เป็นกษัตริย์ จะทรงเครื่องของกษัตริย์สมัยโบราณทั้งหมด อาทิเช่น นุ่งผ้าโจงกระเบน ใส่เสื้อมีเครื่องประดับมีแววประกายระยิบระยับ สะดุดตา ได้แก่ ทับทรวง สะอึ่ง เข็มขัด ถ้ามรงค์ ทองกร พานหุรีด กรรเจี๊ยก(จอนหู) สร้อย สังวาล สวมมงกุฎหรือขฎกา ส่วนตัวนางก็จะแต่งชุดไทยสวมมงกุฎหรือขฎกา มีเครื่องประดับระยิบระยับสะดุดตาเหมือนกัน สำหรับตัวประกอบอื่น ๆ ก็แต่งกายสมบทบาท สมฐานะ และหน้าที่ของตน ถ้าหากตัวพระเป็นคนจนก็จะแต่งกายแบบคนจนไม่มีเครื่องประดับอะไรเลย

การยกครู

ก่อนการแสดงจะมีการยกครูหรือไหว้ครูทุกครั้ง โดยหัวหน้าคณะจะนำเครื่องยกครูที่เจ้าภาพเตรียมไว้ให้แล้ว เริ่มโดยหัวหน้าคณะจุดธูป เทียน แล้วกล่าวเป็นคำกลอนหรือบทเชิญอันชวนต่อวิญญาณของครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สรุปเป็นใจความออกมาแล้ว มีความหมายว่าขอวิญญาณของครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้ผู้แสดงทุกคนแสดงได้ดีสมกับบทบาท

ทั้งบทบาทการพ้อ การร้อง และการรำ เพื่อให้เป็นที่พอใจเป็นที่ประทับใจของคนชม จะใช้เวลากล่าวประมาณ ๕ นาที เมื่อจบแล้วหัวหน้าจะเอาน้ำหอมและแบ่งแจกจ่ายให้ผู้แสดงทุกคนประพรมและทาหน้า โดยถือว่าของที่ได้ยกครูแล้วนั้นเป็นของที่มีเสน่ห์พร้อมทั้งให้จับหรือตีมธูราทุกคนด้วย "คนไหนตีไม่ได้ก็จับ" เพื่อเป็นการเพิ่มมหาเสน่ห์ และเกิดความคล่องตัวในการแสดง แล้วเก็บเครื่องยกครูนี้ไว้ในที่ที่เหมาะสม

เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงแล้วจะมีการละคร โดยผู้แสดงทุกคนจะมานั่งล้อมรอบหัวหน้าและเครื่องยกครูนั้น แล้วกล่าวคำอ้อลาพร้อมทั้งยกมือไหว้แสดงการอ้อลา การลาครูนี้ถือกันเคร่งครัดมาก หากผู้แสดงคนใดไม่ได้ลาครู เขามีความเชื่อว่า จะทำให้คนคนนั้นเป็นบ้าหรือวิกลจริตจิตฟั่นเฟือนได้ เพราะวิญญาณของครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะคอยดลใจให้อยากร้องอยากรำอยากแสดงตลอดเวลา

การแสดง

เมื่อยกครูไหว้ครูเสร็จแล้ว ก่อนจะดำเนินการแสดงตามเนื้อเรื่องจะมีการโหมโรงออกแขก โดยการเดินระบำไซ้ ในจังหวะต่าง ๆ ประมาณ ๑๕ หรือ ๒๐ นาที แล้วเริ่มการแสดงเป็น "บั้น ๆ ไป" (บั้น ๆ ไป หมายความว่า เป็นฉาก ๆ ไป) จนกว่าจะจบเรื่องหรือจนกว่าจะหมดเวลาที่ได้ตกลงกันได้

คำร้องในเนื้อเรื่องที่ใช้ร้องหรือกล่าว เป็นลักษณะกลอนแปด มีสัมผัสคล้องจอง ฟังแล้วไพเราะมาก มีคำขึ้นต้นที่บังคับใช้จำนวน ๓ คำ แต่นั้น บัดนั้น บัดนี้ ให้เลือกคำใดคำหนึ่งให้เหมาะสมกับตำแหน่ง ส่วนคำลงท้ายมีใช้หลายคำทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือสถานการณ์ เช่น แท้แล้ว เดียวนี้ นั้นเด พ้อเอ๋ย แม่เอ๋ย ลูกเอ๋ย บมีข้า ไวฟ้าว นั้นท่อน พระองค์อ้าย บมีแล้ว น้องเอ๋ย แต่ท่อน เป็นต้น แต่ต้องลงสำเนียงหรือทำนองเดียวกันโดยลากเสียงให้ยาวและช้า เพื่อให้ให้นักดนตรีวงปี่พาทย์รู้ว่าผู้แสดงร้องจบแล้ว จะได้บรรเลงดนตรีรับได้ถูกต้อง

สำหรับเรื่องที่แสดงขึ้นอยู่กับการต้องการของเจ้าภาพ โดยเจ้าภาพจะสอบถาม หัวหน้าคณะว่าได้ฝึกซ้อมหรือแสดงเรื่องอะไรได้บ้าง เพื่อจะได้เลือกเรื่องที่ชาวบ้านส่วนมากชอบดูและชอบฟัง

(บันทึกของ นายไพโรจน์ ไพโรพิบาล อดีตศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก และคณะ พ.ศ. ๒๕๔๒)

รำเสื่อแขบลาน

ประวัติความเป็นมา

รำแขบลาน เป็นการรำที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ยังคงมีการแสดงรำแขบลานอยู่ เพื่อดำรงรักษาไว้จนเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านอำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์

รำแขบลานจะมีมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จะเป็นการรำที่มีอยู่ร่วมในขบวนการทำบุญหลวงหรือบุญบังไฟ ที่มีขึ้นต้นฤดูฝน คือตั้งแต่เดือน ๖ ของไทย ไปจนถึงเดือน ๘ ก่อนเข้าพรรษา สืบเนื่องจากอาชีพหลักส่วนใหญ่ของชาวบ้านอำเภอลำสนัก จะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม และอาศัยลักษณะดินฟ้าอากาศทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เมื่อจะเข้าสู่ฤดูการทำไร่ทำนา ชาวบ้านจะทำพิธีที่ศาลเจ้าพ่อผาแดงซึ่งมีอยู่ประจำหมู่บ้าน และแต่ละหมู่บ้านจะมีชื่อเรียกศาลแตกต่างกันออกไป เช่น ตำบลบ้านดิวเรียกศาลเจ้าพ่อมหาศักดิ์ ตำบลบ้านหวายเรียกศาลเจ้าพ่อผาหล้า ตำบลบ้านโสกเรียกศาลเจ้าพ่อสีชมพู ตำบลปากดุกเรียกศาลเจ้าพ่อขุนด่าน ตำบลปากช่องเรียกศาลเจ้าพ่อหมื่นด่าน ศาลแต่ละหมู่บ้านเป็นศาลที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีดวงวิญญาณเจ้าพ่อผาแดงสถิตย์อยู่และชื่อที่ใช้เรียกศาลนั้นเป็นชื่อขององค์กรที่คอยปกป้องรักษาเจ้าพ่อผาแดง ในการเลี้ยงปีนี้ “กวนจ้ำ” จะเป็นผู้นำชาวบ้านในการทำพิธี “กวนจ้ำ” คือบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเพราะเชื่อว่าสามารถติดต่อกับดวงวิญญาณของเจ้าพ่อผาแดงได้

ก่อนวันที่จะมีการทำพิธีเลี้ยงปี กวนจ้ำจะออกเรียไรเงินชาวบ้านคนละ ๕ บาท ๑๐ บาทหรือ ๒๐ บาท แล้วแต่ศรัทธา นำเงินที่รวบรวมซื้อหมู ๑ ตัว เพื่อที่จะฆ่าทำพิธีเลี้ยงปี เมื่อถึงวันเลี้ยงปี ชาวบ้านจะนำหมูที่ซื้อไปที่ป่าช้าเก่าท้ายหมู่บ้าน เพื่อนำไปฆ่าทำเป็นเครื่องสังเวยเจ้าพ่อผาแดง และจะแบ่งเนื้อหมูให้ได้ ๕๐๐ ชิ้น เอาไว้ห้อยแขวนไว้ตามกิ่งไม้ เพื่อสังเวยให้กับผีที่ไม่มีญาติ เมื่อจัดเครื่องสังเวยเสร็จเรียบร้อยแล้ว กวนจ้ำจะจัดขัน ๕ ได้แก่ ดอกไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ คู่ รูป ๕ คู่ เพื่ออัญเชิญดวงวิญญาณเจ้าพ่อผาแดงให้มาประทับร่างทรงนางเที่ยง นางเที่ยง คือผู้หญิงที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อผาแดง จะแต่งกายด้วยชุดสีแดง โปกศีระชะด้วยผ้าสีแดง ถือดาบเป็นอาวุธ นอกจากร่างทรงเจ้าพ่อผาแดงยังมีร่างทรงเจ้าพ่อผาหล้า เจ้าพ่อสีชมพู เจ้าพ่อขุนด่าน เจ้าพ่อหมื่นด่าน ซึ่งเป็นองค์กรรักษาของเจ้าพ่อผาแดงลงประทับร่างทรงด้วย การแต่งกายของเจ้าพ่อทั้ง ๔ องค์จะแตกต่างกัน เจ้าพ่อผาหล้าแต่งชุดสีเขียวโปกศีระชะสีแดง เจ้าพ่อสีชมพูแต่งชุดสีชมพูโปกศีระชะสีชมพู เจ้าพ่อขุนด่าน เจ้าพ่อหมื่นด่าน จะแต่งชุดสีแดงโปกศีระชะสีเหลือง เมื่อเจ้าพ่อผาแดงและเจ้าพ่อองค์กรทั้ง ๔ ประทับร่างทรงแล้ว กวนจ้ำจะเชิญเจ้าพ่อมาที่จัดเครื่องสังเวยเพื่อให้เจ้าพ่อรับเครื่องสังเวย การจัดเครื่องสังเวยถ้าจัดได้ดีเป็นที่พอใจของเจ้าพ่อผาแดงและเหล่าองค์กร บรรดาเจ้าพ่อจะแสดงกิริยาอาการที่ตรงข้ามกับมนุษย์

คือ ถ้าพอใจ ตีใจ จะร้องไห้ ตีโพยตีพาย แต่ถ้าไม่พอใจในเครื่องสังเวद्य จะหัวเราะเห็นเป็นเรื่องตลก ขบขัน และการพูดจาก็จะตรงกันข้ามกับความเป็นจริง เช่น เจ้าพ่อผาแดงพูดว่าปีนี้น้ำจะอุดมสมบูรณ์ ความหมายก็คือ ปีนี้จะแห้งแล้งไม่มีน้ำ อย่างนี้เป็นต้น เมื่อเจ้าพ่อรับเครื่องสังเวद्यแล้วจะทำการเสี่ยง เรือที่สระน้ำในป่าช้า เพื่อทำนายดินฟ้าอากาศ ลักษณะของเรือที่ใช้ในการเสี่ยงนี้จะใช้กาบกล้วย ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวประมาณ ๑ ศอก ตรงกลางจะปักธูป เทียน ดอกไม้ ถ้าเรือที่เสี่ยงจมน้ำแสดงว่า แห้งแล้ง เจ้าพ่อผาแดงจะสั่งให้มีการแห่บั้งไฟจุดถวาย เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่ถ้าเรือที่เสี่ยงทลายตามน้ำ หมายความว่า พิษพรณธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ ก็จะเว้นไม่มีการแห่บั้งไฟ เมื่อทำนายเป็นอันเสร็จพิธีการเลี้ยงปี

จากการทำนายของเจ้าพ่อผาแดงที่ท่านได้ทำนายว่าปีนี้ดินฟ้าอากาศจะแห้งแล้งไม่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านก็จะทำพิธีแห่บั้งไฟถวายเพื่อให้เจ้าพ่อผาแดงบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ในการแห่บั้งไฟจะใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดงาน โดยชาวบ้านจะนำบั้งไฟมาแห่รอบโบสถ์ และในขบวนแห่นี้จะมีการแสดงของชาวบ้านที่มาช่วยในงาน เช่น ขบวนการรำเชบลาน ขบวนตัวตลกแต่งตัวเขียนหน้าทาปากแดง ขบวนการเชิงกายนั้นเป็นภาษาดั้น คำที่ร้องจะสัมผัสคล้องจองกัน และเป็น การร้องที่สนุกสนานใช้ประกอบในการฟ้อนเชบลาน

ลักษณะการแต่งกาย

การแต่งกายในสมัยก่อน ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิงเหมือนกันหมด เนื่องจากในสมัยก่อนถือว่า ผู้หญิงต้องเป็นแม่บ้านอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ผู้ชายจะเป็นฝ่ายแสดงออก จึงใช้ผู้ชายแสดงล้วน ปัจจุบันนี้จะใช้ผู้หญิงแสดง แต่จะมีบางหมู่บ้านที่ยังใช้ผู้ชายแสดง เครื่องแต่งกายรำเชบลาน มีดังนี้

๑. ชินมุก เป็นผ้าพื้นสีแดง ทอลายมุกด้วยสีต่าง ๆ กันบนผืนผ้า และมีลายขวางที่ชายข้างล่าง ผ้าชินจะเป็นสีแดง

๒. เสื้อแขนยาวสีดำ ตกแต่งลวดลายด้วยโบลาน โดยนำโบลานอ่อน ๆ ไปตากให้แห้งเอาไป ย้อมสีเหลืองสด แล้วนำมาตัดทำลวดลายเย็บติดกับตัวเสื้อ

๓. ผ้าโพกศีรษะสีแดง

๔. เล็บมือสำหรับสวมนิ้วมือทำด้วยไม้เฝ้าหรือไม้รวกที่सानจากเส้นตอก ทำให้เป็นกรวยสำหรับ ใช้สวมนิ้วมือเข้าไป ตรงปลายไม้ที่เป็นเล็บจะใช้พรมสีแดงทำเป็นพู่

วิธีการแสดง

การรำเชบลาน ตามที่กล่าวมาแล้ว คือ เป็นฟ้อนรำในขบวนแห่บั้งไฟ เพื่อบวงสรวงดวง

วิญญาณเจ้าพ่อผาแดง เมื่อถึงวันทำพิธีแห่บั้งไฟชาวบ้านจะมาชุมนุมกันที่วัด พอได้เวลาทำพิธี กวนจ้ำจะอัญเชิญดวงวิญญาณเจ้าพ่อผาหล้า เจ้าพ่อสีชมพู เจ้าพ่อขุนด่าน เจ้าพ่อหมื่นด่าน ประทับร่างทรงนางเทียม ต่อจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อจะนำขบวนแห่บั้งไฟเดินวนรอบพระอุโบสถ ๓ รอบ ขณะที่เดินแห่นี้จะมีการรำขับลานตามหลังขบวนเจ้าพ่อ การฟ้อนขับลานนี้อาจสันนิษฐานว่าเป็นการแสดง ความสนุกสนานของเหล่าบรรดาทหารที่ติดตามเจ้าพ่อผาแดงมารในขบวนแห่ในสมัยก่อน ในการแห่บั้งไฟนี้จะมีการตีกลองในจังหวะที่เร้าใจ ทำให้เหล่าบรรดาทหารรู้สึกครึกครื้นสนุกสนานจึงทำท่าทาง ขยับแขน-ขยับขา ให้เข้ากับจังหวะกลอง ต่อมาจึงกลายเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนิยมแสดงสืบทอดกันมา

เหตุที่ใช้รำขับลานประกอบการแห่บั้งไฟ อาจสันนิษฐานได้ ๒ สาเหตุ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทรงนิพนธ์ในหนังสือนิทานประวัติศาสตร์โบราณคดีตอนไปเมืองเพชรบูรณ์ มีข้อความว่า ระหว่างเพชรบูรณ์กับหล่มสัก มีต้นลานขึ้นอยู่เป็นหมู่ บางแห่งจะมีต้นลานขึ้นอยู่เดี่ยว ๆ จะหาต้นไม้อื่นแซมไม่ได้เลย ต้นลานที่เพชรบูรณ์มีลำต้นสูงใหญ่ ชูสลับ ไบยาวราว ๖๐ ศอก มีอายุนับตั้งแต่ร้อยปีทั้งนั้น ท่านผู้รู้บางท่านบอกว่า ต้นลานมีอายุถึง ๑๕๐ ปี เพชรบูรณ์เป็นที่ที่มีต้นลานมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ไบลานที่นำมาจารึกเป็นคำภีร์พระธรรม ก็ว่านำไปจากเมืองนี้โดยมาก

การใช้รำขับลานมาประกอบการแห่บั้งไฟนี้ เพราะลักษณะท่ารำบางท่าเหมือนกับท่ารำดาบของทหารโบราณ เช่น ท่าเกี่ยวเกล้า ซึ่งได้กล่าวไว้ในโครงนิราศหริภุญชัย

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

๑. กลองบั้งใหญ่ หรือกลองใบใหญ่ ๑ ใบ เมื่อเวลาออกแสดงจะมีคนหาม ๒ คน คนตี ๑ คน ซึ่งเป็นกลองที่ใช้ภายในวัด ใช้ตีบอกเวลาตอนเพล ลักษณะของกลองที่ตีจะดัง ตึง...ตึง...ตึง...ตึง...

๒. ฉาบ เป็นเครื่องตีอีกชนิดหนึ่งที่ทำด้วยโลหะรูปร่างคล้ายฉิ่ง แต่หล่อบางกว่าฉิ่ง มีขนาดใหญ่กว่าและกว้างกว่าฉิ่ง ตอนกลางมีปุ่มกลม ทำให้กระพุ่มขนาดวางลงในอุ้งมือ ๕ นิ้ว ขอบนอกราบออกไปโดยรอบ และเจาะรูตรงกลางกระพุ่มไว้ร้อยเชือกเส้นหนึ่งสำหรับถือ ต่อมาได้ขึ้นเป็น ๒ ขนาด ขนาดเล็กเรียกว่า "ฉาบเล็ก" ขนาดใหญ่เรียกว่า "ฉาบใหญ่"

๓. ฆ้อง เป็นเครื่องตีที่ทำด้วยโลหะเช่นเดียวกับฉาบ รูปร่างคล้ายฉาบ คือมีปุ่มตรงกลางและฐานแผ่ออกมาโดยรอบ ที่ต่างกับฉาบก็คือหล่อโลหะหนากว่าฉาบและหักงุ้มออกไปเป็นขอบคนละด้านกับปุ่มที่โป่งออกมา ขอบที่หักงุ้มออกมานั้นเรียกว่า "ฉัตร" และที่ขอบร้อยหนึ่งเพื่อใช้ถือ และมีไม้ตีต่างหาก

(บันทึกของ นายไพโรจน์ ไพโรพิบาล อดีตศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก และคณะ พ.ศ. ๒๕๔๒)

งานเทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง

ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๑๘๐๐ หรือเมื่อประมาณ ๗๔๑ ปีล่วงมาแล้ว ชนเผ่าไทยซึ่งได้อยู่กระจัดกระจายกันเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ภายใต้การปกครองของขอม ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ แห่งกรุงนครธม ได้ส่งกำลังทัพและขุนศึกผู้กล้าหาญออกตั้งเมืองเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อคอยตัดกำลังของชนเผ่าไทย มิให้รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นได้ ในกลุ่มชนเผ่าไทยที่กระจัดกระจายอยู่ในขณะลุ่มของพ่อขุนผาเมืองที่ถอยร่นมาจากเวียงไชยปราการ ได้มาโจมตีเมืองศรีเทพของขอมแตก แล้วตั้งหลักแหล่งเป็นเมืองขึ้นกับนครเด็ดเรียกว่าเมืองราด แล้วนัดหมายกับพ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง เข้าตีเมืองสุโขทัยอันเป็นเมืองหน้าด่านของขอมที่เข้มแข็งเป็นผลสำเร็จ จึงตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของอาณาจักรไทย

ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดใกล้เคียงได้รำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ ความกล้าหาญ ความเด็ดเดี่ยว ความเสียสละของพ่อขุนผาเมือง ต่างพากันเคารพสักการะดวงพระวิญญาณของพ่อขุนผาเมืองตลอดมาและในปี ๒๕๑๗ ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ได้ดำริที่จะสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมืองขึ้นเพื่อน้อมรำลึกถึงวีรกรรมกล้าหาญ และเกียรติคุณความดีของพ่อขุน ผาเมือง เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ชนชาวไทยสืบไป คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๘ โดยมอบให้ กองทัตถศิลป์ กรมศิลปากรเป็นผู้สร้าง ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๒๐ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง ณ สี่แยกพ่อขุนผาเมือง ตำบลหนองไขว่ อำเภอหล่มสัก และเมื่อสร้างพระรูปพ่อขุนผาเมืองเสร็จ เรียบร้อยแล้วชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้อัญเชิญพระรูปพ่อขุนผาเมืองมาประดิษฐานบนแท่น เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๒๗ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารได้เสด็จไปทรงประกอบพิธีเปิดอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังจิตใจของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์และชาวไทยทั่วประเทศ เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๗

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นการเคารพสักการะและเผยแพร่ประวัติเกียรติคุณของพ่อขุนผาเมือง ปุชนิยมบุคคลของชาติ คณะกรรมการจัดงานเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง กำหนดจัดงานเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง ตรงกับเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ รวม ๕ วัน ๕ คืน บริเวณอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อเผยแพร่ประวัติและเกียรติคุณพ่อขุนผาเมือง ผู้ซึ่งกอบกู้ชาติไทย โดยให้พ้นจากขอม ให้เป็นที่รู้จักแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

๒. เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี เก่าแก่ของอำเภอหล่มสัก เช่นประเพณีพาข้าวหย่อง การเส็งกลอง การล่องโคมไฟ ให้คงอยู่เป็นตัวอย่างแก่ชนรุ่นหลัง

๓. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามคำขวัญของจังหวัดที่กำหนดว่า “นครพ่อขุนผาเมือง” และสอดคล้องกับนโยบายจังหวัดที่กำหนด “๒๕๔๓ ปีแห่งการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์”

๔. เพื่อหารายได้ก่อสร้าง ทำนุบำรุง อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง

ประเพณีเส็งกลอง

ประเพณีเส็งกลอง เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวอำเภอหล่มสัก ซึ่งมีมาแต่โบราณ มักนิยมเล่นในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา ซึ่งมีการเส็งกลอง ๒ ลักษณะ คือ จัดเส็งกลองร่วมกับงานบุญบั้งไฟโดยเชื่อว่าการเส็งกลอง เพื่อเป็นการเชื่อเชิญเทวดา มนุษย์โลก และภูติผีมาร่วมทำบุญบั้งไฟ โดยพร้อมเพรียงกัน อีกลักษณะจะเป็นการนัดหมายช่างกลองตามหมู่บ้านต่าง ๆ ให้นำกลองมาเส็งแข่งกันเพื่อประกวดในเรื่อง “ความดัง” กลองที่ตีได้เสียงดังที่สุด คือมีเสียงทุ้ม กลาง แหลม ครบถ้วน จะเป็นผู้ชนะการแข่งขัน

ลักษณะกลองที่จะนำมาเส็ง ทำมาจากไม้ประดู่เจาะให้กลวงและบางมีลักษณะเรียวยาว หน้าหน้ากลองจะเป็นหนังวัว ส่วนฉ้อนที่ใช้ตีทำมาจากไม้ซ้อยหรือไม้หม่อน ส่วนที่ใช้ตีจะนำตะกั่วมาหุ้มรอบเพื่อรักษาหน้ากลอง และฉ้อนมีน้ำหนักจะตีได้ดัง

วิธีเส็งกลองจะนำกลอง ๒ ใบมาวางตั้ง ๑ ใบ ในแนวนอน ๑ ใบ โดยมีมือซ้ายจะตีใบนอน มือขวาจะตีใบตั้ง จะมีจังหวะช้า ๆ ปานกลาง และเร็ว

ประเพณีการล่องโคมไฟ

การล่องโคมไฟ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่นิยมเล่นกันในวันออกพรรษา ซึ่งเชื่อว่าหลังจากพระพุทธเจ้าได้จำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครบ ๓ เดือนแล้ว จึงได้ขึ้นไปเทศนาให้พระพุทธรูปดาบนสวรรค์ชั้นดุสิต และลงมาเทศน์โปรดมนุษย์โลกและเมืองบาดาล ซึ่งเป็นที่พอใจของ พญานาคยิ่งนัก พญานาคจึงได้ถวายบั้งไฟพญานาคเพื่อเป็นการสักการะพระพุทธองค์ ชาวโลกจึงจัดโคมไฟเพื่อถวายสักการะพระพุทธองค์ร่วมกับพญานาค และเป็นการส่งเคราะห์ร้าย รวมทั้งเป็นการขอขมาพระแม่คงคาด้วย ส่วนโคมไฟหรือโคมลม ที่ลอยขึ้นไปในอากาศจะเป็นการบูชาเทวดา

ลักษณะโคมไฟลอยน้ำ จะนำต้นกล้วย ๓-๘ ต้น มาตัดให้ยาวเท่ากันทำเป็นแพ บนแพจะเป็นรูปปราสาท รูปพญานาค เรือสำเภา และมีชั้นให้วางโคมไฟที่ทำจากตะเกียงไม้ไผ่หรือกระบอกน้ำมัน หุ้มด้วยกระดาษสีต่าง ๆ และมีรูปเทียนอย่างละ ๓ ดอก เพื่อจุดบูชาพระแม่คงคา แล้วล่องตามน้ำไป

ลักษณะโคมไฟหรือโคมลมที่ลอยขึ้นไปในอากาศทำจากกระดาษบางสีต่าง ๆ จำนวน ๖๐-๘๐ แผ่น ต่อเป็นทรงกลม ทรงรี และรูปเหลี่ยมต่าง ๆ ที่ปากรับลมคาร์บอนไดออกไซด์จากเตา ความร้อนส่วนการประกวดโคมลมนั้น จะดูที่ความสูง และความนานในการลอยอยู่ในอากาศ

ประเพณีพาช้าวหย่องของชาวหล่มสัก

พาช้าว ภาษาของชาวหล่มสัก หมายถึง ถาดที่ใช้รองอาหารคาวหวาน

หย่อง ความหมายจากพจนานุกรม หมายถึงเขียนหมาก เครื่องของภาชนะ ตามภาษาถิ่นของชาวหล่มสัก หมายถึงภาชนะที่ใช้รองด้วยอาหารคาวหวาน ตลอดจนผลไม้ ซึ่งจัดเตรียมเพื่อนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน วงละประมาณ ๔-๕ คน มักสานจากหวายหรือไม้ไผ่ มีฐานเล็ก สูงประมาณ ๒๕-๓๐ เซนติเมตร ปากกว้าง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๐-๕๐ เซนติเมตร

ประโยชน์ใช้สอย

- ใช้รองถ้วยอาหาร สำหรับที่นั่งกับพื้นรับประทานอาหารร่วมกัน ประมาณ ๔-๕ คน โดยใช้มือปั้นข้าวเหนียวจากกระติบข้าวเหนียว

- ตั้งวาง ๑ พา (ลักษณะนามของชาวหล่มสักมักใช้กับพาช้าวหย่อง) ก่อนที่จะวางเรียงบาตรในเวลาตักบาตร พระที่วัด เพื่อทำพิธีบูชาพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะตักบาตรพระสงฆ์

ประเพณีพาช้าวหย่อง

นอกจากรับประทานอาหารจากพาช้าวหย่องกันปกติที่บ้านแล้ว ชาวหล่มสักถือเป็นประเพณีในการเลี้ยง สังสรรค์ และงานมงคลต่าง ๆ โดยเชิญแขกมาร่วมงานและนั่งรับประทานที่พื้นเรือน โดยนั่งเป็นวง วงละประมาณ ๔-๕ คน โดยใช้มือปั้นข้าวเหนียวจากกระติบข้าวเหนียว ทำเป็นคำ ๆ แล้วจิ้มกับข้าวในสำรับ (พาช้าวหย่อง) ซึ่งได้แก่ อาหารประเภทแจ่ว (น้ำพริก) ลาบ ส้มตำ อาจมีไก่ย่างหอม ๆ ด้วยก็ได้ ซึ่งในปีนี้การเลี้ยงสังสรรค์ด้วยประเพณีดั้งเดิมของชาวหล่มสัก “พาช้าวหย่อง” ประกอบวงดนตรีไทยเดิม และการแสดงของนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์

(บันทึกของ สมพงษ์ มั่งมีและคณะ โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม พ.ศ.๒๕๔๔)

ตำนานข้าวสารดำ

แหล่งข้าวสารดำ

“ข้าวสารดำ” ตำนานเล่าขานอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับพ่อขุนผาเมือง วีรบุรุษนักรบของชาวหล่มสัก โดยปกติเราจะพบว่าข้าวสารที่ใช้บริโภคกันทุกวันนี้จะเป็นข้าวสารสีขาว (ยกเว้นพันธุ์ที่เป็นข้าวสารดำโดยธรรมชาติที่เรียกกันว่า ข้าวเหนียวดำ หรือภาษาหล่มสักใช้ว่า “ข้าวก่ำ”) แต่ที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งสันนิษฐานกันว่าเป็นเมืองร้าง เมืองของพ่อขุนผาเมืองกลับมีข้าวสารดำ ปรากฏเกลื่อนตามพื้นดินทั่วไป ชาวบ้านต่างพากันค้นหาได้ทั้งในและนอกบริเวณบ้าน ซึ่งจะหาได้ง่ายมากเมื่อฝนตกชะดินละลาย ก็จะมีเมล็ดข้าวสารดำไถลอยู่ตามพื้นดินบ้างก็จมดินพอเห็นให้สามารถแกะขึ้นมาได้ ลักษณะที่พบจะคล้ายพันธุ์ข้าวเหนียว มีรอยเส้นเปลือกเป็นริ้วในเนื้อข้าวสาร แต่ไม่ถึงกับแข็งเป็นหิน ใช้มือขยี้ให้ยุ่ยเป็นผงได้ อาจารย์จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ ให้ความเห็นว่ามีอายุประมาณ ๖๐๐-๗๐๐ ปี ไม่ถึง ๑,๐๐๐ ปี จึงไม่แข็งเป็นหิน

ประวัติความเป็นมา

บริเวณที่พบนั่นเล่ากันว่าเป็นบริเวณที่เก็บเสบียงคลังข้าวปลาอาหารของชาวเมืองร้าง เมื่อครั้งพ่อขุนผาเมืองร่วมมือกับพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง ยกพลไปตีกรุงสุโขทัยให้พ้นจากอิทธิพลของขอมนั้น นางสิงขรเทวีพระชายาของพ่อขุนผาเมืองซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์ขอมที่ครองกรุงยโสธรนครขม โกรธแค้นพ่อขุนผาเมืองมากที่เอาใจออกห่างพระบิดา จึงจุดไฟเผาคลังข้าวปลาอาหารเหล่านั้นจนหมดสิ้นเป็นการตัดเสบียงอันเป็นชุมก้ำคลังของพ่อขุนผาเมือง ข้าวสารที่เก็บไว้จึงถูกไฟไหม้กลายเป็นข้าวสารดำเหลือไว้เป็นหลักฐานตั้งแต่นั้นมา

ความศักดิ์สิทธิ์

ข้าวสารดำนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับข้าวตอกพระร่วงของกรุงสุโขทัย และเป็นที่น่าแปลกใจว่า แม้ชาวบ้านจะซูดร่อนไปขายมากมายแล้วก็ตาม แต่หากไปซูดค้นอีกก็จะยังค้นพบอยู่เรื่อย ๆ ไม่รู้จักหมดสิ้น บางคนจึงได้นำไปฝังไว้หลังพระสมเด็จจุลเสกเป็นของคลัง เรียกว่า “พระสมเด็จข้าวสารดำ” เป็นวัตถุมงคลที่ชาวหล่มสักนิยมมาก

(บันทึกของ “ครูหล่ม” ๑๐๐ ปี โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม พ.ศ.๒๕๔๔)

การก่อตั้งองค์การสภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก

สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๐ เวลา ๐๙.๓๐ นาฬิกา ณ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์การส่งเสริมและประสาน การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของอำเภอหล่มสัก อันจะก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือ ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของอำเภอได้อย่างกว้างขวางและเกิดพลังทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์การภาคเอกชน และประชาชน และมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นศูนย์กลางเครือข่าย เครือญาติ การดำเนินงานวัฒนธรรมอำเภอ
๒. เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรมของอำเภอ
๓. เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ถูกต้องและ

เหมาะสม

๔. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และแนวคิด

ในการดำเนินงานวัฒนธรรม โดยมีคุณนุกูล แดงทองดี เป็นประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ หล่มสัก และมีนายจุฬา ทารักษา นายลำอานงค์ ฉายาภูธร เป็นรองประธานสภา นายมงคล คำเมือง ศึกษาธิการอำเภอหล่มสักเป็นเลขาธิการ และนายประภักดิ์ พงษ์พรมทา ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ หล่มสัก เป็นรองเลขาธิการ และนางบัวเรียน พลทา เป็นรองเลขาธิการ ได้ดำเนินการตามนโยบายของ รัฐบาลในการกระจายอำนาจทางวัฒนธรรม ในรอบปีที่ผ่านมาได้ดำเนินการจัดประชุมคณะกรรมการ บริหารสภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสักเป็นระยะ ๆ และได้ร่วมนำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การเส็ง กลอง การฟ้อนแบบล้าน ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของอำเภอหล่มสักเข้าร่วมงานมหกรรมวัฒนธรรม ไทยสู่ภัยเศรษฐกิจที่สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๗-๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๒ และ ได้ร่วมการประกวดโต๊ะหมู่บูชา หมู่ ๗ โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก ได้รับรางวัลชมเชย ทั้งนี้จาก การสนับสนุนของ นางพจณี เขียมไธ

ในส่วนของผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ปี ๒๕๔๒ นั้น อาจารย์ทองเสี้ยน สงคราม ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดเพชรบูรณ์ให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขา ภูมิปัญญาชาวบ้าน (ดนตรีไทย) และได้รับโล่เพื่อประกาศเชิดชูเกียรติศิลปินดีเด่นทางวัฒนธรรม วันจันทร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เวลา ๐๙.๓๐ น. ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพชรบูรณ์ กิจกรรมโครงการอีกอย่างหนึ่งที่สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสักดำเนินการคือ โครงการศึกษา วิจัยด้านวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี ๒๕๔๒ และภารกิจอื่น ที่ได้รับมอบหมายจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นการดำเนินงานตามภารกิจและนโยบายของ

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และได้มีการจัดทำข้อมูลเครือข่ายของสมาชิก เพื่อการประสานงานระหว่างองค์กรเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรม

มาจนถึงปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงเลขาธิการสภาวัฒนธรรมคนใหม่ ตามการดำรงตำแหน่ง คือ นายไพโรจน์ ไพโรภินาล และผู้ช่วยเลขาธิการคือ นางแนนน้อย เสาวรัจ สำหรับปัจจุบันวาระของคณะกรรมการซึ่งอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๓ ปี

สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก ได้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๓ ณ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรส่งเสริมและประสานงานด้านวัฒนธรรมของอำเภอหล่มสัก อันจะก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานวัฒนธรรมของอำเภอได้อย่างกว้างขวาง และเกิดพลังทั้งจากหน่วยงานจากรัฐและภาคเอกชน มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นศูนย์กลางเครือข่าย เครือญาติ การดำเนินงานวัฒนธรรมของอำเภอ
๒. เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม พิธีกรรม และเผยแพร่วัฒนธรรมของอำเภอ
๓. เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ถูกต้องและ

เหมาะสม

๔. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และแนวคิด ในการดำเนินงานวัฒนธรรม

โดยมี นางเซาวณี หอมจันทร์ เป็นประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ นางพรวิไล ทิพยานุรักษ์สกุล เป็นรองประธาน และนางสาววิไล ทองจันทร์ เป็นรองประธาน นายไพโรจน์ ไพโรภินาล ศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก เป็นเลขาธิการ และนางแนนน้อย เสาวรัจ เป็นผู้ช่วยเลขาธิการ

ส่วนการจัดตั้งเครือข่ายสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งแก่องค์กรระดับตำบลนั้น มีตำบลหล่มสักได้ยื่นเรื่องขอเสนอจัดตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลหล่มสักขึ้น ขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการเตรียมการจัดประชุมเครือข่าย และสมาชิกสภาวัฒนธรรม เพื่อพิจารณาสรรหาคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลหล่มสัก

ส่วนการจัดตั้งเครือข่ายสภาวัฒนธรรมตำบลมีความสนใจและเสนอขอเข้าโครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ คือ สภาวัฒนธรรมตำบลบ้านดิวอยู่ระหว่างการสำรวจหาเครือข่าย เครือญาติ ทางวัฒนธรรมเพื่อร่วมจัดทำโครงการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลบ้านดิวต่อไป

(บันทึกของ แนนน้อย เสาวรัจ สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มสัก พ.ศ.๒๕๔๔)

บ้านน้ำก้อ

สถานการณ์อุทกภัยที่บ้านน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกรณีที่ประชาสัมพันธน์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้ผลที่สุด เพชรบูรณ์คนทั่วโลกรู้จักในนาม เขาคือ น้ำหนาว ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมานาน แต่เวลาขณะนี้ชื่อ น้ำก้อ เป็นนามเรียกขานใหม่ ที่หมายถึง เพชรบูรณ์ เช่นกัน

เพชรบูรณ์

เพชรบูรณ์อยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยติดต่อกับจังหวัดพิษณุโลก เลย ชัยภูมิ นครสวรรค์ และลพบุรี พื้นที่ ๑๒,๖๖๘ ตารางกิโลเมตร ประมาณ ๗.๙ ล้านไร่ ประชากร ๑,๐๔๐,๐๐๐ คน มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ ๘ คน สมาชิกวุฒิสภา ๓ คน แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๑ อำเภอ ๑๑๗ ตำบล ๑๑๑ องค์การบริหารส่วนตำบล ๑,๐๓๑ หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบสัมมาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก พืชเกษตรได้แก่ ข้าวโพด งาม ถั่วเหลือง ได้ผลที่มีชื่อเสียงเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดคือ มะขามหวาน ทำให้ประชาชนมีรายได้ต่อคนต่อปี เป็นอัตรา ๒๗,๕๐๐ บาทเศษ

หล่มสัก

หล่มสักคือ ๑ ใน ๑๑ อำเภอของเพชรบูรณ์ เป็นอำเภอขนาดใหญ่ขึ้นพิเศษ มี ๒๒ ตำบล ๒๓๐ หมู่บ้าน สภาพตัวเมืองและเศรษฐกิจดีที่สุดของอำเภอ ของเพชรบูรณ์ เป็นอำเภออยู่ศูนย์กลางการคมนาคมพาดผ่านระหว่างภาคเหนือและอีสาน อยู่จุดผ่านของโครงการถนนสี่แยกอินโดจีน ที่สร้างจากเมืองดำนิง ประเทศเวียดนาม ถึงเมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า ป่าหลายแห่งยังคงเป็นป่าสมบูรณ์

น้ำก้อ

“ก้อ” เป็นภาษาถิ่น ภาษาไทยหล่ม มีผู้เฒ่าผู้แก่ได้ให้ความหมายไว้ ๒ นัย คือ นัยแรก “ก้อ” หมายถึง น้ำตุ๋น น้ำซุบ น้ำซิม แหล่งน้ำ บ่อ อีกนัยหนึ่ง “ก้อ” หมายถึง กลิ้ง ม้วน กลม วน

ตำบลน้ำก้อมีหมู่บ้านรวม ๑๒ หมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่นี้ มีหมู่ ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗ เดิมที่เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ คนพื้นเดิมเป็นไทยหล่ม และบางส่วนอพยพมาจากจังหวัดสระบุรี ประมาณปี พ.ศ.๒๔๐๐ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่บ้างลำห้วยสองลำห้วย คือ ห้วยน้ำก้อใหญ่ และห้วยน้ำก้อน้อย ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาหัวช้าง ภูตาดฟ้าซึ่งเป็นเทือกเขาที่แทรกอยู่ในเทือกเขาเพชรบูรณ์ สองห้วยไหลรวมกันเรียกว่า “น้ำก้อ” ไหลผ่านตำบลเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชาวตำบลน้ำก้อ เชื่อว่าในภูเขามีสระทองคำ มีการขุดทอง จึงเรียกบ้านอีกชื่อหนึ่งว่า “น้ำก้อทองคำ”

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลนาเกาะ อำเภอหล่มเก่า
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลน้ำซุน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองไขว่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ภูเขาน้ำก้อ เขาหัวช้าง เทือกเขาเพชรบูรณ์

ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ดินอุดมสมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่ขาดแคลน เป็นแหล่งต้นน้ำป่าไม้ปกคลุมค่อนข้างหนาแน่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนค่อนข้างดีมาก ในระดับพื้นที่ประเภทพัฒนาแล้ว ประชากรทั้งตำบล ๖,๕๔๙ คน ๑,๑๕๒ ครัวเรือน คนน้ำก้อนับถือพุทธศาสนา คนน้ำก้อใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยเหลือครอบครัวประหยัดโดยการจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนเอง เพราะแนวหัวน้ำก้อเป็นแหล่งอุดมด้วยไม้ไผ่สีสุกใช้จักสานได้ดีทีเดียว

ผู้สร้างและผู้ทำลาย

วิวัฒนาการโลกค่อยเปลี่ยนไป มนุษย์ผู้มากไปด้วยเล่ห์ ดันหา กิเลส ความโลภ ความอยาก อวิชชา นับวันเริ่มขึ้น น้ำก้อจากหมู่บ้านเล็ก ๆ เป็นตำบลเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๓ ในขณะนั้นมีเพียง ๙ หมู่บ้าน ผู้คนไม่มากนัก เมื่อผู้แสวงหา ผู้ผจญภัย นักเสี่ยงโชค และนักเดินทาง ผ่านเข้ามาในดินแดนอันอุดมของน้ำก้อ ไม่มีใครเลยที่ผ่านเข้ามาโดยไม่เหลือวหลังแห่งน้ำก้อ เส้นแห่งความอุดมสมบูรณ์นี้เองที่ทำให้ผู้คนในน้ำก้อมีมากขึ้น และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อคนมากขึ้นที่ทำกินที่มีอยู่เดิมเป็นทุนเดิมที่อยู่คู่โลกใบนี้มีมาแต่ไหนแต่ไร ไม่ได้เพิ่มปริมาณดังผู้คนที่มีเพิ่มมิหยุดพัก

ป่าเคยหนาที่บ พรานป่าคนไหนที่ว่าแน่ เดินหลงเข้าไปแล้วหาทางออกไม่เจอตายในป่ามา นักต่อนัก เป็นอาหารสัตว์บ้าง ตายเองจากไข้ป่าบ้าง ลงท้ายจากเสียงเล่าขานต่อกันมาก็ว่าเป็นเพราะว่าเป็นอำนาจของแม่ย่า ผู้รักษาป่าไม้ภูตาดนี้ เป็นผู้สำแดงอิทธิฤทธิ์ สยบขวัญคนทั้งปวงนั่นเอง ณ เวลานี้ ป่านี้ ภูตาดฟ้านี้ เหลือไว้เพียงภาพแห่งความทรงจำ

แม้ธรณีอกแตกสลาย ความลาดชันของผาสูง น้ำหนักของดินที่เปียกน้ำ ดินที่อุ้มน้ำ ก็ไหลตามแรงของน้ำฝนปกลงในรูปดินเลนไหลสู่พื้นราบด้วยแรงโน้มถ่วงโลก

ทำลายทุกอย่างที่ขวางหน้า
อ่อนอย่างน้ำ แลแข็งอย่างน้ำ
โปรดอย่าถาม ว่าเกิดอะไรขึ้น
ขอได้โปรดรับทราบไว้ว่าทุกอย่างเกิดขึ้น
มนุษย์คือผู้สร้างและผู้ทำลาย
น้ำก้อจะยังยืน
เมื่อคืนธรรมชาติให้แผ่นดิน

ปัญหาที่มากับน้ำ...ทะเลโคลน

พลังที่ความโหดร้ายแห่งทะเลโคลนหยุดนิ่ง ทุกอย่างสงบเงียบ เพียงสอง – สามชั่วโมงเท่านั้น ก็เพียงพอที่จะทำให้สังคมที่สงบง่าย กลายเป็นสังคมที่วุ่นวายกลับมา เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาความปลอดภัยในชีวิต และปัญหาทางด้านสังคม

ปัญหาเศรษฐกิจ

ทรัพย์สินที่สะสมมาด้วยหยาดเหงื่อแรงงาน พลันหายไปกับสายน้ำ ที่ไร ที่นา ล่มสลายหลายแปลง รายได้ที่พอจะมีจากการเก็บผัก ชาติไปเพราะผักที่ปลูกไว้ตายหมด เปิด ไร่ ไร่ไปกับน้ำ ต้นทุนเดิมที่เป็นเครื่องมือเกษตร เครื่องใช้ในบ้านเสียหายหมด

ปัญหาทางการเมือง

ปัญหาการแตกแยกเกิดขึ้น ภาพยิ่งชัดเจนเมื่ออยากได้สิ่งของและเงินที่มีผู้นำมาบริจาค ต่างกลุ่มต่างหมู่ ต่างแย่งการนำ แย่งอำนาจในการนำ เชื้อมั่นในความคิดตน มองคนอื่นผิด หวาดระแวงว่าคนอื่นจะคิดและทำอย่างตน เกิด “ความเห็นแก่ตัว” แบ่งขั้วทางการเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่น นักการเมืองทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแนบเนียน ถึงโอกาสประชาสัมพันธ์ตนเอง ปรับวิกฤตชาวบ้านเป็นโอกาสตนเองในทางการเมืองได้อย่างลงตัวพอดีพองาม เป็นกุศโลบายที่ถูกต้องในมุมมองทางการเมือง

ปัญหาความปลอดภัยในชีวิต

ทุกคนที่เพิ่งผ่านเหตุการณ์ครั้งเลวร้ายที่สุดในชีวิต ออกสิ้นขวัญแขวน ใจยังเต้นไม่เป็นจังหวะเกรงว่าจะเกิดซ้ำแล้วซ้ำอีก นอกจากนี้ยังมีพวกทฤษฏิตนแฝงมาในคราบนักบุญ โจรกรรมเครื่องใช้ในครัวเรือน เพอร์นิเจอร์ที่ยังพอติดค้างอยู่ในอาคารบางแห่งที่ยังไม่พังทั้งหมด นักช่วยโอกาสได้ของไปหลายราย ยากแก่การติดตามของเจ้าหน้าที่ตำรวจ สุดเศร้าใจเมื่อเกิดคดีข่มขืนท่ามกลางทุกข์ของผู้คน แต่ผู้ก่อกรรมไม่อาจพ้นอาญาแผ่นดินไปได้ ตำรวจสามารถจับกุมดำเนินคดีคนร้ายได้

ปัญหาทางด้านสังคม

จิตใจที่เปราะบาง อ่อนล้า เศร้าใจ เหงา ว้าเหว่ เดี่ยวดาย อาดูร โศกสลด พลัดพราก จากลาหวาดกลัว ซ้อค ระแวง ลั่นหวัง ชาติพลังชีวิต ทดท้อ เหนื่อยหน่าย จิตใจผู้คนเปลี่ยนแปลงง่ายเพราะอยู่ในอาการที่ไม่ปกติ อ่อนไหวง่าย ผิดหู ผิดตา ผิดใจง่าย ความแตกแยกจึงมีให้เห็นบ่อย ๆ เกิดอิจฉา ริษยา โกรธ หลง และเห็นแก่ตัว หากยับยั้งชั่งใจไม่ได้จะไปพึ่งพาสิ่งเสพติด..อันตราย

สาเหตุแท้จริงของปัญหา

สาเหตุแท้จริงที่ทำให้น้ำท่วมเป็นทะเลโคลน แล้วเกิดปัญหาข้างต้นนั้น ประมวลได้ดังนี้

มนุษย์คือผู้สร้าง และคนคือผู้ทำลาย

ชีวิตเกิดมาอยู่รอดเรียกว่า “คน” เมื่อพัฒนาดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ จึงชื่อว่าเป็น “มนุษย์”

คนกับธรรมชาติอยู่ด้วยกันอย่างพึ่งพาอาศัย คนคือชีวิต ธรรมชาติคือชีวิต ไม่ทุกต้น แมลงและสัตว์ทุกตัว หญ้าทุกใบ หินและดินทุกก้อน ล้วนมีชีวิต จะต่างกันเพียงที่มาและสภาพเป็นอยู่ คนมีสมอง เรียนรู้ได้เร็ว สื่อสารได้เร็ว จึงประเสริฐกว่าสรรพสัตว์อื่น ๆ ใช้สมองและปัญญาพัฒนาตนได้เร็ว ทำให้มีอิทธิพลเหนือสรรพสิ่งที่มีชีวิตในสังคมโลก โดยรวมเรียกกันว่า “มนุษย์”

ภูตาดฟ้าและป่าไม้สงบเงียบ อากาศเย็นเยียบยามหมันต์ฤดู ชุ่มชื้นแฉะยามฝนโปรย ไม่เคยสัมผัสความแห้งแล้ง จนคนหนีเมืองเข้าป่าล่าธรรมชาติ ทุกรูปแบบ

คนจนเข้าไปถากถางทำกินเป็น “ไร่เลื่อนลอย” พอเตียนดีแล้วดินหมดปุ๋ย ขาดความชุ่มชื้น ก็บุกไปที่ใหม่ นายทุนเข้ามากว้านซื้อ ครอบครองแทนคนจน

ฝนตกลงมาเพียงปกติก็เพียงพอจะทำลายล้างหน้าดินให้เคลื่อนตัวลงสู่ที่ต่ำถาโถมลงสู่พื้นล่างที่ผู้คนอาศัยได้แล้ว เหตุเพราะคนไปทำร้ายธรรมชาติก่อน จนธรรมชาติหมดความอดทน...จึง “เอาคืน”...เป็นการ “เอาคืน” ที่คุ้มไม่มีกำหนดเวลา และไม่รับประกันความหนักเบา เพราะคนพูดหรือสื่อสารกับธรรมชาติไม่รู้เรื่องนั่นเอง เพราะคนเอาเปรียบธรรมชาติเหลือเกิน “คนไทยรักแผ่นดินน้อยเกินไป” จริง ๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่พิทักษ์

แนวทางแก้ไขให้ยั่งยืน

หลังเกิดเหตุการณ์นักวิชาการหลายรายเข้าไปศึกษา วิจัย วิเคราะห์ ศึกษา อย่างละเอียด ทั้งด้านความรู้สึก สามีญ่ลำนึกบ้าง ตามแต่ความชำนาญของแต่ละคน รวมถึงสถาบันทางศาสนาหลายผู้รู้ หลายสถาบัน หลายนักปราชญ์ ระบุว่า “ต้องย้ายหมู่บ้านออกไปอยู่ที่อื่น เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่บนทางน้ำต้นทางน้ำ “ทำนองนี้” คือ ความคิดเห็นของผู้รู้ทางทฤษฎีในการแก้ปัญหา คือความเห็นของผู้รับผิดชอบในระดับรัฐบาลที่จะต้องรับผิดชอบต่อบ้านเมือง งบประมาณ และรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของประชาชน

น้ำก้อรอเธอ รอนักบริหาร รอดูผู้นำที่ขอดเยียมมาตัดสินใจแก้ปัญหาที่ค้างคา เอาใจดี? หรือรอพิสูจน์ในน้ำก้อ ๓,๔,๕.ที่จะเกิดตามมาอีกอย่าปล่อยให้ผู้คนอยู่อย่างงไรทิศทางอีกเลย

(บันทึกของ กนกวรรณ ตีแสนและคณะ โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม พ.ศ.๒๕๔๔)

ภาคผนวก ๒
แบบบันทึกข้อมูล
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

แบบบันทึกข้อมูลตำบล
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ชื่อตำบล อำเภอ จังหวัด

 จำนวนพื้นที่.....ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่.....

 จำนวนครอบครัว.....ครอบครัว ประชากรรวม.....คน เป็นชาย.....คน หญิง.....คน

๒. ความหมาย / ที่มาของชื่อตำบล

.....

.....

๓. ประวัติตำบล

.....

.....

.....

๔. ชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบล มีหมู่บ้านจำนวน หมู่ ได้แก่

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
๑		๗	
๒		๘	
๓		๙	
๔		๑๐	
๕		๑๑	
๖		๑๒	

๕. กลุ่มชาติพันธุ์ - ภาษาพูด - ภาษาเขียน ของคนในตำบล

(ในอดีต)

.....

.....

(ปัจจุบัน)

.....

.....

๖. ประเพณี - พิธีกรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนในตำบล มี.....อย่าง ได้แก่

.....
.....
.....

๗. โบราณสถาน / โบราณวัตถุ / สถานที่สำคัญ / แหล่งท่องเที่ยวในตำบล มี.....แห่ง ได้แก่

.....
.....
.....

๘. อาชีพของคนในตำบล ได้แก่

(อาชีพหลัก)

(อาชีพรอง / อาชีพกลุ่มย่อย)

(รายได้ / ครอบครั้ว / เดือน)

๙. ทรัพยากรธรรมชาติในตำบลที่สำคัญ (ป่าไม้ ภูเขา แร่ธาตุ แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ) ได้แก่

.....
.....
.....

๑๐. บุคคลสำคัญ - ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ในตำบล (ระบุชื่อคนและความชำนาญการ) จำนวน.....คน ได้แก่

.....
.....
.....

๑๑. ชื่อคณะดนตรี - การแสดงและการละเล่นพื้นบ้านในตำบล มี.....คณะ / ชุด ได้แก่

.....
.....
.....

๑๒. หน่วยงานราชการ / เอกชนในตำบล มี.....แห่ง ได้แก่

.....
.....
.....

๑๓. หน่วยงานทางการศึกษา / สถานศึกษา ในตำบลมี.....แห่ง ได้แก่

.....
.....
.....

๑๔. ศาสนสถาน (วัด โบสถ์คริสต์ หรือมัสยิด) ในตำบลมี.....แห่ง ได้แก่

.....
.....
.....

๑๕. หน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในตำบลมี.....แห่ง ได้แก่

.....
.....
.....

๑๖. เหตุการณ์สำคัญในตำบลในอดีต ได้แก่

.....
.....
.....

๑๗. ปัญหาและความต้องการในตำบล ได้แก่

.....
.....
.....

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

..... / /

สถานที่อยู่.....

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

แบบบันทึกข้อมูลบุคลากรทางวัฒนธรรม
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ประเภท (.....) ด้านการเกษตร (.....) ด้านสิ่งแวดล้อม
(.....) ด้านกองทุน / กลุ่มชาวบ้าน (.....) ด้านการรักษาโรคและการป้องกัน
(.....) ด้านการผลิตและการบริโภค (.....) ด้านอื่น ๆ (ระบุ).....

๒. ประวัติส่วนตัว

ชื่อ (บ่งเพศ)

วัน เดือน ปี เกิด

สถานที่เกิด

ศาสนา

อาชีพ

การศึกษา

ที่อยู่

.....

ผู้อุปถัมภ์

ชีวิตครอบครัว

.....

๓. ชีวิตการทำงาน

เริ่มงานเมื่อ

สิ่งบันดาลใจ

.....

แหล่งเรียนรู้

.....

ระยะเวลาที่ฝึกฝน

ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานจริง

ผู้สนับสนุน

อุปสรรคในการทำงาน

.....

๔. ผลงานที่ปรากฏ

ชื่อผลงาน

.....

ลักษณะ

.....

ปริมาณ

ความแพร่หลาย

๕. ทรรศนะส่วนตัว

.....

๖. แหล่งข้อมูลเพื่อการสืบค้นเพิ่มเติม

.....

.....

๗. ข้อมูลประกอบ (อื่น ๆ)

.....

.....

๘. ภาพบุคลากรและตัวอย่างผลงาน

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

..... / /

สถานที่อยู่

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

แบบบันทึกข้อมูลการเล่น การแสดงพื้นบ้าน
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ประเภทที่เก็บ เพลงพื้นบ้านภาค
หรือการเล่นพื้นบ้านภาค

๒. ชนิดที่เก็บข้อมูล (โนรา เพลงฉ่อย ตีจับ)

๓. ประวัติความเป็นมา

.....
.....
.....
.....

๔. องค์ประกอบในการเรียน (สถานที่ โอกาส จำนวนผู้เล่น อุปกรณ์ที่ใช้ ดนตรี บทร้อง ฯลฯ)

.....
.....
.....
.....

๕. วิธีเล่น (รวมกติกาการเล่น)

.....
.....
.....
.....

๖. เรื่องและเนื้อหาที่นำมาเล่น

.....
.....
.....
.....

๗. พิธีกรรมและความเชื่อ

.....

.....

.....

.....

๘. ผู้เล่นหรือคณะที่เล่นและเกียรติคุณที่ได้รับ

.....

ที่อยู่

๙. สภาพการณ์ปัจจุบัน

.....

สภาพการณ์ในอนาคต.....

.....

๑๐. ข้อมูลประกอบ (อื่น ๆ)

.....

.....

๑๑. ภาพบุคลากรและตัวอย่างการละเล่น

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

..... / /

สถานที่อยู่.....

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

แบบบันทึกข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ประเภท (ภาพเขียน รูปปั้น รูปแกะสลัก งานฝีมือชาวบ้าน สถาปัตยกรรม)

.....

๒. แหล่งข้อมูล

แหล่งผลิต

แหล่งแพร่หลาย

แหล่งพบ

๓. ชื่อวัตถุ (ทั้งอดีตและปัจจุบัน)

.....

๔. หน้าที่ใช้สอย (อยู่อาศัย ประกอบพิธีกรรม ประดับตกแต่ง เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือประกอบอาชีพ สื่อประกอบการสอนทางศาสนา เครื่องประกอบการเล่น)

.....

.....

๕. รูปพรรณสัณฐาน (บ้านทรงจั่วสูง ภาพเขียนลายรดน้ำ ลายกนกเปลว กระบุง ปากกว้าง ฯลฯ)

.....

.....

๖. ขนาด (วัดด้วยมาตราพื้นบ้าน หรือมาตราสากล)

.....

.....

๗. สี (สีที่ปรากฏอยู่บนผิว หรือสีส่วนรวมของวัตถุ)

.....

.....

๘. ลวดลาย (ลักษณะลวดลายและชื่อลวดลาย เช่น ลายก้านขด ลายขีด ลายสอง)

.....

.....

๙. วัสดุและแหล่ง (ทำด้วยดิน ไม้ โลหะ ห้าง หรือเส้นใย ปอ ป่าน ไหม ฯลฯ)

.....

.....

๑๐. วิธีการ (กรรมวิธีตามลำดับขั้นตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ)

.....
.....

๑๑. วัน เวลา ฤดูกาลและโอกาส (ใช้เวลาทำนานเท่าไร ทำในฤดูไหน ใช้ในโอกาสหรือเทศกาลใด)

.....
.....

๑๒. เครื่องมือและอุปกรณ์ (เครื่องมือและส่วนประกอบในการทำงาน เช่น สิวเป็นเครื่องมือ ตะปูเป็น
อุปกรณ์สำหรับช่างไม้)

.....
.....

๑๓. ประวัติความเป็นมา (ใครทำ ทำเมื่อไร ทำที่ไหน ได้แบบอย่างมาจากไหน ได้ใช้สอยและรักษาให้
สืบเนื่องกันมาอย่างไร)

.....
.....

๑๔. สภาพการณ์ปัจจุบัน (กำลังเสื่อมสูญ เป็นที่นิยม รายได้ การตลาด และปัญหาต่างๆ ฯลฯ)

.....
.....

๑๕. ข้อมูลประกอบ (ภาพถ่าย ภาพเขียน แผนผัง ตาราง)

.....
.....

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

...../...../.....

สถานที่อยู่.....

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

แบบบันทึกข้อมูลโบราณสถานหรือสถานที่ที่น่าสนใจ
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ชื่อ ที่อยู่
หมู่ที่ ตำบล ถนน
อำเภอ/เขต

๒. ประวัติความเป็นมา

.....
.....
.....

๓. การคมนาคม

.....
.....

๔. ข้อสังเกตเพิ่มเติม

.....
.....

๕. รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....

๖. แผนที่โดยสังเขป

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

..... / /

สถานที่อยู่.....

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

แบบบันทึกข้อมูลวัตถุทางวัฒนธรรม
โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. วัตถุ วัตถุทำด้วย

๒. หน้าที่และประโยชน์

๓. ขณะนี้อยู่ในความครอบครองของ

๔. บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล
อำเภอ จังหวัด

๕. ประวัติการได้มาและคุณค่าของวัตถุ

๖. ข้อสังเกตเพิ่มเติม

๗. รายละเอียดเพิ่มเติม

ผู้กรอกข้อมูล

(.....)

ตำแหน่ง

...../...../.....

สถานที่อยู่

โทรศัพท์ โทรสาร (ผู้กรอกข้อมูล)

โครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

● คณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย

ดร.อนันต์ กาญจนานันท์
ประธานอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เจริญศรี
อนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ
มหาวิทยาลัยนเรศวร
ม.ล.ทวีปัญญา เกษมสันต์
ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

● คณะนักวิจัย

นายอนุชา เทวราชสมบูรณ์
นักวิชาการการศึกษา ๘ ว กลุ่มวิจัยและพัฒนา
สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๗
นางแนนน้อย เสาวริจ
ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก
สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
นายธีรพล พลเยี่ยม
ครูใหญ่โรงเรียนผู้ใหญ่วัดวิทย์
โรงเรียนผดุงวิทย์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
นายชลธิ มุขคำ
ครูฝ่ายโสตทัศนศึกษา
โรงเรียนผดุงวิทย์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
นางสาวเสาวลักษณ์ เห่งรักษา
ผู้รับผิดชอบโครงการ
ที่ทำการไปรษณีย์ห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

● บรรณาธิการ

นางศรีทวน เทวราชสมบูรณ์
อาจารย์ ๓ ระดับ ๙ โรงเรียนอนุบาลพิชฌุโลก จังหวัดพิชฌุโลก